

TAMPEREEN YLIOPISTO

Sari Vähäsarja

”VAI VIELÄ TÄSSÄ ALUEKUNTIA!”

Maakunta- ja paikallislehtien pääkirjoitusten suhtautuminen aluekuntamalliin

Tiedotusopin Pro gradu -tutkielma

Tampere 2006

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ.....	4
1. JOHDANTO.....	5
1.1 Tutkimuksen tavoite.....	6
1.2 Diskurssianalyysi menetelmänä	8
1.3 Tutkimusaineisto ja sen käsittely.....	10
1.4 Aikaisempi tutkimus.....	13
2. KIELI VALLAN VÄLIKAPPALEENA.....	16
2.1 Valta tutkimuksen kohteena.....	16
2.1.1 Valta ja tiedotusvälineet.....	18
2.1.2 Valta, diskurssit ja metaforat.....	20
2.2 Maakuntalehti alueensa välineenä.....	24
2.2.1 Pääkirjoitus lehden äänenä.....	27
2.2.2 Pääkirjoitus ja valta.....	29
2.3 Pääkirjoitukset ja alueellisuus.....	30
3. KUNTAKESKUSTELUN LÄHTÖKOHDAT JA KULKU.....	31
3.1 Kuntauudistuksen taustaa.....	32
3.1.1 Peruskuntamalli.....	33
3.1.2 Piirimalli.....	34
3.1.3 Aluekuntamalli.....	34
3.2 Aluekuntamallin välitön vastaanotto.....	35
3.2.1 Avoimen vastustavat pääkirjoitukset.....	36
3.2.2 Maltillisen kriittiset pääkirjoitukset.....	39
3.2.3 Neutraalit pääkirjoitukset.....	40
3.2.4 Maltillisen kannattavat pääkirjoitukset.....	42
3.2.5 Avoimen kannattavat pääkirjoitukset.....	42
3.2.6 Diskurssit ja niiden suhde.....	44
3.3 Muita kuntakeskustelun elementtejä.....	45
3.3.1 Alueellisuuskurssi sanoman tukena.....	45
3.3.2 Puoluepolitiikka keskustelussa.....	49
3.3.3 Kuntalainen uudistuksen reunamilla.....	53

3.3.4 Paikallisuuden merkitys näkökulman rakentumisessa.....	55
3.3.5 Valinta osana vallankäyttöä.....	56
3.4 Keskustelun myöhemmät suunnat.....	58
4. METAFORAT OSANA KUNTAKESKUSTELUA.....	61
4.1 Metaforien erilaiset näyttämöt.....	61
4.1.1 Metaforat pääkirjoituksissa.....	63
4.1.2 Metafora-analyysi käytännössä.....	63
4.2 Metaforat ja suhtautuminen aluekuntamalliin.....	66
4.2.1 Avoimen vastustavien tekstien metaforat.....	66
4.2.2 Maltillisen kriittisten tekstien metaforat.....	68
4.2.3 Neutraalien tekstien metaforat.....	70
4.2.4 Maltillisen kannattavien tekstien metaforat.....	72
4.2.5 Avoimen kannattavien tekstien metaforat.....	73
5. YHTEENVETO.....	76
6. POHDINTAA.....	80
7. LÄHDELUETTELO.....	88

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tekijä: Sari Vähäsarja
Tutkielman nimi: ”VAI VIELÄ TÄSSÄ ALUEKUNTIA!” Maakunta- ja paikallislehtien pääkirjoitusten suhtautuminen aluekuntamalliin
Tutkielman laji: Pro gradu -tutkielma
Tiedekunta: Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Laitos: Tiedotusopin laitos
Oppiaine: Tiedotusoppi
Työn ohjaaja: Heikki Luostarinen
Valmistumisvuosi: 2006 Sivumäärä: 88

Tutkielmani tavoitteena oli selvittää, kuinka maakuntalehdet ja pieni otos paikallis- ja aluelehtiä suhtautui kunta- ja palvelurakenneuudistuksessa esiteltyyn aluekuntamalliin, joka loi Suomeen noin 20 aluekuntaa ja tekisi muista kunnista lähikuntia vailla esimerkiksi verotusoikeutta. Aineistoni kattaa 31 pääkirjoitusta yhteensä 27 lehdestä. Sovelsin työssäni diskurssianalyysiä. Lisäksi tarkastelin teksteistä löytyviä metaforia. Kirjoitukset jakautuivat varsin tasaisesti viiteen kategoriaan: aluekuntamallia avoimesti vastustaviin, maltillisen kriittisiin, neutraaleihin sekä mallia maltillisesti kannattaviin ja avoimen kannattaviin. Avoimesti vastustavissa teksteissä korostuivat itsehallinnon ja vaikuttamisen diskurssit eli huoli kuntien itsenäisyydestä ja myös paikallisdemokratiasta. Maltillisen kriittiset nojasivat toiminnallisuuden diskurssiin eli korostivat kuntien erilaisuutta käytännössä. Neutraalien kirjoitusten hallinnon diskurssia rakensi huoli hallinnon murtumisesta laajemminkin. Maltillisen kannattavissa teksteissä pääpainon sai palveludiskurssi eli huoli kuntalaisten palveluista. Avoimesti kannattavat pääkirjoitukset rakentuivat palvelunäkökulmasta välttämättömyyden diskurssin varaan. Myös alueellisuuskurssi oli aineistossa vahva, sen ilmene- mismuodot vaihtelivat kuitenkin kirjoittajan kannan mukaan. Metaforia aineistosta löytyi 280 kappaletta. Ihmiseen palautuvia metaforia oli sitä enemmän mitä vahvemmin kirjoittaja vastusti mallia. Sen sijaan mallin puolustaminen tapahtui useammin sotaissä metaforin kuin sen vastustaminen. Kuntalainen oli pääkirjoituksissa hyvin marginaalinen tekijä, sen sijaan pyrkimys vaikuttaa päättäjiin kävi teksteistä selvästi ilmi.

1. JOHDANTO

Suomen kuntarakenne elää vahvaa murroskautta. Niin hallinnollisella kuin poliittisellakin kentällä vallitsee kohtuullisen vahva yksimielisyys siitä, että jotakin on tehtävä hyvinvointiyhteiskunnan palvelujen turvaamiseksi. Ongelmien taustalla vaikuttavat esimerkiksi ikärakenteen muutos eli käytännössä väestön ikääntyminen, muuttoliike ja jopa globalisaatio. Niitä vastaan taisteleminen on mahdotonta, joten kuntakentän kaikissa ratkaisuisissa on kyse reagoinnista ja pienimmän pahan valinnasta.

Ratkaisuesityksiä oli alkutalvesta 2005 tarjolla joka lähtöön. Kuntien määrän lasku näyttää väistämättömältä; enää ei puhuttu edes siitä, vähenevätkö kunnat vai ryhdytäänkö niitä vähentämään. Keskustelua käytiin kuntien ihanteellisesta määrästä, konseptista, jolla saataisiin aikaan riittävän vahvoja – eli taloudellisesti selviäviä – kuntia. Keskustelun voi katsoa velloneen vain lievästi kiihtyvään tahtiin aina elokuun 2005 lopulle, jolloin projektipäällikkö Jukka Peltomäki esitteli ryhmänsä ehdotuksen noin 20 aluekunnan mallista. Siinä suunnitellen nykyisten maakuntien kokoiset aluekunnat saisivat vastattavakseen muun muassa sosiaali- ja terveydenhuollosta, toisen asteen koulutuksesta, maankäytön suunnittelusta ja aluekehittämisestä. Niille siirtyisivät myös budjettivalta ja verotusoikeus. Nykyiset kunnat jatkaisivat lähikuntina, jotka hoitaisivat niille annettuja tehtäviä.

Mallin laatinut ryhmä oli osa sisäministeriön kunta- ja palvelurakennemuutoksen suunnittelua. Aluekuntamalli sai heti alkuunsa suhteellisen lämpimän vastaanoton alue- ja kuntaministeri Hannes Manniselta, mikä saattoi kiihdyttää reagointia muualla. Aluekuntamalli oli vain yksi kolmesta ehdotuksesta, joita puitiin edellä mainittuun hankkeeseen liittyvällä maakuntakierroksella. Se oli kuitenkin niistä ehdottomasti räväkin ja juuri siksi sen voi katsoa polkaisseensa kunnolla käyntiin koko kuntakeskustelun. Kuntajohtajat pääsivät purkamaan tuntojaan keskenään Kokkolassa, missä he olivat koolla samaan aikaan, kun Peltomäki esitteli mallinsa Helsingissä. Media luonnollisesti paitsi esitteli ehdotuksen, myös aloitti sen kommentoinnin – osa toimittajista yhtä räväkän kuin kohteensa.

Aluekuntamalli kohtelisi eri alueita näennäisen yhdenmukaisesti; se kokoaisi yhden vero-

prosentin alle kuntia ja kaupungeja, joissa niin verotus kuin palvelutasokin vaihtelee tällä hetkellä suuresti. Toisaalta sitä esitettiin toteutettavaksi hyvinkin erilaisilla alueilla: kehityvillä ja hyvinvoivilla siinä kuin taantuvilla muuttotappioseuduillakin. Samasta tasapäis-tämislähtökohdasta uskonkin mallia myös hyljeksityn. Lisäksi jo ajatus kuntien niin suures-ta vähentämisestä ja nykykuntien jäämisestä “kotiseutuyhdistyksiksi“ nosti väkeä takaja-loilleen niin hallinnossa kuin kodeissakin.

Kyse oli luonnollisesti myös politiikasta sekä aluetasolla että valtionhallinnossa. Ehdotus sisälsi ajatuksen nykyisen maakuntahallinnon ja kuntayhtymien alasajosta, jotta päällekkäi-seltä byrokratialta vältyttäisiin. Se tuskin miellytti edes niitä maakuntia, joissa sekä kuntien selviytyminen että maakuntien legitimizeetti ovat jo vaakalaudalla. Puoluepolitiikan tasolla maakuntapohjan vahvistaminen koettiin lehdistössä keskustalaisen politiikan jatkumoksi. Mallin esitellyt projektipäällikkö on kuitenkin sosialidemokraatti, ja joissakin puheenvuo-roissa arveltiin kahden, päähallituspuolueita edustavan kunnallisalan asiantuntijan yhteis-työn mahdollistavan lopultakin väistämättömiä askelia kuntarakenteen uudistamisessa.

Pro gradu –tutkielmassani analysoin sanomalehdistön välitöntä suhtautumista aluekunta-malliin. Mukana ovat maakuntalehdet 19 maakunnasta eli manner-Suomen kaikista maa-kunnista. Koska aluekuntamalli jakaa kunnat kahteen kastiin, oli mielestäni tarpeen tarkas-tella – vaikka pinnallisestikin – myös esityksessä lähikunniksi jäävien alueiden ääntä. Niin-pä mukana on myös yhden alueen, Keski-Pohjanmaan, paikallis- ja aluelehtiä. Lehdet ovat mallin esittelyä seuranneen viikon ajalta eli ajalta 26.8.-2.9.2005. Lehtien näkemystä etsit-täessä looginen tutkinnan kohde ovat pääkirjoitukset, joiden yhä voi katsoa edustavan leh-den linjaa. Lehtien taas voi tässä yhteydessä katsoa edustavan aluettaan, esimerkiksi maa-kuntalehtien juuri maakuntaa, joka siis esitetyssä mallissa olisi uusi, verottava ja tehtäviä delegoiva aluekunta.

1.1 Tutkimuksen tavoite

Tutkielmassani pyrin selvittämään, millaisen välittömän vastaanoton aluekuntamalli lehdis-tössä sai. Oletin vastaanoton vaihdelleen suuresti muun muassa edellä mainittujen malliin

liittyvien seikkojen vuoksi. Toisaalta myös lehdillä on omat linjansa, sanomisen tapansa ja oletettavasti myös vaihteleva vaikuttamisen perinne. Yleisesti pääkirjoituksilla kuitenkin katsotaan yhä olevan auktoriteettiasemaa, minkä joissakin yhteyksissä on tulkittu johtavan siihen, ettei niissä päästä asioiden pyörittelyä ja spekulointia pidemmälle. (Suhola, Turunen ja Varis 2005: 123.) Aluekuntamalli osoittautui alusta asti kuitenkin niin keskustelua haastavaksi teemaksi, etten uskonutkaan tuon oletuksen pätevän.

Suhtautumisen selvittäminen johtaa käytännössä tekstien luokitteluun näkökulman mukaan. Seuraava tarkastelun kohteeni onkin se, kuinka myönteinen, kielteinen tai neutraali kanta tekstissä rakennetaan eli mitkä ovat käytetyt diskurssit. Tutkin siis sitä, millaisin keinoin aihetta pääkirjoituksissa lähestyttiin – pohtimalla sen käytännön tasoja ja vaikutuksia, poliittisia ulottuvuuksia, taloudellisia аспекteja vai kenties emotionaalisia seikkoja. Asiasisältöjen lisäksi tarkastelen tyyliä eli sitä, miten valitut näkökulmat ja pääkirjoituksesta tulkittava suhtautuminen aluekuntamalliin korreloivat eli valitsiko esimerkiksi kielteisesti suhtautuva kirjoittaja kansalaiseen vetoavan, tietynlaisilla kielikuvilla pelaavan kirjoitustyylin ja myönteisesti asian näkevä taas taloudellisiin seikkoihin nojaavan, hallinnollisen lähestymistavan? Näihin kysymyksiin vastaaminen johtaa väistämättä pohtimaan sitä, tuntevatko maakuntalehdet ylipäänsä vaikuttamisen tarvetta aluepolitiikassa. Ja jos lehdet tekevät aluepolitiikkaa kuntauudistuksen yhteydessä, tekevätkö ne sitä aluepoliittisista, puoluepoliittisista vai vaikkapa kansalaisten tarpeista nousevista lähtökohdista? Näitä seikkoja puntaroin myös, joskin pääpaino on pääkirjoitustoimittajien kantojen tarkastelussa ja siinä, kuinka nuo näkemykset rakentuvat eteenpäin tarjottaviksi.

Pääkirjoituksen ero vaikkapa uutiseen korostuu mielestäni tilanteessa, jossa sekä tiedonvälityksen että mielipiteen muokkauksen mahdollisuus ja osin tarvekin ovat suurimmillaan. Pääkirjoitus toki voi, kuten usein käykin, esitellä asiaan liittyvät faktat hyvinkin seikkaperäisesti. Silti sen voi olettaa pikemminkin luovan uusia, poliittisesti ja taloudellisesti latautuneita ideoita kuin tyytyvän toistelemaan tosiseikkoja (Salovaara-Moring 2004: 125). Pyrinkin tarkastelemaan myös sitä, koettiinko ja sitä kautta tuotiinko aluekuntamalli esiin mahdollisena toteuttaa sellaisenaan tai hiottuna vai nähtiinkö se keskustelun avaajaksi, jopa tahalliseksi provosoijaksi.

Lähtökohta on haastava, koska viime kädessä kaikkia kuntalaisia koskettavasta aiheesta puhuttaessa on tietysti syytä pohtia myös, kehen pääkirjoitus pyrkii vaikuttamaan – jos pyrkii. Ovathan pääkirjoitukset juttutyypinä monitoimisia eli paitsi tavallisille tilaajille, ne on suunnattu sekä oman alueen että valtakunnan tason poliittisille päättäjille ja eliitille (Salovaara-Moring 2004: 126). Moni lehdenlukija kuitenkin jättää pääkirjoituksen lukematta, joten niiden vaikutus alueelle suodattuu lähinnä juuri päättäjien kautta (emt. 2004: 71).

1.2 Diskurssianalyysi menetelmänä

Pureudun pääkirjoituksiin diskurssianalyysin avulla. Metodi soveltuu niin kielitieteelliseen kuin yhteiskuntatieteelliseenkin tarkoitukseen, ja tulee tässä(kin) työssä sovelletuksi tavalla, joka liikkuu noiden tieteiden rajalla. Diskurssianalyysin voi nähdä väljäksi viitekehyykseksi, jonka suojista on tehty tutkimusta useilla aloilla, kuten antropologiassa, psykologiassa, sosiologiassa ja tiedotustutkimuksessa (Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993: 10). Myös niin diskurssi-termin määrittely kuin metodin painotukset tai yksityiskohdat vaihtelevat sovelusaloittain. Tässä tarkastelen lähinnä diskurssianalyysin lingvististä ja tiedotustutkimuksellista käyttöä ja ehkä myös liudennan rajoja entisestään soveltaessani metodia omaan tutkielmaani.

Kielitieteissä diskurssi nähdään sosiaalisesti toiminnaksi ja vuorovaikutukseksi ihmisten kesken. Jälkistrukturalistisessa yhteiskuntateoriassa diskurssi on lähinnä tiedon muoto, todellisuuden sosiaalinen konstruktio, rakennelma, jolloin se liittyy kielen ideationaaliseen eli tekstinulkoiseen tehtävään. Diskurssianalyysin pioneeriksi kutsuttu Norman Fairclough käyttää molempia merkityksiä ja oikeastaan yhdistää nämä ulottuvuudet omassa näkemyksessään. (Fairclough 1997:31.) Työssäni tukeudun Vesa Heikkisen näkemykseen, joka puolestaan nojaa pitkälti Fairclough'hun. Heikkiselle diskurssi on sekä yksittäisten tekstien analyysissä avautuva keskustelunaihe että tapa jäsentää todellisuutta. Tekstit taas muodostuvat olemassa olevista diskursseista ja myös muokkaavat uusien diskurssien aiheita. (Heikkinen 1999: 54.)

Kriittinen diskurssianalyysi näkee tekstissä aina kolme ulottuvuutta: se representoi maail-

maa, rakentaa identiteettejä ja muodostaa suhteita. Tekstin purkaminen edellyttää siis sen etsimistä, kuinka tapahtumat representoidaan eli esitetään, millaisia identiteettejä on annettu siinä esiintyville ja millaisia suhteita on rakennettu osallistujien välille. Osallistujia ovat tässä yhteydessä vaikkapa toimittaja ja yleisö tai poliitikko ja yleisö. (Fairclough 1997: 14, 29.)

Diskurssianalyttisen (ja pohjimmiltaan konstruktiiivisen) näkemyksen mukaan kieli ei siis vain kuvaa, vaan myös antaa todellisuudelle merkityksiä. Tekstin tuottaminen ja samalla sosiaalisen todellisuuden merkityksellistäminen eli konstruointi koostuu valinnoista. Diskurssianalyysissä olennaista on tuoda esiin valinnat, joilla merkitys on luotu. Näin näkyviin tulevat myös ne vaihtoehdot, joita ei valittu. (Emt. 1997: 30.) Valintojen yhteydestä valtaan palaan alaluvussa 2.1.2. Esimerkiksi Vesa Heikkisen tutkimuksessaan soveltaman kriittisen lingvistiikan ja diskurssianalyysin suhde on joidenkin tutkijoiden mielestä osin ongelmallinen. Fairclough pitää metodin puutteina keskittymistä lauseisiin tekstikonaisuuden laajojen järjestysten sijasta sekä tulkinnan käytäntöjen laiminlyöntiä. Tilanne on kuitenkin korjaantumassa. (Fairclough 1997: 43-44.) Heikkinen (1999:29) taas näkee kriittisen lingvistiikan ja kriittisen diskurssianalyysin suhteen läheisenä, jopa erottamattomana, ja lingvistiikka on hänelle yksi väylä diskurssianalyysin tekoon. Journalismin tutkimuksessa diskurssianalyysi on hiljalleen sivuuttanut perinteisen sisällön erittelyn; tällöin painopiste on siirtynyt ilmissisällöistä piilosisältöihin. Suunnan voi nähdä lisänneen tutkimuksen kiinnostavuutta, mutta myös tuoneen vaaran mielivaltaisista tulkinnoista. Ratkaisuksi Hemánus tarjoaa hypoteesien testaamista lukijoilta kysymällä. (Hemánus 1990: 88.)

Diskurssianalyysi ei sisällä yksiselitteistä kehystä, jolla analyysiä käytännössä voidaan toteuttaa. Tavoitteenani onkin lähinnä etsiä piirteitä ja lainalaisuuksia, joilla näkemys tekstissä rakentuu eli yrittää hahmotella kriittisen diskurssianalyysin hengessä niitä käytäntöjä, joilla erilaisia valtasuhteita luodaan tekstissä. Jokisen, Juhilan ja Suonisen (1999: 86) alitussuhteiksikin nimeämiä hierarkioita saati niiden oikeuttamisen tapoja en kuitenkaan pyri analysoimaan. Yleinen tutkimuksen käytäntöön liitetty termi on työkalupakki-ajattelu (esim. Fairclough 1995, Kalliokoski 1997), joka tarkoittaa juuri erilaisten metodien ja näkökulmien yhdistämistä. Kalliokoski toteaa, että vaikka eklektisyyttä eli valikoivaa yhdiste-

levyyttä voi pitää ongelmanakin, se on jopa väistämätöntä, jos halutaan etsiä tulkintoja kielellisille valinnoille (1997: 30).

Lingvistikohdista yksityiskohdista käsittelen työssäni metaforia. Niiden voima on muun muassa siinä, että metaforia voidaan käyttää sekä legitimoimaan että kyseenalaistamaan asioita. Toisaalta tärkeää on se, kuka metaforaa tekstissä käyttää. (Hellsten 1998: 86-88.) Tutkin, vaikuttaako tekstin kirjoittajan suhtautuminen aiheeseensa metaforien aihemaailmaan esimerkiksi siten, että sotaisuuteen liittyvät metaforat esiintyisivät useimmin aiheeseen kielteisesti suhtautuvan tekstissä. Onhan perusteltua ajatella vastustamisesta ja aihetta kohtaan hyökkäämisestä (sic!) kirjoitettavan termein, joiden lähtömaasto jo luontaisesti luo tekstiin aggressiivisuutta ja viittaa aktiiviseen, ponnekkaaseen toimintaan jonkin tyrmäämiseksi. Tulkinnan työvälineinä ovat seuraavat kysymykset: Rakennettiinko aluekuntamallin kuvaa puolueiden, maakuntatason hallinnon, kuntatason vai vaikkapa kuntalaisten näkökulmasta? Diskurssianalyysin kielelle käännettynä: nousiko pääkirjoituksissa vahvimmin esiin vaikkapa hallinnon, palvelujen saatavuuden tai puoluepolitiikan diskurssi?

1.3 Tutkimusaineisto ja sen käsittely

Tutkimukseni aineiston muodostavat 22 maakuntalehteä sekä 5 paikallis- ja aluelehteä. Aiheeseen liittyviä pääkirjoituksia tarkastelujaksolta löytyi 31 kappaletta.

Maakuntalehden määrittely ei ole ongelmatonta. Koska maakuntalehti ei ole legitimoitavissa ts. maakuntalehdiksi laskettavia voi olla yhdessä maakunnassa useampiakin, täytyy määrittely tehdä osin pois sulkemisen periaatteella. Erään jaottelun mukaan maakuntalehti sijoittuu pääkaupungin sanomalehtien ja aluelehtien välimaastoon (Piirainen 1995: 50). Tällöin aluelehti edustaa maakuntaa pienempää talousaluetta tai pienempiä kaupunkikeskuksia. Aluelehden taas erottaa paikallislehdestä se, että aluelehdissä käsitellään myös kotimaan ja ulkomaan aiheita. (Emt. 1995: 50).

Jaana Hujanen problematisoi väitöskirjassaan maakuntalehden nimityksen ja puntaroi sen ja alueellisen ykköslehden välillä. Maakuntalehti onnistuu hänen mukaansa välillä tavoit-

tamaan jotakin olennaista näiden lehtien hengestä. Toisaalta, toisille maakuntalehti näyttäytyy nimikkeensä vuoksi jonkinlaisena “vanhakantaisena aatteen torvena“. Tästä huolimatta Hujanen valitsee nimityksen maakuntalehti; hän muistuttaa myös, että alueellisia “kakkoslehtiä“ olisi monella seudulla varsin vaikea nimetä. (Hujanen 2000: 23.) Itse olen tulkinut maakuntalehden väljästi ja pyrkinyt pääasiassa saamaan kaikkien maakuntien äänen kuuluviin. Aineistoni kattaa 22 lehteä, jotka täyttävät ainakin eräät maakuntalehden epäviralliset kriteerit eli ilmestyvät seitsemänä päivänä viikossa ja tarjoavat paikallisten ja alueellista uutisten lisäksi myös kotimaan ja ulkomaan uutisia (Hujanen 2000: 93).

Helsingin Sanomien monista rooleista olen valinnut sen roolin Uudenmaan maakuntalehtenä. Kolmesta maakunnasta eli Kymenlaaksosta, Etelä-Savosta ja Lapista olen valinnut molemmat rinnakkain ilmestyvistä vahvoista sanomalehdistä. Kymenlaakson lehdet ovat varsin tasaveroiset myös levikkiensä osalta: vuonna 2004 Kouvolan Sanomien levikki oli 29 600 ja Kymen Sanomien 25 768 (Suomen Sanomalehtien liiton tilastot). Myös Länsi-Savo (levikki 25 849) ja Itä-Savo (levikki 18 977) puolustavat paikkaansa aineistossa. Pinta-alaltaan suurimmasta maakunnasta, Lapista, mukana ovat Lapin Kansa (levikki 34 289) ja Pohjolan Sanomat (22 082).

Aineistossani maakuntalehtiä edustavat aakkosjärjestyksessä (maakunta suluissa): Aamulehti (Pirkanmaa), Etelä-Saimaa (Etelä-Karjala), Etelä-Suomen Sanomat (Päijät-Häme), Helsingin Sanomat (Uusimaa), Hämeen Sanomat (Häme), Ilkka (Etelä-Pohjanmaa), Itä-Savo (Etelä-Savo), Kainuun Sanomat (Kainuu), Kaleva (Pohjois-Pohjanmaa), Karjalainen (Pohjois-Karjala), Keskipohjanmaa (Keski-Pohjanmaa), Keskisuomalainen (Keski-Suomi), Kouvolan Sanomat (Kymenlaakso), Kymen Sanomat (Kymenlaakso), Lapin Kansa (Lappi), Länsi-Savo (Etelä-Savo), Pohjalainen (Pohjanmaa), Pohjolan Sanomat (Lappi), Satakunnan Kansa (Satakunta), Savon Sanomat (Pohjois-Savo), Turun Sanomat (Varsinais-Suomi) ja Uusimaa (Itä-Uusimaa).

Levinneisyydessään vertailussa ylivoimainen on luonnollisesti Helsingin Sanomat, jonka levikki vuonna 2004 oli 434 472. Pienin maakuntalehti löytyy sen läheltä; Itä-Uusimaan edustajan Uusimaan levikki oli tuolloin 13 401.

Paikallis- ja aluelehtiä edustavat (suluissa ilmestymispaikkakunta) Kalajokilaakso (Ylivieska), Kälviän Seudun Sanomat (Kälviä), Lestinjoki (Kannus), Perhonjokilaakso (Veteli) ja Pietarsaaren Sanomat (Pietarsaari). Lehtiä yhdistää kulttuurinen Keski-Pohjanmaa, joka hallinnollisena alueena on monenlaisten näkemysten ristitulessa. Alue on kiinnostava muun muassa siksi, että pienen maakunnan väestöpohja – vajaat 70 000 - ei riittäisi esimerkiksi toisen vaihtoehdon, piirimallin, perustaksi. Toisaalta maakunnallinen suvereniteetti on Keski-Pohjanmaalla ollut lähes jatkuvasti valinkauhassa. Lisäksi Keski-Pohjanmaa käsitteään valtaosin laajemmin kuin itse maakuntahallinto antaa ymmärtää. Esimerkiksi maakuntalehden levikkialue ja Radio Suomen maakuntaradion Radio Keski-Pohjanmaan kohde- ja peittoalueet ulottuvat kolmen maakunnan rajojen yli. Niinpä myös tutkielmassani Keski-Pohjanmaa on pikemminkin toiminnallinen kuin hallinnollinen yksikkö. Paikallis- ja aluelehdistä yksi ilmestyy Pohjanmaan ja yksi Pohjois-Pohjanmaan puolella. Tästä syystä keskipohjalaisuus on edellä lainausmerkeissä. Pohjalaismaakuntien tilanne voi osaltaan valaista myös maakuntalehtien mieltämisen ja määrittämisen hankaluutta: virallisesti Pohjanmaan maakuntalehti on Pohjalainen ja pääpaikka Vaasa, Etelä-Pohjanmaan maakuntalehti Ilkka ja pääpaikka Seinäjoki. Pohjois-Pohjanmaan keskus on Oulu ja maakuntalehti Kaleva ja näiden väliin jäävän Keski-Pohjanmaan maakuntalehti siis Keskipohjanmaa ja pääpaikka Kokkola. Realismia on kuitenkin se, että esimerkiksi Kalajokilaaksossa luetaan yhtä lailla Keskipohjanmaata kuin Kalevaa ja koetaan osin keskipohjalaista ja osin pohjoispohjalaista identiteettiä. Pietarsaaren seutu taas kuuluu Pohjanmaahan, mutta on talousalueena suuntautunut vahvasti myös Kokkolaan, joten sekin mielletään enemmän tai vähemmän keskipohjalaiseksi. Maakuntaliittojen kaksoisjäsenyydet ja erilaiset yhteistyökuviot alueiden välillä ovat vielä omiaan sekoittamaan luonnostaankin ehkä epäselvältä vaikuttavaa pohjalaismaakuntien karttaa.

Pääkirjoitusten analyysi on tapahtunut moninkertaisen lähiluvun avulla. Olen etsinyt ja merkinnyt muistiin jokaisesta pääkirjoituksesta ensinnäkin sen, esitteleekö ja ruotiiko se kuntakentän ja -talouden nykytilaa, meneillään olevaa kunta- ja palvelurakennemuutosta tai esitettyjä malliehdotuksia, joista aluekuntamalli on yksi. Lisäksi olen etsinyt teksteistä alueellisuuden ilmentymät (sekä erisnimet että erilaiset “kuten maakunnassamme jo 60-

luvulla havaittiin“ -tyyliset ilmaukset). Olen myös poiminut teksteistä viittaukset puoluepolitiikkaan.

Tärkeintä analyysin kannalta on kuitenkin ollut itse suhtautumisen selvittäminen. Se on löytynyt yleensä varsin selvästi edellä mainitun taustoittamisen jälkeen. Mikäli kirjoittajan kannasta on ollut epätietoisuutta, lähes väistämättä seuranneet argumentit ovat selventäneet asiaa. Olenkin etsinyt kirjoitus kirjoitukselta, mihin kirjoittaja näkemyksensä pohjaa: hallinnollisiin seikkoihin, vaikuttamismahdollisuuksiin, byrokratian lisääntymiseen, palvelujen tasoon, kansanvaltaan ja niin edelleen. Nämä argumentit olen listannut erikseen. Lisäksi olen vielä etsinyt teksteistä kirjoittajan mahdollisesti tarjoaman oman vaihtoehdon kuntien ongelmien ratkaisuksi; sen löytyminen on luonnollisesti vielä lisännyt varmuutta suhtautumistulkinnan oikeellisuudesta. Etsiessäni kirjoittajan suhtautumista aluekuntamalliin olen välillä etsinyt mielipiteitä myös niistä kohdista ja joskus jopa kokonaisista teksteistä, joissa ei välttämättä suoranaisesti edes puututa aluekuntamalliin - joskus näkemys on ollut luettavissa peilikuvan kautta. Onhan selvää, ettei esimerkiksi kuntien täydellistä itsenäisyyttä ja kuntien suurta lukumäärää laveasti ylistävä pääkirjoitus voi tukea aluekuntamallia.

1.4 Aikaisempi tutkimus

Pääkirjoituksia on Suomessa tutkinut muun muassa Vesa Heikkinen 1990-luvulla. Hän yhdistää työssään tekstin lingvististen piirteiden tulkintaa ja tekstien sosiokulttuurista analyysia. Heikkinen näkee pääkirjoituksenkin lähtökohdan olevan sosiaalinen ja perustuvan yhteisiin merkityksiin ja kielen käytänteisiin. Kirjoitus antaa aiheita keskusteluun ja aineksia jatkuvaan mielipiteiden vaihtoon myös tekstien kesken. Se myös rakentaa osaltaan sekä todellisuutta että sen kuvaa. (Heikkinen 1999: 23.)

Ilman keskustelua pääkirjoitus ei voisikaan vastata perimmäiseen funktioonsa, joksi laajasti on ymmärretty mielipiteen muodostus. Erittelen näkemystä tarkemmin luvussa 2.2.1. Pääkirjoituksen on siis otettava kantaa muihin teksteihin ja laajemmin yhteiskunnan käytäntöihin. Kirjoituksen ja tekstin ulkopuolisen maailman ristiriidattomuus syntyy juuri kannanotosta ja keskustelusta. (Heikkinen 1999: 173-174.) Inka Salovaara-Moring (2004: 125)

näkee pääkirjoitusten taustalla väistämättä uskomuksia, arvoja ja teorioita. Niinpä pääkirjoitus on osa ideologista rakennetta keskittyessään yleensä yhteiskunnan laajoihin rakenteisiin ja suuriin ongelmiin sekä ottaessaan tarkoituksella normatiivisen, vaikuttamaan pyrkivän kannan. Myös Vesa Heikkinen etsii ideologiaa, mutta mieltää sen osin eri tavoin: hänelle ideologia on vallan palveluksessa oleva merkitys, ei niinkään poliittinen, taloudellinen tai uskonnollinen ajatusjärjestelmä (Heikkinen 1999: 261).

Heikkisen analyysin aineistona ovat poliittiset pääkirjoitukset. Niistä löytyy runsaasti lainalaisuuksia, jotka ovat kiinnostavia oman aineistoni näkökulmasta. Poliittisessa pääkirjoituksessa yleiskuva on abstrakti ja staattinen. Sitä tukevat muun muassa olla-verbin, passiivimuotojen ja substantiivien runsaus sekä nominaalistukset, partisiippimuodot ja infinitiivin käyttö subjektina. Toisaalta jo pääkirjoituksen otsikon muotoilu pysäyttää usein tekstin kuvaaman aktiivisen tekemisen. Heikkisen mukaan tekstin tyyli on, jollei kerta kerralta tietoisesti valittu, kuitenkin päämäärätietoinen: kun maailma kuvataan yleistettynä, teknistetynä ja pelkistettynä, on kirjoittajan helpompi luoda siitä mielipide ja perustella asemansa mielipiteen esittäjänä. (Heikkinen 1999: 123-126.)

Poliittisille pääkirjoituksille on tyypillistä esittää toiminta niin, että sen saa aikaan jokin ryhmä, eivät yksittäiset ihmiset. Tällöin pääkirjoitus vahvistaa laajempaa poliittista diskursia eli yksittäiset toimijat häviävät taustalle, päätökset syntyvät kasvottomien ihmisryhmien voimin ja kaukana tavallisesta kansalaisesta. Toisaalta ihmisryhmät saavat pääkirjoituksissa yksittäisen ihmisen piirteitä ja toimintoja; ne esimerkiksi uskovat, tarjoavat sovinnon kättä tai ovat hampaattomia. (Emt. 1999: 146-147.) Tämä näkemys osuu oman tutkielmani keskiöön, onhan yhtenä pääkysymyksistäni se, ketkä pääkirjoituksissa toimivat - vaikkakaan eivät välttämättä aktiivisesti, vaan pikemminkin olemalla "vetoamusareena", siis jokin, minkä varaan kirjoittaja voi oman kantansa rakentaa. Aluekuntamallin vastaanottoa pohtivia pääkirjoituksia ei suoraan voi olettaa poliittisiksi, joten yhteneväisyydet tai eroavaisuudet Heikkisen tutkimien pääkirjoitusten piirteiden kanssa ovat mielenkiintoista vertailtavaa.

Maakuntalehtiä tai pikemminkin alueellisuuden rakentumista maakuntalehdissä ovat tutkineet Jaana Hujanen (2000) ja Inka Salovaara-Moring (2004), jotka erilaisista painotuksista-

taan huolimatta näkevät lehdillä merkitystä sekä yhteisöiden luomisessa että ylläpitämisessä. Maakuntalehdet eivät itse asiassa sisällä välttämättä paljonkaan suoranaista maakuntatason aineistoa; Hujasen tutkimissa seitsemässä lehdessä maakunnallisten juttujen osuus vaihteli kahden ja yhdeksän prosentin välillä. Maakunnallisuuden luokin lähinnä paikallisuus (Hujanen 2000: 78). Silti paikallisuus ei tarkoita alttiutta tarttua yksittäisten kuntien tekemisiin; haastatellut toimittajat ja päätoimittajat kokivat kuntien paimeneksi lähtemisen kynnyksen korkeaksi (emt. 2000: 162).

2. KIELI VALLAN VÄLIKAPPALEENA

Valta on suure, joka olisi mahdoton sivuuttaa tässä tarkastelussa. Se kietoutuu uudistuksiin lähtökohtaisesti, sillä valtaa käytetään jo siinä vaiheessa, kun todetaan jonkin asian tai rakenteen vaativan uudistamista. Koska useimmiten muutospyrkimyksiin liittyy vastarintaa, vallan tasapainoa haetaan koko ajan matkalla kohti ratkaisua. Tässä luvussa käsitteelenkin valtaa ja sen määrittelyä sekä siitä tehtyä tutkimusta. Nostan esiin myös näkökulmia siitä, miten vallan on nähty sijoittuvan tiedotusvälineissä ja millaisia näkemyksiä toimittajilla itsellään on vallankäytöstään. Käyttämäni metodin valossa pohdin myös sitä, miten diskurssin valinta tai rakentaminen vaikuttaa vallan näkökulmasta eli kuinka kirjoittaja käyttää tai voisi käyttää valtaa valinnoillaan. Näiden valintojen suhteen taas metaforat avaavat aivan uusia ovia. Luvun loppupuolella tuon valtakeskustelun tutkimuskohteeseeni eli maakuntalehteen, joka sekin pyrkinee vallankäyttöön. Pohdin myös pääkirjoituksia sekä lehden äänenä, vallan areenana että alueellisuuden esiintuontipaikkana.

2.1 Valta tutkimuksen kohteena

Vallan olemassaolo on tunnustettu sekä arjessa että tutkimuskohteena jo pitkään. Sen sijaan tutkijoilla on ollut vuosikymmenten saatossa hyvinkin erilaisia näkemyksiä siitä, mikä vallan tutkimisessa on olennaista. Se on ymmärrettävää, onhan valta jo itsessään ilmiö, jonka luonteesta, synnystä ja merkityksestä on helppo kiistellä. Sinänsä jopa kielitieteellisesti kyseessä on suomalaisittain poikkeuksellisen vanha ilmiö: valta kuuluu niihin sanoihin, jotka olivat suomen kielessä jo ennen 1800-lukua. Sittemmin valta on myös liittynyt myös osaksi alun perin siihen kuulumatonta sanastoa (valtatie, valtameri ja niin edelleen). Terminä valta on politisoitunut niin, että pelkkä ilmiöiden nimeäminen vallan näkökulmasta kutsuu luonnostaan esiin haastamisen tai legitimoinnin työkalut. Toisaalta samaa ilmiötä kuvaa sekin, että valtaväestö ja valtakieli ovat sanoina politisoituneita, kantaa ottavia ja valtasuhteita luovia. (Hyvärinen 2003: 63-65.)

Koska näkemys vallan olennaisimmasta ulottuvuudesta on vaihdellut, valtaa on tarkasteltu eri aikoina erilaisista näkökulmista. Perinteinen valtateoria piti tärkeinä juridisia sääntöjä,

lakeja, instituutioita ja hallitsijoita. Michel Foucault arvosteli tätä näkemystä ja katsoi, että huomio tulisi kiinnittää vallankäytön ei-juridisiin puoliin. Kriittisen teorian edustajien mukaan taas valta on autonominen voima, joka ei ole suhteessa yhteiskuntaan. (Ruostetsaari 2003: 30-31.)

Toinen tapa tarkastella valtatutkimuksen eroja on katsoa, mitä on tutkittu, kun valtaa on tutkittu. Suomalaista valtakeskustelua määritteli toiseen maailmansotaan asti se, ettei siinä kysytty mitä valta on tai kenellä sitä on. Valta nimettiin tilanteen mukaan vaikkapa yksinvallaksi tai kansanvallaksi, ja asiasta vallitsi varsin yhtenäinen, joskin luonnollisesti politisoitunut näkemys. (Hyvärinen 2003:13.) Vasta myöhemmin laajempi yhteiskuntatieteellinen läpimurto toi suomalaiseenkin tutkimukseen behavioralismin, jossa pääpaino on vallan kasvojen löytämisessä ts. sen osoittamisessa, missä valta milloinkin on. Tässä näkemyksessä myös käsitys vallan olemuksesta eroaa aiemmasta: valtaa ei nähdä jonkun toimijan ominaisuutena, vaan suhteena. Behavioralismi näkee mielestäni aivan oikein, ettei valta itsessään ole arvokas - tiukasti ajatellen sitä hädin tuskin on edes olemassa yksitahoisessa tilassa. Vallalla on arvoa vasta sitten, kun on jokin suhde, piiri tai muu taho, jossa ja useimmiten johon sitä voi käyttää.

Valta on myös aina sekä intentionaalista että kausaalista eli sillä on syynsä, tarkoituksensa ja seurauksensa. Tällaisessa valossa on ymmärrettävää, että valta sittemmin irtautui valtiösääntökysymyksen ikeestä ja siirtyi yhä enemmän myös esimerkiksi psykologian kiinnostuksen kohteeksi. Antti Eskola ja Jan-Magnus Jansson edustivat tämän suuntauksen tuleamista Suomessa. (Hyvärinen 2003: 103-106.) Varsinaista valtatutkimusta Suomessa katsotaan kuitenkin tehdyn vasta 1960-luvun lopulta. Ilkka Ruostetsaaren väitöskirja oli ensimmäinen, joka käsitteli suomalaista valtaeliittiä. (Sipponen 2000: 34.) 1970-luvulla marxilaisuus vei suuntaa jälleen empiriasta kohti teoriaa ja kallisti painopistettä yhteiskunnan, valtion ja talouden puoleen vallan ominaisuuden tai suhdetasapainon sijasta (Hyvärinen 2003: 110-111).

Talouden merkitys valtakuvioissa tuli mukaan tutkimukseen vasta 1960-luvulla, mutta nykyään talouselämä on merkittävästi esillä jo kysyttäessä vaikkapa kansalaisilta heidän nä-

kemyksiään vallasta ja sen sijainnista. Esimerkiksi EVA:n raportti vuodelta 1999 osoitti ihmisten pitävän median, EU:n ja markkinavoimien valtaa liian suurena. Valtaa taas puuttuu heidän mielestään yksittäisiltä kansalaisilta, perheiltä ja kansalaisjärjestöiltä. (Sipponen 2000: 25.) Samansuuntaisia selvityksiä on julkaistu myös 2000-luvulla, ja esimerkiksi kevään 2006 tutkimustulos, jonka mukaan enää kolmannes suomalaisista suhtautui myönteisesti EU:hun, kertoi karua kieltään siitä, missä kansalaiset katsovat vallan olevan.

Valtatutkimuksen voi nähdä 2000-luvun alkupuolella olevan jonkinlaisella vedenjakajalla. Ignacio Ramonet'n mukaan valta ajautui kriisiin viime vuosituhannen lopulla; valtaa ei enää juuri voi paikallistaa vaan se on hajaantunut ja hajautunut. Aiemmasta hierarkkisesta, vertikaalisesta ja autoritäärisestä valtarakenteesta on siirrytty verkkomaiseen, horisontaaliseen ja yksimieliseen rakenteeseen, jonka yksimielisyyden on saanut aikaan tiedotusvälineiden harrastama manipulointi. (Ramonet 2001: 51.) Näin rankan väitteen takaa löytyy näkemys siitä, että valta on kommunikointia. On tosin vaikea ymmärtää, että mediaa manipuloinnista syyttävä samalla kutsuisi median toimintaa kommunikoinniksi. Jos ajatellaan pääkirjoituksia, jotka sanomalehdistä puhuttaessa edustavat välineen selkeintä mielipiteen ilmaisun ja ehkä myös vaikuttamisen areenaa, voi välillä hyväksyä jopa termin manipulointi - tai lempeämmin edes vallan käyttö - mutta kommunikoinnin reiteiksi nämä vaikuttamisen väylät vaikuttavat liian yksisuuntaisilta. Niinpä Ramonet'n väite ei tunnu loogiselta. Puheineen yksimielisyydestä hän pyrkineekin pikemmin provosoimaan kuin esittämään lopullisia totuuksia.

2.1.1 Valta ja tiedotusvälineet

Vallan sijainnista ja jopa olemuksesta voi siis olla monta mieltä, mutta yhdistävä tekijä tuntuu olevan se, että valta nähdään arvokkaaksi, tavoitelluksi ominaisuudeksi. Nekin, jotka eivät tunnusta sitä haluavansa, haluavat kuitenkin vaikuttaa siihen, missä valtaa on. Vallan arvoa voi lähteä punnitsemaan siitä näkökulmasta, että se on avain tahdonmuodostukseen. Ihminen, yhteisö, organisaatio tai muu toimija, joka kykenee vaikuttamaan toisten tahdon muodostumiseen, on vallankäyttäjät. Jyrki Reunanen (2000: 7-8) kutsuu tällaista vallankäyttöä piileväksi; itse olisin taipuvainen unohtamaan "piilevyyden" ja näkemään tällaisen val-

lankäytön eksplisiittisenä. Toisaalta Reunasen malli jakaa tahdon tahdonmuodostukseen, tahdonaktiin ja toteutukseen. Tässä ensimmäinen on harkintaa, joka edeltää päätöksentekoa, akti taas on itse päätöksenteko. Niinpä tahdonmuodostaja käyttää piilevästi valtaa luodessaan asiasisällön, jonka päätöksenteko vahvistaa. Piilossa tai ei, tahdonmuodostus vaatii valtaa; ellei sitä ole, kyse on pelkistä toiveista (emt. 2000: 7-8, 208). Yksinkertaisemmin asian ilmaisee Kauko Sipponen (2000: 20) määritellesään vallankäytön kyvyksi vaikuttaa siihen, miten ihmiset käyttäytyvät eli kyvyksi saada joku tekemään jotakin tai vaihtoehtoisesti estää jonkin tekeminen. Hän näkee vallan lähtökohtaisesti kaksitoimiseksi avuksi; kyse ei ole vain jostakin, jota käytetään murtamaan vastarinta, vaan yksimielisyys position kautta luotunakin kertoo käytetystä vallasta.

Vallan politisoitumisesta ja siihen sisältyvästä arvolatauksesta voi johtua se, että vallan tavoitteluun suhtaudutaan varsin kaksijakoisesti: toisaalta jotkut tavoittelevat sitä avoimesti, kun taas iso osa kavahtaa koko sanaa. Toisaalta monet niistäkin, joilla valtaa on, pyrkivät vähättelemään sitä. Sipponen (2000: 22) muistuttaa kuitenkin, ettei valtaa pidä hävetä, vaan se on suure, jota tarvitaan hyvien(kin) asioiden edistämiseen. Hän toteaa kuitenkin, että toimittajat eivät enää kiistä valtaansa, vaan katsovat olevansa poliittisen vallan vastapainona ja siten itsekin vallankäyttäjiä. Tämäkin vastavalta tarvitsisi silti oman vastavoimansa. (Emt. 2000: 221, 207-208.) Maakuntalehtien päätoimittajien käsitys vallastaan vaihtelee (ks. Hujanen 2000), mutta pääsääntönä on, että he kokevat vaikutusmahdollisuuksiensa vähenävän sitä mukaa kuin etäisyys keskeisistä päättäjäistä kasvaa. Saman logiikan pohjalta voinee tulkita vaikkapa pääkirjoitusten tyyliä ja kirjoitustapaa ja arvioida paikallislehtien ymmärtävän omat vallankäytön rajansa. Kun vallattomuus lisääntyy, sanoma suunnataan yhä enemmän suoraan kansalle, mikä taas muuttaa tekstin luonnetta selvästi.

Ramonet ei ole yhtä armollinen kuin Sipponen mitä tulee toimittajien ja poliitikkojen vallankäytön jakolinjoihin. Hänen mukaansa lehdistön ja valtakoneiston välinen suhde on ajautunut aivan uuden tason ongelmiin, kun tiedotusvälineiden ja poliittisen vallan välinen suhde on murtunut tai jopa kiepahtanut pääläelleen. Hän tyrmää myös näkemyksen medias- ta neljäntenä valtiomahtina, koska näkee sitä edeltävien kolmen muunkin mahtin menettäneen hierarkiansa ja osin merkityksensäkin. (Ramonet 2001: 51-52). Tämä johtaa lukijan

pohtimaan, missä valta sitten viime kädessä on, ja missä sen pitäisi olla. Jyrki Reunanen (2000: 301) ei nosta esiin tiedotusvälineitä suoranaisesti vallan käyttäjinä muuten kuin syyttäessään niitä vallankäytön kuvan yksinkertaistamisesta. Niinpä esimerkiksi ajatuksen alkuperäisen keksijän piilovalta jää lopullisesti piiloon julkisuudessa, jossa pitkistä tahdonmuodostuksen ketjusta muutenkin tulee näkyviin vain pieni osa. Tiedotusvälineiden tilanne on kieltämättä ongelmallinen etenkin nykyisessä, prosessien läpinäkyvyyttä vaativassa yhteiskunnassa. Pitkän ketjun esiin tuomisen ja mahdollisimman nopean tiedonvälityksen ristiriidassa läpinäkyvyys ei ole ainoa kärsivä elementti. Toisaalta voi katsoa monen välineen suosiolla uhraavan tuon elementin nopeuden alttarille, toisaalta taas on tapauksia, joissa reimaria syytetään karista.

Teuvo Salonen uskoo vielä, ettei tiedotusvälineiden toiminta yleisesti ottaen pohjaa puhtaan vallan tavoitteluun; hänen mukaansa tiedon neutraali välittäminen ei ole vallankäyttöä. Sen sijaan media ottaa valtaa suostutellessaan lukijoita linjalleen. (Salonen 1999: 37.) Tältä pohjalta ajatellen pääkirjoituksia voisi pitää lähes systemaattisesti vallankäytön välineinä; sanomalehdissä ehkä niinä ainoina.

2.1.2 Valta, diskurssit ja metaforat

Hyvärinen pohtii, miten vallasta puhuttaessa voisi tehdä eron sanan ja käsitteen välille. Jos sana viittaa automaattiseen merkitykseen, käsite taas liittyy erityiseen merkitykseen tietyssä diskurssissa. Vallan käsitteen hän näkee joka tapauksessa muuttuneen suuresti ajan kuluessa; se on saanut uusia ulottuvuuksia, ja esimerkiksi hyvä puhuja osaa vaihdella valta-sanon repertuaareja tai diskursseja tarpeen mukaan. (Hyvärinen 2003: 65.) Diskurssianalyysin pohjana on näkemys kielestä ei vain todellisuuden kuvaajana, vaan myös sen rakentajana. Diskurssianalyysi nojaa näin konstruktionistiseen näkökulmaan realistisen lähestymistavan painottaessa kieltä välineenä, jolla saadaan tietoa olemassa olevista faktoista. Diskurssianalyysi on siis tässä mielessä analyysia sosiaalisen todellisuuden tuottamisesta erilaisissa käytännöissä. (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993: 9-10.) Tutkijat erottavat diskurssianalyysissa kaksi hieman eri tavoin painottunutta analyysitapaa: sosiaalisen todellisuuden moninaisuutta painottavan ja valtasuhteisiin keskittyvän (emt. 1993:11). Vaikka painotusten ei ole

syytä katsoa sulkevan toisiaan pois, on omassa työssäni pääpaino valtasuhteiden eksplikoimisessa. Oli kyse sitten piilevästä tai eksplisiittisestä vallasta ihmisten mielipiteen muodotukseen, toimittajat antavat valtaa asioiden toisille ulottuvuuksille toisten kustannuksella. Erityisesti pääkirjoitusten osalta sen voi uskoa olevan tarkoituksellista ja päämäärätietoista.

Fairclough korostaa vallan käsitettä ja kielen merkitystä vallankäytössä. Mitä näkymättömmämpiä ovat diskursseihin rakentuneet valtasuhteet, sitä helpommin ne uusintuvat. Toisaalta näennäinen pakkovallan poissaolo ei hänen mukaansa kerro “vallattomuudesta“, vaan esimerkiksi tiedotusvälineissä esiintyvä vaihtelevuus ja monimuotoisuus voidaan nähdä kokonaisuutena, joka ylläpitää suostumuksen kautta syntyneitä valtasuhteita. (Fairclough 1997: 75, 92.) Kaupallistuminen on muuttanut tiedotusvälineiden ja yleisön suhdetta juttelunomaistaen diskurssikäytäntöjä. Kyseessä voi olla todellinen muutos valtasuhteissa tai valtaapitävien strategia, jolla ihmisiä manipuloidaan. Toisaalta myös taipumus tulkita juttelunomainen diskurssi manipuloinniksi on vallankäyttöä, pidetäänhän tuolloin itsestään selvänä sitä, että lukija vastaanottaa diskurssin sellaisena kuin se on hänelle suunnattu. Kriittisessä lingvistiikassa ongelmana onkin se, ettei analyysi ota huomioon yleisön tulkintakäytäntöjä. (Emt. 1997: 24, 43) Kuten tästäkin tutkielmasta voi todeta, saman tekstin tulkitseminen perustellusti kahdelle eri kannalle on aivan mahdollista silloinkin, kun pyrkimys on lukea sanoma mahdollisimman neutraalisti. Niinpä tulkinta ja siihen kullakin vaikuttavat tekijät ovat niin monisyisiä, ettei ole järkevää olettaa vastaanottajan ottavan viestiä juuri sellaisena kuin lähettäjä on sen liikkeelle laittanut. Toisaalta diskurssien juttelunomaistamisen voisi ehkä naiivisti tulkita myös tarpeeksi sisällyttää yhä useampi ihminen vaikkapa yhteiskunnalliseen keskusteluun. Onhan ymmärrettävää, että tietynlaiset diskurssit sulkevat pois tietynlaisia lukijaryhmiä. Ympyrän kehää kiertäen päästään jälleen lähelle väitettä juttelunomaistamisen valta-aspektista; voidaanhan sillä siis vaikuttaa siihen, ketkä tiedon äärelle pääsevät ja siten horjuttaa vakiintunutta valtatasapainoa.

Löyhänäkin diskurssianalyttinen viitekehys nojaa ainakin muutamaan sovellusalasta riippumattomaan teoreettiseen lähtökohtaan: kieli rakentaa sosiaalista todellisuutta useista, keskenään kilpailevista merkityssysteemeistä. Toimijat taas ovat kiinnittyneet näihin merkityssysteemeihin ja merkityksellinen toiminta on sidoksissa kontekstiinsa. Lisäksi diskurssi-

analyysi olettaa, että kielenkäyttö aiheuttaa seurauksia. (Fairclough 1997: 17-18.) Tässä lienee koko tutkimussuunnan legitimaation lähde: ilman seurauksia ja vaikutuksia diskursioiden tutkiminen jäisi pelkäksi havainnoinniksi ilman sen laajempaa merkitystä. Toisaalta vaikutusten ketju on kaksinkertainen, kun mukaan otetaan vallan käsite behavioralismin mukaan: valta on kausaalista, ja jos kielenkäytöllä pyritään saamaan aikaiseksi oman näkemyksen mukaista tahdonmuodostusta, ollaan todellisen vallan ytimessä.

Seurausketjun voi hahmottaa yksinkertaistaen niin, että tietyn näkökulman valinta voi saada ihmisen ajattelemaan asiasta siten, kuin valinnan tekijä toivoo. Tietty ajattelu taas johtaa usein toimimaan ajattelutavan mukaisesti. Näin kielenkäytön valinnat johtavat yhteiskunnallisen todellisuuden muotoutumiseen. (Karvonen 1998: 39.) Toimittajien valinnoilla on sikäli poikkeuksellisen laaja merkitys, että niiden tulosten kohteena on tarkasti kohdentumaton, usein laaja yleisö (Heikkinen 1999: 50). Siksi journalististen tekstien analyysissä valinnat ovat olennainen tutkimuksen kohde. Kirjoittajan tekemät valinnat muokkaavat representaatioita ja johtavat aiheen näkökulmaan, joka väistämättä rajaa pois muita näkökulmia ja suosii joitakin toimijoita toisten kustannuksella. Näiden tapahtumaketjujen tulkitseminen on kriittisen lingvistiikan ja diskurssianalyysin kiinnostuksen keskiössä. (Väliverronen 1998: 26-27). Merkillepantavaa on silti se, ettei sanojen tai asioiden tarkasteleminen merkityksellistämisen kautta vähennä niiden todellisuusarvoa (Jokinen ym. 1993: 21). Itse asiassa mitään ei voi tutkia ilman merkityksen antamista. Diskurssianalyysissä tärkeää on kuitenkin tutkia merkityksellistämisen käytäntöjä.

Tässä tutkielmassa pyrin saamaan näkyväksi näkökulman valintaa nostamalla esiin toimijat, joita pääkirjoituksiin on valittu. Samalla hahmottuu se mahdollinen toimijoiden joukko, jonka teksti jättää valitsematta. Toimijoilla en tarkoita tässä suoraan esiin nostettuja henkilöitä, vaan kuntarakenteen kaltaisen osittaisen abstraktion kanssa operoitaessa toimija voi pikemminkin olla hallinto, kuntalaiset massana tai vastaava määre. Toisaalta toimija ei tässä yhteydessä sanan aktiivisuudesta huolimatta ole välttämättä lauseen tai edes asiayhteyden subjekti tai todellinen toimija, vaan Kauko Pietilän ja Klaus Sondermannin jalanjäljissä kulken ihminen, joukko, ryhmä tai muu, johon teksti viittaa. Pietilä ja Sondermann (1994: 77) muistuttavat, ettei lehdessä voi olla puhetekoja, joista puuttuisi toimija. Jos pääkirjoi-

tusta kirjoittava toimittaja asettaa kuntarakenneuudistuksen jonkin mallin potentiaalisesti kärsijäksi kuntalaisen, jolta palvelut karkaavat, kuntalaisesta rakentuu tällöin toimija, joka osaltaan rakentaa kirjoittajansa tavoitteen mukaista diskurssia.

Tutkinkin sitä, millaisilla elementeillä (argumenteilla) diskursseja tuotetaan ja nouseeko jokin diskurssi tässä kontekstissa totuuden asemaan. Sen tutkiminen, miten näitä hallitsevia eli hegemonisia diskursseja uusinnetaan ja muita diskursseja käytetään niiden legitimointiin, on myös osa diskurssianalyysiin kuuluvaa valta-analyysia (Valtonen 1998: 105). Diskurssianalyysissa vahvimpien diskurssien löytäminen voi olla vaikeaa, sillä riittävän hegemoninen diskurssi onnistuu usein "itsestäänselvänä" piiloutumaan etsijältä. Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993: 81) neuvovat tarkkailemaan diskurssin osatekijöitä; mitä useammin ja eri yhteyksissä ne toistuvat, sitä hegemonisemman diskurssin jäljille ne voivat johtaa. Toisaalta itsestäänselvyys ja vahvuus ovat myös hegemonisen diskurssin merkkejä, vaikka määrällinen esiintyvyys ei siihen viittaisikaan.

Hegemonisoimisen tavoista yleisiä ovat yksinkertaistaminen ja yhteiseen hyväksyntään vetoaminen. Ensin mainittu toteutuu usein naturalisoimalla käytäntö tai tieto; tällöin diskurssi saadaan purettua selvittämällä, kuinka asian alkuperä on kätkeyty niin, että diskurssin rakentama tila alkaa näyttää luonnolliselta itsestäänselvyydeltä. Hyväksyntään vetoaminen puolestaan rakentuu konsensuksen kautta; siinä voidaan viitata useimpien ihmisten näkemyksiin tai hakea legitimointi asiantuntijoilta. (Jokinen ym. 1993: 89-93.)

Metaforat tuovat kielen valtaulottuvuuteen vielä aivan uuden tason. Jos jo pelkät valinnat ja sitä kautta valitsematta jättämiset rakentavat tietynlaista kuvaa ja todellisuutta, kykenee kieltä värittämällä ohjaamaan halutessaan tekstiä ja lukijaa aivan uudenlaisten assosiaatioiden maailmaan. Valitsemalla näkökulman menettää mahdollisuuden objektiiviseen havainnointiin. Vaikka Kalliokosken (1997: 13) mukaan tietoisuuden aste näkökulman valitsemisesta voi vaihdella, en usko metaforien rikkaan käytön kumpuavan alitajunnasta tai muuten vähästä tiedostamisesta. Tiukimman näkemyksen mukaan koko kieltä voi pitää metaforisena, mutta sen ohjaavan vaikutus kummunee vähemmän tavanomaisista kielikuvista. Pääkirjoitus, varsinkin poliittinen, onkin pitkälti metaforien varassa pyrkiessään saamaan vai-

keaselkoiset asiat kouriintuntuviksi (Heikkinen 1999: 275). Yksinkertaistaessaan ja kuvittaessaan hankalaa asiaa kirjoittaja ottaa sekä tietoisia että alitajuisia riskejä lukijan ohjaamisessa. Kyseenä olevaan asiaan saa liitettyä piirteitä ja seikkoja toisesta aihepiiristä; seikkoja, jotka eivät siihen luonnostaan kuulu. Metaforat ovat tyyllilaji, joka oikein käytettynä voi avata asioita, mutta nerokkaasti käytettynä sulkea useita ovia, joiden taakse ei vielä ole katsottukaan. Niinpä metaforat ovat mielestäni yksi tehokkaimpia vallan, ja vieläpä piilovalan, käyttöväyliä. Onhan kieli niin pitkälle metaforien kyllästävä, että lukija todennäköisesti nielaisee valtaosan kirjoittajan valitsemista metaforista sen suuremmin niitä edes tietoisesti ajattelemana.

2.2 Maakuntalehti alueensa välineenä

Maakuntalehden määrittely on hankalaa. Joissakin maakunnissa maakuntalehtiä voi katsoa olevan useita, toisaalla yhdenkin määritelmät täyttävän lehden löytäminen voi tuottaa vaikeuksia. Journalismin maakunnallisuutta tutkineen Jaana Hujasen mukaan itse maakuntalehdistön näkökulmasta on olennaista se, että tiedotusvälineillä on ollut tärkeä rooli maakuntien rakentumisessa. Sanomalehdet ovat sekä tuottaneet että uusintaneet maakuntia. Näin on siittäkin huolimatta, että maakunnat ovat ponnistaneet erilaisista lähtökohdista: osa on niin sanottuja historiallisia maakuntia, osa on rakentunut talousalueiden pohjalta 1900-luvun vaihteessa (Hujanen 2000: 12.) Esimerkiksi aineistossani mukana olevan Keskipohjanmaa-lehden nyttemmin edesmennyt päätoimittaja nivoo lehden ja kirjapainon historiikissa Keski-Pohjanmaan maakunnan ja Keskipohjanmaa-lehden yhteen aina lehden perustamisesta vuonna 1917 tuon vuosituhannen lopun aluehallinnollisiin taisteluihin saakka (Pulakka 2000: 235). Pulakka (2000) kirjoittaa Keskipohjanmaan samaistuneen maakuntansa elimelliseksi osaksi ja muodostuneen maakunnalliseksi instituutioksi, “kaikkien aate- ja ammattiryhmien tunnustamaksi Keski-Pohjanmaan kokonaisuuden vartijaksi”. Vaikka sama päätoimittaja suhtautuikin vaatimattomammin lehden mahdollisuuksiin saada äänensä kuuluviin valtakunnan tasolla (ks. alaluku 2.2.2), ei maakuntalehti näe syytä heittäytyä nöyristelemään maakunnallisella merkityksellään.

Maakuntalehtien on oltava niin sanottuja täyden palvelun lehtiä kotimaan ja ulkomaan uu-

tisineen. Toisaalta kunkin lehden on kyettävä olemaan alueensa tilaajille houkuttelevampi kuin viereisen maakunnan lehti; tässä kuvaan astuu paikallisuuden vaatimus. Puhtaaseen paikallisjournalismiin maakuntalehti ei kuitenkaan voi yltää, vaikka kyse onkin myös määrittelystä. Jyrki Pietilän mukaan paikallisjournalismi ei silti kuulu vain paikallislehdille, vaan on tarpeen ja myös välttämätöntä jopa Helsingin Sanomille. Oikealla paikallaan paikallisjournalismi ei ajaa virka- ja herravaltaisuutta, vaan palvelee kansalaisyhteiskuntaa. (Pietilä 1995: 29.) Kansalaisyhteiskunta taas vaatii toteutuakseen keskustelua ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Ihanteellinen demokratia vaatii avoimen, julkisen keskustelun, jotta enemmistön tahto voi muodostua. Näin keskustelun tuloksena muodostuu päätös, joka sitoo yhteisön jäseniä. (Nieminen 1998: 275.)

Ihanteelliseen demokratiaan voi nähdä olevan vielä matkaa. Median merkitys korostuu kuitenkin siinä, että se kaikista kehityssuunnistaan huolimatta yhä säilyy julkisena foorumina, joka antaa kansalaisille tarvittavaa informaatiota ja helpottaa mielipiteiden muodostamista. Samalla yksityisetkin voivat käyttää välillisesti valtaa vaikkapa hallitukseen luomalla mielipideilmastoa ja heijastamalla kansan tahtoa. (Curran 1991: 29.) Tähän klassisen liberaaliin teoriaan mediasta neljäntenä valtiomahtina nojaan, vaikka sekä aiemman tutkimuksen että oman työni pohjalta ajatus pääkirjoituksista vaikuttamisen mahdollistajana tuntuukin lähinnä naiivilta idealismilta. Hyvä journalismi voisi siis palvella yleisöä paitsi jakamalla sille tietoa yhteiskunnan toiminnasta myös toimimalla toiseen suuntaan: kertomalla yhteiskunnan instituutioille, mitä ihmiset ajattelevat ja tahtovat. Näin avautuisi Kuneliuksen (1998: 226) sanoin edes ”keskusteluysteys erilaisten näkemysten välille”. Kuten tämäkin työ osoittaa, pääkirjoitusten luonne ja diskurssit kuitenkin rajaavat keskustelijajoukkoja.

Maakunnallisessa mielessä alueen äänenä lehdessä toimivat pääkirjoitukset, joista enemmän seuraavassa alaluvussa. Pääkirjoituksissa voidaan suhteellisen vähillä sanoilla piirtää laajojakin poliittisia kaaria, antaa lausuntoja ja jopa tuomita. (Salovaara-Moring 2004:115.) Kirjoittajan mielessä ovat Salovaara-Moringin mukaan neljä kohderyhmää: yleisö, talouselämä, muu media ja poliittinen eliitti. Niinpä pääkirjoituksia muokkaavat erilaiset sosiaaliset identiteetit, suhteet sekä tiedon ja uskomusten järjestelmät. Kokonaisuus johtaa viime kädessä pääkirjoitusten ideologiseen väritykseen. (Emt. 2004: 115.) Yhä useammat lehdet

julistautuivat viime vuosituhannen viimeisinä vuosikymmeninä puoluepoliittisesta sitoutumisestaan. Todellinen sitoutumattomuus edellyttää Hujasen mukaan sitä, että journalismin alueellinen viitekehys irrotetaan poliittisista valtataisteluista. Tällöin annetaan ymmärtää, että alueellisuus voi olla, Hujasen sanoin, sosiaalisen elämän “viatonta” spatiaalisuutta. (Hujanen 2000: 183-184.) Journalismin alueellisuus on silti nähtävä myös poliittisina tekoina ja tilan synty valtakysymyksenä. Silloin kun alueellisuus ylittää viattoman spatiaalisuuden olemuksen – kun alue ei enää ole vain tila an sich – se ei enää journalismin viitekehystenäkään ole poliittisesti neutraali tai ongelmaton. Maakuntalehti rakentaa alueellista yleisöään myös poliittisesti kytkiessään alueelliset tulkinnat puoluepolitiikkaan tai representoidessaan ne puoluepoliittisina. (Hujanen 2000: 242.)

Yksi analyysini tavoitteista on selvittää, tekevätkö lehdet kuntauudistusta käsitellessään alue- vai puoluepolitiikkaa vai ponnistaako argumentointi kansalaisten näkökulmasta ja lähtökohdista. Aion myös tarkastella sitä, kuinka paljon argumentteihin vaikuttaa kirjoittajan suhtautuminen esitettyyn aluekuntamalliin eli johtaako tietty mielipide alueellisuuden tai kansalaisnäkökulman painottumiseen. Tehtävä on samaa juurta kuin Hujasen kysymys siitä, tekevätkö lehdet politiikkaa alueellisen ja poliittisen rajalla vai ajavatko ne asioita levikkialueen asukkaiden etujen nimissä. Luonnollinen jatkokysymys on, miten jälkimmäinen vaihtoehto sulkisi pois poliittisen ulottuvuuden. Siihen vastaaminen taas vaatisi politiikan käsitteen perusteellista määrittelyä ja kyseenalaistamistakin. Ilman sitä pohdittavaksi jää silti se, kuinka hyvin alueellisuuden ja poliittisuuden voi erottaa toisistaan – ja missä määrin se on tarpeen (Hujanen 2000: 185). Lehden poliittisuus näyttää tutkimuksen valossa väistämättömältä; eroja löytyy kuitenkin niiden vaikuttamisen kohteista. Päätoimittajien mukaan maakuntalehtien tavoitteena on valtakunnallinen vaikuttaja-asema. Mitä kauemaksi vallan keskittymistä mennään eli mitä pohjoisempi tai pienempi lehti kyseessä, sitä todennäköisemmin se kuitenkin pyrkii vaikuttamaan alueellisiin päättäjiin valtakunnan tason vaikuttajatoiveiden sijasta. (Emt. 2000: 228, 230.) Hujanen päätyykin kysymään työsäään, kääntyykö maakuntalehti jopa itseään vastaan, kun sen alueellisuuden representaatiot ovat pikemminkin hallinnon ja politiikan toimijoiden paikkoja kuin ihmisten itsensä asioita. Tällöin lukijalle ei rakennu osallistuvan kansalaisen identiteettiä, vaan rooliksi jää sivusta-seuraajan osa. (Emt. 2000: 250.)

2.2.1 Pääkirjoitus lehden äänenä

Pääkirjoitus eroaa muista journalistisista tuotteista sikäli, että sen institutionaalinen rooli on muita vahvempi. Pertti Hemánus (1990: 82) toteaa, että pääkirjoituksessa persoonallisuus jää institutionaalisuuden alle ja teksti on tarkoitettu lähinnä kannanotoksi yhteiskunnalliseen keskusteluun. Viisitoista vuotta myöhemmässä oppikirjallisuudessa pääkirjoituksen asema on yhä samoilla linjoilla ja pääkirjoitusta pidetään lehden virallisena äänenä. Tekijöiden näkemyksen mukaan kirjoittajan oma mielipide löytyy pääkirjoituksen lopusta; alkupuolen täyttää asian ajankohtaisuuden esittely ja yleisen mielipideilmaston esiin tuonti äänenä (Suhola & Turunen & Varis 2005: 122).

Poliittisia pääkirjoituksia tutkinut Vesa Heikkinen näkee pääkirjoituksella niin ikään institutionaalisen roolin lehden äänenä. Rooli korostuu myös käytännöissä: pääkirjoitusten paikkaa lehdessä ei muuteta usein. Kirjasimen ja palstoituksen muuttaminen hyvin harvoin sekä kirjoituksen varustaminen lehden logolla, päiväyksellä ja vastaavan päätoimittajan nimellä kertovat tekstin merkityksestä muun aineiston rinnalla. (Heikkinen 1999: 178-180). Myös Salovaara-Moring kiinnittää huomiota layoutin merkitystä korostavaan ulottuvuuteen (2004: 125). Onkin mielenkiintoista arvioida, heijastuuko pääkirjoituksen institutionaalinen luonne tietynlaisena diskurssien yksiniittisyytenä. Toisin sanoen: onko pääkirjoitus diskurssiltaan selkeä, kuten sen luonne voisi antaa olettaa. Toisaalta useita eri diskurssityyppejä sisältävät tekstit ovat tutkimuksen kannalta erityisen kiinnostavia, arvioi Fairclough (1995: 55).

Heikkinen (1999: 64) pitää pääkirjoitusta tavallaan myös osana joukkotiedotusteollisuuden tuotantoa; kyseessä on tuote, joka ei voi olla puhdas, yksiselitteinen kuvajainen lehden linjasta. Lisäksi se on kustantajan silmin katsottuna yksi osa journalistista kokonaistuotetta, jonka tulisi tuottaa kustantajalleen voittoa (emt. 1999: 24). Instituutioluonteestaan huolimatta pääkirjoitus ei säästy kritiikiltä. Jyrki Pietilä (1995) pohtii, onko pääkirjoitus jokapäiväistynyt ja sen kirjoittamisen käytäntö jämähtänyt. Hän ehdottaa paikallisjournalismia käsittelevässä teoksessa (mahdollisesti vain paikallislehdille?) pääkirjoituksen kirjoittamista vain silloin, kun lehdellä on lehtenä todella jotakin sanottavaa. Pietilä toteaa myös, että ti-

lanne on muuttunut suuresti ajoista, jolloin moni lehti jopa karttoi pääkirjoitusten kirjoittamista, jotta ei joutuisi sekaantumaan paikallisiin ristiriitoihin. (Pietilä 1995: 118.)

Pääkirjoitusten painoarvo näkyy myös siinä, että niitä kirjoittavat lähinnä senioritoimittajat (tässä yhteydessä seniori viitanee pikemminkin työvuosiin kuin ikävuosiin, jotka tosin usein korreloivat, SV), usein päätoimittajat itse. Ohjaus ja journalistinen kontrolli on myös tarkempaa, sillä lehden virallisella äänellä on painoarvoa sekä poliitikkojen että muun median silmissä. (Salovaara-Moring 2004: 71.)

Pääkirjoitusta kuten muitakin journalistisia juttutyyppejä ohjaavat myös sisäänrakennetut sekä toimituksellisiin käytäntöihin liittyvät seikat: tekstille oleva tila, pituus, aiheiden käsittelyn valinta ja niin edelleen. Instituutionomaisuus siis rajoittaa pääkirjoituksen (tai pääkirjoituksen kirjoittajan) mahdollisuuksia. Samalla käytänteiden kunnioittaminen ruokkii osaltaan institutionaalisuuden jatkumoa. (Heikkinen 1999: 178.) Tässä yhteydessä on kuitenkin hyvä todeta, että Heikkinen on tutkimuksessaan 1990-luvulla edennyt hylkäämään kaikki lähtöoletukset pääkirjoituksen olemuksesta lehden kantaa esiin tuovana, suostuttelevana mielipidetekstinä. Heikkilä (1999: 260) muistuttaa, että “tekstilaji on tutkimuksen kohde, ei lähtökohta, josta johdetaan merkityksiä yksittäisten tekstien tulkintaan”.

Pääkirjoituksella voidaan nähdä myös tärkeä symbolinen rooli; se on lehden mielipiteen muodostuksen ytimessä ja todentaa samalla sitä, että muu aineisto on faktaa tai todellisuuden raportointia (Salovaara-Moring 2004: 125). Suuri kysymys on, millaisesta mielipiteen muodostuksen ytimestä pääkirjoituksessa on kysymys. Riittääkö lehdelle tai sen intressiryhmille mahdollinen vaikuttaminen vaikuttajatahoihin ja median keskinäisessä vuoropuhelussa osallisena oleminen vai tulisiko pääkirjoituksen institutionaalista voimaa suunnata enemmän myös kansalaisten aktivointiin ja osallistuttamiseen? Jaana Hujanen pohtii väitöskirjassaan, voisiko maakuntalehti keskustelutilan tarjoajana ja yhteisön resurssina nähdä “nurkkakuntaisuuden” myönteisesti ja tuomaroinnin sijasta pohdiskella, koota puheenvuoroja ja tulkita (Hujanen 2000: 98). Omassa työssäni pyrin arvioimaan, kenelle aluekuntamallia koskevat pääkirjoitukset on suunnattu ja missä määrin ne tarjoavat aineksia asian jatkokäsittelylle eri tahoilla.

2.2.2 Pääkirjoitukset ja valta

Jaana Hujasen tutkimuksessaan (2000) haastattelemat päätoimittajat eivät juuri suoranaisesti nostaneet valtaa esiin arvioidessaan maakuntalehtien merkitystä. Toisaalta heidän puheissaan lehtien tavoitteena oli nimenomaan valtakunnallinen vaikuttaja-asema (emt. 2000: 228). Voikin arvioida, että vain valta-sanana negatiiviset kaiut estävät journalisteja yhä käyttämästä suoraan oikeaa termiä; päätoimittajilta tuskin puuttuu kykyä nähdä yhteys vaikuttamisen ja vallan välillä. Päätoimittajien näkemyksiä voi tulkita niin, että alueen etu toteutuu yleisiin, valtakunnan tasolla merkittäviin asioihin tarttumisenä. Vaikuttaja-asema nähtiin läheisessä suhteessa poliittisiin kädenvääntöihin. Maantieteellinen sijainti kuitenkin vaikuttaa: Kokkolassa ilmestyvän Keskipohjanmaa lehden päätoimittaja näki lehden vallan lähinnä asioiden julki tuomisessa; varsinaiseen päätöksentekoon hän ei sen uskonut vaikuttavan (Hujanen 2000: 230).

Kuinka kaukana "julki tuominen" todellisuudessa on vaikuttamisesta ja siten vallasta, onkin mielenkiintoinen pohdinnan aihe. Vaikka Reunasen (2000: 38) mukaan päätöksentekijää ei voisikaan käskää, vaan ainoastaan neuvoa, sisältää asioiden esiin nostaminen pääkirjoitustasolla nykyään yhä useammin jo suoranaisia kehotuksia tai äreitäkin kieltoja. Leppoiset neuvot tai pelkät asioiden "julki tuomiset" ovat kuntarakenneuudistuksen kaltaisen asian käsittelyssä jo harvinaisempia tapoja. Vesa Heikkinen (1999: 298) tiivistää poliittisen pääkirjoituksen luonteen niin, että kirjoitus myöntää, kehottaa ja esittää asioita ja arvioita varmoina. Se ei siis ole taipuvainen kieltämään, käskemään tai kuvaamaan asioita mahdollisiksi. Kirjoittaja taas on tietäjä, selostaja, havainnoitsija, opastaja ja hallitsija - ei tietämätön, vaikenija, mitään näkemätön, opastettava tai hallittu. Vastanottajat ovat kansa, poliitikko ja asiantuntija – eivät kansalainen, ei-poliitikko tai asioita ymmärtämätön. Kuinka tämä rakentuu diskursseiksi omassa aineistossani, on kiinnostava kysymys.

2.3 Pääkirjoitukset ja alueellisuus

Maakuntalehtien pääkirjoitustoimittajat käsittelevät paikallisia ja maakunnallisia asioita varsin vähän. Seitsemän maakuntalehden pääkirjoituksista levikkialueen aiheisiin pureutui vuosina 1987 1,8-12,1 prosenttia ja vuonna 1994 vielä vähemmän eli 1,3-9,3 prosenttia. (Hujanen 2000: 94.) Haastatellut päätoimittajat sekä vetosivat siihen, että alueella ei tapahdu usein kommentoitavaa että näkivät valtakunnallisetkin aiheet aluetta koskeviksi ja siten alueellisesti merkittäviksi. Pietilän edellä mainitsema konfliktien pelko nousi kuitenkin implisiittisesti esiin myös Hujasen tutkimuksessa, jossa yksi päätoimittajista sanoi paikallisen asian saavan “turhan painavan korostuksen“ pääkirjoituksen aiheena (Hujanen 2000: 96-97).

Päätoimittajille lehden funktio alueen äänenä oli merkittävä; vain yksi seitsemästä nosti sen edelle tiedonvälityksen. Alueen kehityksen linjaaminen ja vauhdittaminen ja asioiden esiin tuonti ja puolustaminen olivat päätoimittajille lehden tehtäviä. Sen sijaan maakunnan etua pohdittaessa lukijan rooli ei noussut keskeiseksi. (Hujanen 2000: 227.)

Yleisestikään sitoutuminen lukijoihin ei saa toimittajien keskuudessa laajaa kannatusta; rooleja pohtiessaan toimittajat nostavat esiin ensisijaisesti yhteiskunnallisen toiminnan ulottuvuuden. Ihanteellinen toimittaja siis valvoo vallankäyttäjää ja tekee sitä kautta työtä kansalaisten puolesta, mutta ei kuitenkaan suoranaisesti sitoudu kansaan. Paikallisen mielipiteen kanavana toimiminenkin saa kannatusta vain joka toiselta toimittajalta. (Heinonen 1996: 92-93.)

Tämä tekijä murentaa osaltaan näkemystä tiedotusvälineistä neljäntenä valtiomahtina. Ulamaija Kivikuru toteaa mukaillessaan ranskalaista Dominick Waltonia, että luontevimman kumppaninsa, yleisön, sijasta journalistit ovat ryhtyneet yhteistyöhön politiikan ja talouden johdon kanssa. Itsensä piilottaminen asiantuntijoiden ja lähteiden taakse ja etääntyminen kansasta on tehnyt neljäntenä valtiomahtina olemisesta pelkän illuusion. (Kivikuru 1995: 107.)

3. KUNTAKESKUSTELUN LÄHTÖKOHDAT JA KULKU

Vaikka maakuntalehtien päätoimittajat ilmaisivat Jaana Hujasen (2000: 162) haastattelussa olevansa haluttomia paimentamaan kuntia näiden omissa asioissa ei pääkirjoituksia säännöllisesti lukeva voine välttyä tunteelta, että pääkirjoitustoimittajilla on selvä pyrkimys toimia kuntien aseman vartijana, niiden puolustajana ja neuvonantajana - kuntien sijasta neuvonanto suuntautuu valtionhallintoon. Tähän kontekstiin istuu luontevasti ajatus siitä, että kuntien rakennetta, roolia ja vastuita radikaalisti muuttava ehdotus saa pääkirjoituksissa osakseen suorasukaistakin palautetta. Oman alueen kuntien ja laajemman kuntakokonaisuuden "paimentaminen" on ymmärrettävää etsittäessä maakuntalehdille legitimaatiota. Jos uskoo Pulakan (2000: 235) määritelmään, jonka mukaan maakunnan tunnusmerkkejä ovat maakuntaliitto, keskussairaala ja maakuntalehti, on väistämättä sen tosiasian edessä, ettei ilman maakuntaa ole maakuntalehteäkään. Mutta mitä maakuntalehti oikein puolustaa maakuntaa puolustaessaan?

Maakuntalehtien rooli on aina nivoutunut vahvasti yhteen hallinnon kehittymisen kanssa; siksi tartun siihen tässä yhteydessä lyhyesti. Seutukaavaliitot ja maakuntaliitot yhdistettiin vuonna 1994 maakuntien liitoiksi, joille annettiin alueellinen kehittämisvastuu. Myöhemmin läänejä vähennettiin ja näiden välimaastoon luotiin työvoima- ja elinkeinokeskusten verkosto. Maakunnalliset liitot saivat lisää vastuuta ja valtaa, kuten erilaisten kehittämisrahojen myöntämisen ja valvonnan alueella. (Eskelinen 2001: 37.) Jaana Hujasen (2000: 169-180) tutkimuksesta käy ilmi, että maakuntalehdet kaipasivatkin maakunnallista itsehallintoa. Sen paremmuuden lääninhallintoon verrattuna nähtiin nousevan omaehtoisuudesta: läänit olivat annettuja, maakunnat taas kansasta rakentuvia. Niinpä vuoden 1994 uudistuksen jälkeinen maakuntahallinto representoitiinkin maakuntalehtien teksteissä askelena oikeaan suuntaan; siirtyihän valta virkamiehiltä maakuntiin.

Ristiriitoja maakuntahallinto on kuitenkin sisältänyt alusta saakka (Hujanen 2000: 172). Esimerkiksi Eskelinen pitää maakuntien liittoja "monessa touhuavina hengenluonti- ja yhteistyöorganisaatioina". Niiden ongelmia ovat epäselvä poliittinen edustavuus ja asema sekä pienet resurssit. Ongelmien syyn hän tosin näkee olevan kokonaisuudessaan epäonnistu-

neessa järjestelmässä, ei niinkään liitoissa itsessään. (Eskelinen 2000: 37-38.)

Maakuntahallinto nousee esiin myös tutkimusaineistossani, osin keskeisestikin. Toimimaton tai ei, hallinto lienee maakuntalehtien mielestä parempi lähellä kuin etäällä. Aluekuntamalli taas paitsi muuttaisi rajusti kuntarakennetta, myös sisältää ajatuksen maakuntaliitosten lakkauttamisesta. Sen jälkeen maakunnan edellä mainituista “tunnusmerkeistä” jäisi jäljelle mahdollinen keskussairaala ja maakuntalehti. Ei siis ihme, jos lehti jo tästä näkökulmasta päätyy suhtautumaan malliin varauksellisesti.

Toisaalta aluekuntamalli pohjaa maakunnan kokoisten alueiden vahvistamiseen, ja sen on nähty tarjoavan juuri keskustapuolueen kauan ajamaa maakuntien vahvistamista uuteen asuun ja nimeen puettuna. Esittelijöitä onkin kritisoitu siitä, ettei asioista puhuta niiden oikeilla nimillä. Esimerkiksi Suomenmaan päätoimittaja kirjoittaa näin:

“Aluekunta-lähikuntamalli” on myös huono nimitys. Tässä mallissa maahan luotaisiin 20-25 suunnilleen maakunnan kokoista “aluekuntaa”. Ne päättäisivät suuret, ylikunnallista yhteistyötä tarvitsevat asiat kuten sosiaali- ja terveydenhuollon, toisen asteen ammatillisen koulutuksen sekä maankäytön kysymykset. Koska “aluekunnat” olisivat maakunnan kokoisia ja yleensä noudattaisivat maakunnan rajojakin, olisi selvempää puhua maakunnista. Nykyiset kunnat jäisivät tässä mallissa nyt valitun terminologian mukaisesti “lähikunniksi”. Vaikka niillä ei olisi verotusoikeuttakaan, ne hoitaisivat monia samoja asioita kuin nykyisinkin, sen mukaan, mitä niiden päätettäväksi ja hoidettavaksi halutaan säätää. Siksi “lähikuntia” pitäisi nimittää “peruskunniksi” ja koko “aluekunta-lähikuntamallia” “maakunta-peruskuntamalliksi”. (Suomenmaa 2.11.2005)

3.1 Kuntaudistuksen taustaa

Kunta- ja palvelurakennemuutos pyrki löytämään pohjan, jolla nykyiset kuntien vastuulla olevat palvelut voitaisiin turvata myös tulevaisuudessa. Toukokuussa 2005 alkaneen hankkeen toimikausi kesti vuoden 2006 toukokuun loppuun. Sittemmin hankkeen toimikautta jatkettiin syyskuun loppuun 2006. Hanketta johti peruspalveluohjelmaa valmisteleva ministeriryhmä, jota jatkossa kutsun lyhyemmin peruspalveluministeriryhmäksi. Käytännön toteutusta ohjasi ja valmisteli kunta- ja palvelurakenneryhmä, jonka puheenjohtajana toimi alue- ja kuntaministeri Hannes Manninen (kesk). Työrykkäsiä oli neljä työryhmää, joissa oli edustajia ministeriöistä, kunnista ja työmarkkinajärjestöistä. Projektipäällikkönä toimii Jukka Peltomäki (sd).

Hankkeen tarkoituksena oli pohtia ja ehdottaa, millaisilla alueilla palvelut olisi tulevaisuudessa tarkoituksenmukaista järjestää. Koska kunnille tuottaa nykyisin vaikeuksia selvittää velvollisuuksistaan, tulivat tarkastelun kohteeksi sekä kuntarajat että yhteistyö niiden yli. Toisaalta ryhmä muun muassa selvitti erilaisia tapoja tuottaa palveluita, arvioi valtion ja kuntien kustannusjakoa tehtävien hoidossa ja oli valmistautunut myös valmistelemaan mahdolliset tarvittavat lainsäädännölliset muutokset. (URL:<http://www.intermin.fi/intermin/hankkeet/paras/home.nsf/pages/162BCBF6A9937972C225706500265FCF?opendocument>, luettu 23.9.2005).

Syyskuussa 2005 peruspalveluministeriryhmä linjasi hankkeen aluevaiheen periaatteita. Aluevaiheessa loka-marraskuussa suunnitelmia esiteltiin kierroksella kaikissa manner-Suomen maakunnissa. Kaikkiaan tilaisuuksia oli 19, ja ne käytiin läpi tiiviiseen tahtiin, välillä kahden tilaisuuden päivävauhdilla. Jatkokäsittelyn pohjana oli kolme ministeriöryhmän "pelkistetyiksi" kutsumaa muutosmallia, jotka aiemmin oli tuotu julkisuuteen yksi kerrallaan. Hahmottelen tässä lyhyesti kaikki mallit, vaikka työni keskittyikin ruotimaan niistä äänekkäimmän julkisuuden saanutta aluekuntamallia. Pääkirjoituksissa ja siten myös niiden analyysissä muihinkin malleihin viitataan usein, joten niiden lyhyt esittely on paikallaan.

Kaikissa maakunnissa perustettiin myöhemmin yhteistyöryhmät, jotka ryhtyivät pohtivat ongelman ratkaisua aluetasolla. Niiden piti toimittaa sisäasiainministeriöön jo marraskuun 2005 loppuun mennessä ajatuksensa kuntien ja valtion välisestä työnjaosta eli sitä, millaisia tehtäviä tulisi tai voisi siirtää valtion huolehdittavaksi ja kuinka esitettyjen kolmen mallin toteutuminen vaikuttaisi näihin tarpeisiin. Helmikuun puoliväliin 2006 mennessä ryhmien tuli laatia selvitys alueen erityispiirteistä uudistuksen valossa ja esimerkiksi visioida erilaisen palvelujen järjestämistä alueella eri mallien toteutuessa. Vastaukset tulivat kaikista 19 manner-Suomen maakunnasta.

3.1.1 Peruskuntamalli

Peruskuntamallissa esitettiin palvelujen järjestämisalueeksi vähintään 20 000:n asukkaan kokonaisuutta, joka muodostuisi työssäkäyntialueesta tai muusta toiminnallisesta kokonai-

suudesta. Kunnat kantaisivat vastuun sekä rahoituksesta että palvelujen käytännön järjestämisestä. Mikäli peruskuntaa ei saataisi aikaan kuntien omaehtoisilla liitoksilla, kuntien pitäisi siirtymävaiheessa antaa peruspalvelujen järjestämisvastuu peruspalvelupiirille. Kunta tai piiri tilaisi lisäksi erikoissairaanhoidon sekä sosiaalitoimen erityispalvelut muilta palvelujen tuottajilta. Sairaanhoidopiirejä karsittaisiin. Tätä mallia on kutsuttu useissa yhteyksissä ja myös monissa aineistoni teksteistä Kuntaliiton malliksi.

3.1.2 Piirimalli

Piirimallissa perusterveydenhuolto, erikoissairaanhoido ja sosiaalihuolto yhdistettäisiin yhteen organisaatioon. Vastuu palveluiden järjestämisestä annettaisiin näille sosiaali- ja terveyspiireille. Mallia voitaisiin soveltaa myös muille aloille. Piiri vaatisi 100 000:n, mielellään 150 000:n – 200 000:n asukkaan väestöpohjan. Sen sisällä olisi vähintään 20 000:n asukkaan palvelualueita. Valtionosuudet maksettaisiin kunnille, kunnat maksaisivat piirille ja piiri mitoittaisi toimintansa näissä puitteissa. Lähipalvelut tuotettaisiin hajautetusti, erityisen vaativa hoito taas keskitettäisiin muutamaankin yksikköön koko maassa. Tätä mallia on julkisuudessa kutsuttu myös Lehdon malliksi sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikön Markku Lehdon mukaan.

3.1.3 Aluekuntamalli

Aluekuntamallissa maahan luotaisiin 20-25 aluekuntaa. Alun perin julkisuuteen tuodussa versiossa ja Jukka Peltomäen omissa kaavioissa mainittiin “n. 20” aluekuntaa. Peruspalveluministeriryhmä käytti omassa tiedotteessaan suurempaa lukumäärää. Aluekunnat kantaisivat vastuun palveluiden järjestämisestä hajautetusti. Ne saisivat myös verotusoikeuden sekä valtionosuudet. Valtaosasta nykyisiä kuntia tulisi niin sanottuja lähikuntia, joiden järjestettäväksi osa palveluista voitaisiin määrätä lainsäädännöllä ja joille aluekunnat voisivat lisäksi delegoida tehtäviä. Sekä alue- että lähikuntiin valittaisiin valtuustot suoralla kansanvaalilla. Kuntayhtymät ja maakuntaliitot voitaisiin lakkauttaa.

Todettakoon, että mallien nimikointi ei ole pysynyt alkuperäisessä kuosissaan kaikissa pää-

kirjoituksissa. Ongelmallisinta analyysin kannalta on suurkunta-termin vaihteleva käyttö. Suurkunnalla (termi, jota mikään malli ei virallisesti sisällä) jotkut pääkirjoitustoimittajat viittaavat aluekuntaan, toiset taas jo 20-30 000:n asukkaan peruskuntaan. Lisäksi sitä käytetään satunnaisesti ylipäänsä erilaisilla liitoksilla nykyistä suuremmiksi muodostetuista tai muodostettaviksi esitetyistä kunnista. Tekstiyhteydestä suurkunta on kuitenkin aina löytänyt varsinaisen merkityksensä.

3.2 Aluekuntamallin välitön vastaanotto

Aluekuntamalli on, kuten edellä todettua, virallisesti vain yksi esillä olevista malleista kuntarakenteen remontointiin. Merkille pantavaa on kuitenkin, että lehdet tarttuivat aiheeseen lähes sataprosenttisesti, useimmat vieläpä varsin ripeästi. Kommentointivalmiutta selittänee paitsi aluekuntamallin koettu radikaalius, myös joissakin kirjoituksissa suoraan julki tuotu hämmästyminen siitä, että työryhmä ylipäänsä oli saanut aikaan enemmän kuin odotettiin:

”Alue- ja kuntaministeri Hannes Manninen järjesti torstaina viikon poliittisen yllätyksen esitellessään SDP-taustastaan tunnetun projektipäällikön Jukka Peltomäen kanssa hallituksen kunta- ja palvelurakennemuutoshankkeen kuulumisia. Hankkeelta ei ole odotettu todellisuudessa juuri muuta kuin näpertelyä, uusia selvityksiä entisten päälle.” (Kaleva 28.8.2005)

Tarkasteluajanjaksolla eli 25.8.-2.9. 2005 välisenä aikana aineistossani oli 31 pääkirjoitusta, jotka käsitelivät kuntauudistusta. Pari poikkeamaa ajankohdasta johtuvat siitä, etteivät kaikki paikallislehdet ehtineet mukaan välittömästi oman julkaisuaikataulunsa vuoksi. Valtaosa teksteistä otti suoraan tai ainakin selvästi tulkittavasti kantaa nimenomaan aluekuntamalliin. Viisi maakuntalehteä ehti Peltomäen esittelyä seuranneen viikon aikana käsitellä aihetta kahdessa pääkirjoituksessa. Niistä osa käsitti myös laajempaa keskustelun ruodintaa, mutta senkin käsittelystä oli useimmiten löydettävissä kannanotto. Niinpä neljästä lehdestä on mukana kaksi pääkirjoitusta.

Olen ryhmitellyt pääkirjoitukset suhtautumistavan mukaan viiteen itse laatimaani kategoriiaan. Kuvaan seuraavassa pääpiirteissään kutakin ryhmää ja siihen valikoituneiden kirjoitusten tunnusmerkkejä. Tarkemmin palaan jaottelun perusteisiin seuraavissa alaluvuissa esitellessäni kirjoitusten jakautumista kyseisiin ryhmiin.

Avoimen kielteiseksi eli vastustavaksi luokittelin pääkirjoituksen, jossa aluekuntamalli saa selvää, eksplisiittistä kritiikkiä. Tämän ryhmän kirjoituksissa tekstin sävy yleensä vielä vahvistaa kirjoittajan näkemystä. Olennaisin piirre on silti se, että aluekuntamallissa julkituodaan enemmän huonoja kuin hyviä puolia tai malli tyrmätään ilman sen tarkempaa erittelyä. **Maltillisen kriittiset** pääkirjoitukset voi myös laskea aluekuntamallia vastustaviksi. Niissä vastustus on kuitenkin implisiittisempää ja perustuu osin erilaisiin argumentteihin kuin avoimen kielteisissä. Kuten ryhmän nimestä voi päätellä, vastustus ei myöskään vaihuta ehdottomalta. Osin näissä teksteissä maltillisuus näyttelee jopa suurempaa roolia kuin kriittisyys.

Neutraalit pääkirjoitukset ovat yleensä esitteleviä siinä määrin, ettei useammakaan lukemiskerran jälkeen voi perustellusti päätellä, kumpaan suuntaan kirjoittaja kallistuu. Ne näkevät aluekuntamallissa sekä hyviä että huonoja ulottuvuuksia ja päätyvät usein esittämään keskustelua ja konsensuksen etsimistä useita malleja yhdistämällä.

Maltillisen kannattavat pääkirjoitukset ottavat varovaisen positiivisen suhtautumisen aluekuntamalliin. Ne pohtivat enemmän mallin teoreettisia vahvuuksia kuin heikkouksia, mutta eivät unohda kritiikkiäkään. **Avoimesti tukevat eli kannattavat** tekstit ovat avoimesti kielteisten vastakohtia. Niissä kannatus on eksplisiittistä ja usein hyvin konkreettista. Niissäkin on silti useimmiten mukana parannusehdotuksia tai kritiikkiä.

Aluekuntamalli osoittautui tarkastelussa todelliseksi mielipiteiden jakajaksi. 31 pääkirjoituksesta neutraaleja oli 6. Avoimen kielteisiä tekstejä oli 6 ja maltillisen kriittisiä 8. Avoimesti mallia tuki 4 kirjoitusta ja maltillista kannatusta se sai 7:ssä. Seuraavassa erittelen tekstien suhtautumista ja argumentteja, joilla näkemystä tuotiin esiin.

3.2.1 Avoimen vastustavat pääkirjoitukset

Jyrkän kielteisen kannan maakuntalehdistä aluekuntamalliin ottivat Uusimaa, Pohjalainen ja Ilkka. Myös Turun Sanomien toinen aihetta käsittelevä kirjoitus tulisi luokitelluksi tähän kategoriaan. Se sisälsi kuitenkin niin puhtaasti yleisen keskustelun ja mielipiteen referoin-

tia, ettei sitä voi pitää lehden omana äänenä. Sen sijaan Pohjalaisen kaksi ajanjakson sisään osunutta pääkirjoitusta ovat molemmat mukana, vaikka jälkimmäisessä aluekuntamalli ei nouse sanana lainkaan esille. Kirjoituksesta käy kuitenkin selväksi, millaista kuntauudistusta kirjoittaja kannattaa, ja mikä siten on väistämättä hänen (ei mitenkään peitelty) suhtautumisensa aluekuntamalliin. Niinpä olen ottanut kyseisen kirjoituksen mukaan analyysiin. Alue- ja paikallislehdistä avoimesti mallia vastaan olivat Kalajokilaakso ja Kälviän Seudun Sanomat.

Vastustuksen eksplisiittisyys käy ilmi jo pääkirjoitusten otsikoinnista. Ilkan mukaan “Suurkuntamalli loisi sekasortoa“, Pohjalainen taas toteaa, että “Peltomäen sokkiehdotuksesta ei ole kuntauudistuksen pohjaksi“ ja kysyy myöhemmässä kirjoituksessaan: “Elinvoimaisia kuntia vai seisahtuneita kolhooseja“ - tosin ilman kysymysmerkkiä. Uusimaa-lehden pääkirjoituksen mukaan “Aluekunta lopettaisi kuntien itsehallinnon“. Kalajokilaakson pääkirjoitus on otsikoitu “Realismi kaukana aluekuntamallista“ ja Kälviän Seudun Sanomat tuhahtaa otsikossaan “Vai vielä tässä aluekuntia!“

Pääkirjoitusten yleisimmät huolenaiheet liittyivät demokratiaan sekä lähikuntien ja aluekuntien rooleihin. Demokratian nähtiin mallin toteutuessa joko kaventuvan tai kokonaan tuhoutuvan paikallistasolla. Kirjoittajien mukaan malli myös lisäisi byrokratiaa ja loisi uuden hallintoportaan. Lähikuntien ja aluekuntien välillä askarrutti sekä konkreettinen työnjako että yleisemmin luonnehdittu “suhde“ tai “roolit“.

“Erittäin suuri ongelma on se, mikä olisi Peltomäen mallissa nykyisten kuntien asema ja rooli.“ (Pohjalainen 27.8.2005)

“Jokseenkin varmaa on, että aluekunnan ja lähikunnan luonteva työnjako on vaikea määrittää. Kun rahapula iskee, voimavaroilla on taipumus keskittyä sinne, missä volyymit ovat suuret. Lähikunnissa jouduttaisiin takuuvarmasti ja jatkuvasti kamppailemaan olemassaolon oikeutuksesta.“ (Kalajokilaakso 27.8.2005)

Näkemyks lähikuntien ja niiden päättäjien roolista eli lähidemokratian tulevaisuudesta uudistuksessa on avoimesti vastustavissa pääkirjoituksissa puettu välillä hyvinkin värikkääseen asuun:

”Epäilemättä lähivaltuusto saisi suvereenisti päättää esimerkiksi pitäjän historian tilaamisesta ja kesäjuhlien järjestämisestä edellyttäen tietenkin että hankkeet pysyvät aluevaltuuston myöntämässä rahoituskehyksessä.” (Uusimaa 27.8.2005)

Lisäksi kirjoittajat listaavat useita muita epätietoisuuden aiheita kuten uudistuksen vaikutuksen EU-alueetukiin tai nykyiseen maakuntahallintoon. Vastustusta perusteltiin myös alueiden erilaisuudella eli toteamalla, että “sama malli ei toimi kaikkialla”. Kritiikin mukaan “pikkukuntien hävittäminen ei ratkaise ongelmia”.

Aluekuntamallin roolin arveltiin toisaalta olevan muualla kuin realistisen vaihtoehdon tarjoamisessa:

“Alkaa tuntua siltä, että nyt halutaan tehdä tarkoituksella rajuja ylilyöntejä, jotta lopussa jäisi edes jotakin käteen.” (Kalajokilaakso 27.8.2005)

“Kun kuntauudistuksen rytinässä pitää olla myös jotakin alas ammuttavaa, Peltomäen sokkiehdotus täyttääkin parhaiten ehkä juuri sen tehtävän. Toimenkin merkitys mallilla voi olla. Se epäilemättä lisää kriisitietoisuutta. Jotakin on tehtävä eikä aikaa kannata tuhlaata.” (Pohjalainen 27.8.2005)

Kälviän Seudun Sanomat ja Kalajokilaakso peilaavat vastustuksensa paikallis- ja aluetasolle. Ensin mainittu kuvaa nykytilannetta lähiseudulla ja pitää – ainoana lehtenä koko aineistossa – nykyistä kuntarakennetta kaikkiaan toimivana systeeminä. Kalajokilaakso taas hahmottelee, miten aluekuntamallin vaatimukset väestöpohjasta olisivat siirrettävissä sen levikkialueelle. Alueellisuusdiskurssin rakentumista eri tavoin suhtautuvissa pääkirjoituksissa erittelen tarkemmin alaluvussa 3.3.1.

Maakuntalehtien vastustus tulee siis ilmi pääasiassa hallinnon diskurssin kautta; päähuoli kohdistuu kuntien mielekkään itsehallinnon katoamiseen ja kahden eri tason kuntien hallinnolliseen työnjakoon. Erotuksena alaluvussa 3.2.3 esiin nousevasta kokonaisvaltaisesta hallintoon kohdistuvasta huolesta kutsun tässä yhteydessä kirjoituksia sävyttävää diskurssia **itsehallinnon diskurssiksi**; näkevähän kirjoittajat olemassa olevan vallan ja voimavarat vakiosuureena, jonka jakaminen uudella tavalla väistämättä vähentäisi itsehallintoa toisaalla. Toinen avoimesti vastustavien tekstien merkittävä diskurssi on **vaikuttamisen diskurssi**, jossa ongelmaksi nousee pelko paikallisdemokratian ja kansalaisvaikuttamisen katoamises-

ta. Se on luonnollisesti kytköksissä pelkoon lähikunniksi jäävien yksiköiden vallan vähenemisestä.

3.2.2 Maltillisen kriittiset pääkirjoitukset

Maltillisesti, mutta kriittisesti aluekuntamalliin suhtautuu kahdeksan lehteä. Niiden joukossa ovat Lestinjoki, Perhonjokilaakso ja Pietarsaaren Sanomat, joten kaikki aineistoni paikallis- ja aluelehdet näkevät aluekuntamallissa enemmän puutteita kuin ansioita. Maakuntalehdistä maltillisen kriittiseen kategoriaan sijoittuvat Etelä-Suomen Sanomat jälkimmäisellä pääkirjoituksellaan, Kouvolan Sanomat, Kymen Sanomat, Länsi-Savo sekä Turun Sanomat ensimmäisellä aihetta käsitelleellä artikkelillaan.

Argumentit poikkeavat jossain määrin avoimen vastustavien kirjoitusten argumenteista. Maltillisen kriittisissä teksteissä lähikuntien ja aluekuntien välinen suhde ei nouse yhtä suureksi huolen aiheeksi. Sen mainitsee neljä kirjoittajaa seitsemästä. “Byrokratian lisääntyminen“ ja “hallinnollinen jähmeys“ nousevat esiin paikallislehtien pääkirjoituksissa. Tässä kategoriassa yleisimpiä perusteluntapoja on diskurssi, jota kutsun **toiminnallisuuden diskurssiksi**. Siinä kuntia ei nähdä niinkään hallinnollisiksi kuin toiminnallisiksi yksiköiksi, ja tästä lähtökohdasta nousevat myös perustelut, joissa viitataan vaikkapa koon epäolennaisuuteen tai toisaalta tarpeeseen rakentaa kunnat toiminnallisesti yhtenäisille alueille. Tässä yhteydessä osansa kritiikistä saavat toisaalta myös muut suurempaan kuntakokoon tähtäävät mallit.

“Kuntakeskustelu on Suomessa kovin numerovetoista. Uudet avaukset lähtevät asukasluvun minimimääristä. Jos asiaa tarkastelee yksittäisen kansalaisen kannalta, ei pelkkä kunnan koko ole autuaaksi tekevä asia. Tulevaisuuden kuntakartalla voi olla hyvin myös pieniä kuntia.“ (Länsi-Savo 27.8.2005)

“Peltomäen mallin suurin ongelma on se, että suurkunnat eivät ole toiminnallisesti yhtenäisiä alueita. Paljon parempaan ratkaisuun päästäisiin, jos uusi kuntajako tehtäisiin nykyisten seutukuntien mukaan.“ (Kouvolan Sanomat 27.8.2005)

Leimallista maltillisen kriittisille pääkirjoituksille on myös oman vaihtoehdon tai toimintamallin tarjoaminen. Tätä voi pitää vastauksena kulttuuriin sisäänrakennetulle vaatimukselle esittää jokin vaihtoehto ongelmalliseksi nähdyn tilalle. Kategorian kirjoituksia ei kuiten-

kaan voi pitää aluekuntamallia tyrmävinä, sillä esitystä analysoidaan kiihkotta ja jotkut omista ratkaisumalleista rakentuvat osin samalle pohjalle. Toisaalta myös avoimen vastustavista pääkirjoituksista valtaosassa kirjoittaja esittää oman vaihtoehdonsa aluekuntamallin sijaan.

Maltillisen kriittisen pääkirjoituksen kriittisyys saattaa nousta myös muualta kuin itse esityksen substanssista. Esimerkiksi Kymen Sanomien aluekuntamallin vastaisuus pohjaa lähinnä siihen, ettei malli toimittajan mukaan edusta poliittista realismia, kun "hiemankin syventyy kuntapäätäjien ajatusmaailmaan ja kuntaliitosten takkuiseen historiaan". Tällöin esitys tulee ikään kuin teilatuksi sillä perusteella, että sen uskotaan tulevan tyrmätyksi joka tapauksessa laajemmissakin piireissä. Tällaista suppeaa esityksen käsittelyä ja ennakoituun voittajajoukkueeseen liittymistä esiintyy jossain määrin pääkirjoituksissa kautta linjan; esimerkiksi maltillisen kannattavasti suhtautuvan Hämeen Sanomat lopettaa pääkirjoituksensa näin: "Mannisen esitykselle on annettava huono ennuste. Tähän asti kaikki syvälliset kunnallisten palvelujen uudistukset on tavalla tai toisella estetty." Tarve pyrkiä ennustamaan aluekuntamallin kohtalo ei siis näytä riippuvan kirjoittajan suhtautumisesta siihen. Vastustajille se tosin tarjoaa vahvemman asean; voihan tuolloin viitata esityksen "epärealistisuuteen" tai "elämälle vierauteen", ja siten vähentää mallin uskottavuutta ja vakavasti otettavuutta.

3.2.3 Neutraalit pääkirjoitukset

Pääkirjoituksen luokittelu suhtautumiseltaan neutraaliksi on määrittelyistä vaikein. Ehkä aluekuntamallin räväkkyiden vuoksi myös neutraaleina pidettävät kirjoitukset löytävät esityksestä enemmän selkeitä puutteita tai vähintään kysymysmerkkejä kuin etuja. Tästä huolimatta niiden ei voi sanoa kallistuvan sen paremmin esityksen kannalle kuin sitä vastaan, tai pikemminkin voisi halutessaan sanoa neutraaleiksi määrittelmiäni pääkirjoitusten olevan tarkoitushakuisessa luennassa joko puolesta tai vastaan - sen mukaan, millaisen näkökulman toivossa niitä lukee.

Neutraalisti aluekuntamalliin suhtautuvat ensimmäisissä aihetta käsittelevissä pääkirjoituk-

sisään Etelä-Suomen Sanomat ja Keskipohjanmaa, Helsingin Sanomat ja Itä-Savo sekä Kaleva molemmissa jaksolle osuneissa teksteissään. Tekstien diskursiiviset piirteet ovat ehkä yllättävää kyllä pitkälti samat kuin avoimesti vastustavissa pääkirjoituksissa. Kaikissa neutraaleissa pääkirjoituksissa toistuu **hallinnon diskurssi** niiden kantaessa huolta lähi-kunnan ja aluekunnan välisestä suhteesta tai työnjaosta. Vallan keskittymistä ennakoi kaksi lehteä.

Hallinnon diskurssi tai ehkä pikemminkin huoli hallinnosta on vastustavissa ja neutraaleissa teksteissä kuitenkin erisävyinen. Siinä missä vastustavien ja kriittisten kirjoitusten voi katsoa pitävän aluekuntamallia lähinnä uhkana kuntien itsenäisyydelle, neutraalit kirjoitukset pohtivat esityksen vaikutuksia hallinnon kokonaisuuteen.

“Rakenteiden uudistaminen antaisi monia mahdollisuuksia. Siirtyminen 20 aluekuntaan tekisi maakuntahallinnosta ja lääninhallinnosta tarkoituksettomia. Valtion ja kuntien asiat voitaisiin sopia suoraan keskinäisissä neuvotteluissa.” (Etelä-Suomen Sanomat 28.8.2005)

“Aluekunnilla olisi sekin hyvä seuraus, että nykyistä aluehallintoa voitaisiin keventää. Maakuntaliitot, TE-keskukset ja keskussairaalapiirit voidaan lopettaa ja saman tien voisivat mennä läänitkin.” (Helsingin Sanomat 27.8.2005)

“Suuri kysymys, johon ehdotuksesta ei tuoreeltaan löydy mitään vastausta, olisi nykyisten maakuntien rooli. Maakunnilla on aluekehitysvastuu, ne vastaavat monista EU-ohjelmista ja niillä on kansainvälisiä tehtäviä sekä oma hallintorakenne. Ei olisi järkeä luoda rinnalle samojen rajojen sisälle toista rinnakkaista hallintojärjestelmää.” (Kaleva 28.8.2005)

Ilmeistä pyrkimystä neutraaliin puntarointiin puoltaa se, että pääkirjoitustoimittajat eivät tarjonneet aluekuntamallille vaihtoehtoa. Siinä missä avoimesti vastustavat tekstit pyrkivät osoittamaan esityksen mahdottomuuden ja epärealistisuuden ja maltillisen kriittiset tarjoamaan tilalle konkreettisesti esimerkiksi seutukuntamallia, kehottavat neutraalit pääkirjoitukset vain tarkastelemaan uusia ideoita levollisesti tai käymään keskustelua, kun sellainen on saatu käyntiin. Toisaalta se esityksen räväkkyys, jota vastustavat pääkirjoitukset pitävät vaikkapa “elämälle vieraana”, saa neutraaleissa kirjoituksissa kiitosta roolistaan juuri keskustelun avaajana tai vauhdittajana.

3.2.4 Maltillisen kannattavat pääkirjoitukset

Maltillisen kannattavia pääkirjoituksia on aineistossani siis seitsemän kappaletta. Tälle kannalle asettuvat Aamulehti, Hämeen Sanomat, Keskisuomalainen, Lapin Kansa, Savon Sanomat ja Pohjolan Sanomat sekä Keskipohjanmaa toisessa aihetta käsittelevässä pääkirjoituksessaan. Tämän ryhmän teksteissä on pieniä yhtäläisyyksiä maltillisen kriittisiin teksteihin, joita aineistossa on vain yksi enemmän. Itsehallinnon diskurssi löytyy kummassakin kategoriassa kolmesta kirjoituksesta niiden pohtiessa lähi- ja aluekuntien työnjakoa. Tämä on aihetta puivissa pääkirjoituksissa yleisin huolen aihe eikä pelkästään sen perusteella siis voi vielä tehdä johtopäätöksiä kirjoittajan suhtautumisesta aluekuntamalliin. Maltillisesti kannattavissa teksteissä alkaa päätään nostaa **palveludiskurssiksi** nimeämäni diskurssi. Siinä aluekuntamallia pohditaan vähemmän hallinnon ja kuntien itsemääräämisoikeuden näkökulmasta ja enemmän palveluiden tuottamisen, tarjoamisen ja kuluttamisen lähtökohdista.

“Alue- ja lähikuntamalli yhdistää tehokkuuden ja läheisyyden vaateet. Tärkeää on palveluiden järjestäminen ja turvaaminen asukkaan sijaintiin katsomatta.” (Keskisuomalainen 27.8.2005)

“Muutokset nykyiseen kuntarakenteeseen on sitä helpompi hyväksyä, mitä paremmin ne takaavat palvelujen säilymisen ja parantamisen myös pienissä maaseutukunnissa.” (Lapin Kansa 27.8.2005)

Palveludiskurssin vahvistuminen johtaa myös uudelleenlaiseen konkretiaan: maltillisesti kannattavat pääkirjoitukset pitävät aluekuntamallin etuina muun muassa sitä, että sen “voisi toteuttaa nopeasti” ja kokemuksia sen toimivuudesta saataisiin jo ennakkoon Kainuun kokeilusta. Toisaalta maltillisuuden kiteyttää Hämeen Sanomat muistuttaessaan, ettei ongelmana ole hallinto, vaan “laajojen hyvinvointipalvelujen tuottaminen liian kalliisti. Kuntien ja kuntayhtymien hallinnollisten rajojen muuttaminen ei ratkaise asioita. Radikaalilla hallintouudistuksella voidaan kuitenkin antaa eväät muutoksiin.”

3.2.5 Avoimen kannattavat pääkirjoitukset

Suhtautumisen toista ääripäätä edustaa aineistossa neljä kirjoitusta: Etelä-Saimaan, Kai-

nuun Sanomien, Karjalaisen ja Satakunnan Kansan pääkirjoitukset, joissa aluekuntamalli saa avointa, joskaan ei niissäkään varauksetonta kannatusta. Näitä tekstejä yhdistää terminologinen sekamelska, joka on ehkä tarkoituksellista. Etelä-Saimaa, Karjalainen ja Satakunnan Kansa puhuvat “suurkunnista“, vaikka viittaavat selvästi Jukka Peltomäen esitykseen. Kainuun Sanomat taas kritisoi ylipäänsä mallin nimeämistä ja toivoisi sen yhteydessä puhuttavan “suoraan maakunnista tai joissakin tapauksissa seutukunnista“.

Toisaalta Satakunnan Kansa ja Karjalainen näyttävät aluekuntamallille vihreää valoa, mutta toteavat samalla, että aluekuntia pitäisi esitetyn 20:n sijasta olla enemmän – Karjalaisen mukaan vaikkapa 80. Tällöin lähestytään jo muun muassa kokoomuksen kuntakeskustelun tiimellykseen tuomaa ajatusta 80 -120 seudun toiminnallisista kuntakokonaisuuksista. Koska pääkirjoituksissa silti kuljetetaan mukana Peltomäen alkuperäisesityksen aineksia, olen tulkinnut niiden kannattavan aluekuntamallia, joskin hiottua sellaista.

Avoimen kannattavat pääkirjoitukset nojaavat pitkälle samoihin argumentteihin kuin vastustavatkin, mutta kääntävät niistä esiin toisen puolen. Lähikuntien ja aluekuntien työnjako ei huoleta, sen sijaan mallilla nähdään voitavan välttää tuskaiset kuntaliitokset. Demokratiallekin esitys olisi parannus heikennyksen sijasta:

“Kunnallisen demokratian kannalta Peltomäen aluekuntamalli on hyvä, kun sekä aluekunnan että lähikunnan valtuustot valittaisiin suoralla kansanvaalilla. Nykyisin melkoinen osa kuntien tehtävistä on siirretty kuntayhtymille, joissa demokratia on aika kaukana.“ (Etelä-Saimaa 27.8.2005)

Avoimesti aluekuntamallia kannattavia pääkirjoituksia yhdistää lähinnä **välttämättömyyden diskurssi**. Siinä esitystä pidetään jollei parhaana, ainakin riittävän hyvänä ratkaisuvaihtoehtona ongelmaan, jonka ratkaiseminen on joka tapauksessa välttämätöntä ja jossain määrin myös kivuliasta.

“On mahdotonta loputtomiin väistellä kuntakartan uudistamista, jos nykyistä palvelutasoa halutaan pitää yllä. ---- Nyt mahdollisesti tunnettavaa mielipahaa ei pidä sekoittaa tosiasioihin, jotka vaativat kuntien uudenlaisia rakenteita.“ (Karjalainen 27.8.2005)

“---- on mahdollista kaataa entiset ennakkoluulot ja luoda maahan kerralla 2000-luvun oloja vastaava alue- ja kuntahallinto. ---- Jos tämä muutos vaatii palvelutuotannon järkeis-

tämiseksi maakuntarajojen tarkistuksia, tehtäköön ne samaan syssyyn. Maakuntarajat eivät ole olleet pyhiä ennenkään ja on oikeastaan välttämätöntä, että ne muutetaan kansalaisten julkisten palvelujen tuottamisen kannalta järkevimpään muotoon.“ (Kainuun Sanomat 27.8.2005)

3.2.6 Diskurssit ja niiden suhde

Eri tavoin aluekuntamalliin suhtautuvat kirjoittajat turvautuivat siis pääkirjoituksissaan osin erilaisiin diskursseihin. Kokonaisuuden moniulotteisuutta kuvastaa kuitenkin se, että samaa diskurssia voi havaita käytetyn hyvinkin eri kannan ottaneissa teksteissä. Olennaisinta luokittelun kannalta oli se, mikä diskursseista nousi hallitsevaksi tai muuten leimalliseksi. Avoimesti vastustavat kirjoitukset nojasivat lähinnä itsehallinnon ja vaikuttamisen diskursseihin; niissä korostui huoli siitä, että aluekuntamalli veisi valtaa ja voimavaroja osalta kuntia. Tämä taas johtaisi paikallisdemokratian murenemiseen. Nämä kirjoitukset keskittyivät siis lähinnä esityksen niin sanottujen lähikuntien roolin pohdintaan tai ainakin näkivät sen niin merkittäväksi, että se nousi hallitsemaan koko tekstiä. Maltillisen kriittiset tekstit taas päätyivät toiminnallisuuden diskurssiin, joka kumpuaa siitä huolesta, ettei yksi malli ole sovitettavissa toiminnaltaan ja jopa luonteiltaan erilaisiin kuntiin. Näissä teksteissä huoli hallinnosta jää vähäisemmäksi. Neutraaleissa pääkirjoituksissa hallinnon diskurssi nousee jälleen hallitsevaksi, mutta erisävyisenä kuin avoimesti vastustavissa: neutraalit tekstit pohivat uudistuksen vaikutuksia myös laajempiin hallintokokonaisuuksiin aina maakuntaliittoja, työvoima- ja elinkeinokeskusalueita ja läänejä myöten. Positiivisesti aluekuntamalliin suhtautuvat pääkirjoitukset priorisoivat tästä kunta- ja palvelurakennemuutoksen yhdestä ehdokkaasta kuntien tai rakenteiden sijasta palvelun. Maltillisen kannattavissa teksteissäkin esiintyy itsehallinnon diskurssia, mutta sen rinnalle rakentuu palveludiskurssi, ja tekstin kokonaisuudessa hallintorakenteet jäävät toissijaisiksi, kun mallin mahdollisuudet palvelutuotannon turvaamisessa nousevat niiden ohi. Avoimen kannattavissa pääkirjoituksissa esiin tulee jo välttämättömyyden diskurssi: mahdolliset epäkohdatkin hyväksytään, kun edessä voi olla ratkaisu pulmaan, joka on pakko ratkaista. Alueellisuusdiskurssi nousee esiin kaikkien ryhmien pääkirjoituksissa, joskin erilaisena. Alueellisuusdiskurssin toimimista viestin tukena käsittelen aluvussa 3.3.1.

3.3 Muita kuntakeskustelun elementtejä

Edellä esitellyt luokittelut jakavat pääkirjoitukset suhtautumisensa osalta viiteen ryhmään ja nostavat esiin myös diskursseja, joilla tuota suhtautumista on rakennettu. Seuraavissa alaluvuissa hahmottelen muutamia muita diskursseja tai tapoja, joilla sanomaa perustellaan. Alueellisuus on luonnollisesti tärkeä osa kokonaisuutta sekä uudistuksen suunnittelijoille että sitä kommentoiville. Tarkastelenkin alaluvussa 3.3.1 sitä, kuinka eri tavoin alueellisuusdiskurssia käytetään sen mukaan, millainen kanta aluekuntamalliin on otettu. Myös puoluepolitiikka liittyy väistämättä uudistukseen, mutta sen kytkeminen ainakin ensimmäisiin pääkirjoituksiin oli vaihtelevaa. Poliittikkaan palaan alaluvussa 3.3.2. Olennainen osa uudistusta on kuntalainen, jonka aseman palvelujen kuluttajana työn alla olevat ratkaisut pyrkivät turvaamaan. Pohdin alaluvussa 3.3.3, kuinka olennaiseksi pääkirjoitustoimittajat kuntalaisen kokevat mallia arvioidessaan. Alaluvussa 3.3.4 tarkastelen, millaisia piirteitä paikallis- ja aluelehtien diskursseilla on tässä yhteydessä. Lopuksi puntaroin vielä vallan ja valintojen yhteyttä ja piirrän muutamain viivoin kuvan samojen lehtien pääkirjoitusten näkemyksistä muutamien viikkojen kuluttua.

3.3.1 Alueellisuusdiskurssi sanoman tukena

Alueellisuus näyttelee merkittävää roolia sekä tutkielmassani että pääkirjoitusten aiheena olevassa kuntauudistuksessa. Kuntaremontin esillä olevista vaihtoehdoista mikään tuskin olisi ongelmaton lehtien levikkialueen erilaisille kunnille. Niinpä maakuntalehdet ovat vaikeassa asemassa tasapainotellessaan vaikuttamisen, mielipiteen lausumisen ja miellyttämisen välimaastossa. Miellyttävyysvaatimuksen nostaa esiin Inka Salovaara-Moring (2004: 84) muistuttaessaan kiristyneestä kilpailusta ja sen luomista taloudellisista paineista. Alueellisten lehtien on luotava ja myös pidettävä yleisönsä, jotta lehden haluttavuus markkinoilla säilyy. Sitä tarkoitusta palvelevat yleisölle ja alueen yrityksille mieluisat mielipiteet.

Alueen identiteetti näyttäytyy ideologisina diskursseina, joita alueellisuuden rakentumista maakuntalehdissä tutkinut Jaana Hujanen (2000: 160) löytää työssään useita. Esimerkiksi yhteen hiileen puhaltamisen diskurssi palautuu paitsi alueelliseen päätöksentekojärjestel-

mään, myös maakuntalehden näkökulmasta epäselviin aluerakenteisiin. Niinpä alueellisuus voi lehden intressinä olla alueellistamisen politiikkaa. Alueellisuus osoittautuu merkittäväksi osaksi maan sanomalehtijournalismia. Sen julkitulo lehtien sivuilla kuitenkin vaihtelee, samoin kuin kirjattu linja lehden linjapaperissa. Alueellisuus on olennaisesti enemmän kannustavia ja abstrakteja sanoja kuin konkreettista tapahtumaa. (Emt. 2000: 164.)

Kutsun alueellisuusdiskurssiksi tapoja, joilla aluekuntamalli tai kuntauudistus ylipäänsä pyritään konkretisoimaan ja tuomaan maantieteellisesti lähelle lukijaa. Pääkirjoitustoimittajat toteuttavat sitä eri tavoin, osa visioiden eli hahmotellen mahdollisten muutosten paikantamista lehden levikkialueelle, osa muistuttaen eli etsien alueen historiasta hallinnollisia muutoksia tai niiden toteutumatta jäämisiä, joiden vaikutuksia voi rinnastaa nyt puheena olevaan uudistukseen. Yleinen huoli pienempien hallinnollisten yksiköiden tai vaikkapa yleisesti kunnallisten luottamushenkilöiden määrän laskusta ei täytä analyysissäni alueellisuusdiskurssin rakennusmateriaalin vaatimuksia, vaan kuuluu hallinnolliseen diskurssiin.

Avoimen vastustavista lehdistä paikallislehti Kälviän Seudun Sanomat ja aluelehti Kalajokilaakso rakensivat aluekuntamallin vastustusta alueellisuusdiskurssin varaan. Myös Uusimaa pelkää pääkirjoituksen yhteydessä olevan kuvan kuvatekstissä, ettei Itä-Uudenmaan maakunta olisi riittävän suuri muodostamaan omaa aluekuntaa. Kalajokilaakso käyttää alueellisuusdiskurssia osoittaakseen, kuinka epärealistisesta esityksestä sen mukaan on kysymys:

“Peltomäki esittää, että Suomen kunnat koottaisiin 20 aluekunnaksi, joiden väestöpohja olisi noin 200 000 asukasta. Esimerkiksi Oulun eteläiseksi kutsuttu Ylivieskan, Nivala-Haapajärven ja Siikalatvan seutukuntien yhdistelmä on vain puolet siitä. Avuksi tarvittaisiin vielä koko nykyinen virallinen Keski-Pohjanmaa tai reipas määrä kuntia Raahesta ylöspäin.” (Kalajokilaakso 27.8.2005)

Kälviän Seudun Sanomat valitsee toisen alueellistamistavan; se vastustaa muutosta vetoamalla nykykäytännön toimivuuteen. Tästä lähtökohdasta toimivammaksi se näkee seutukuntamallin, joka rakentuisi nykypohjalta aluekuntamallia helpommin:

“Kälviältä ja Lohtajalta käy Kokkolassa töissä liki tuhat ihmistä. Kokkolasta käy maalaiskunnissa töissä muutamia satoja. Tämä malli on toiminut siitä asti kun maakunnan teolli-

suus heräsi aamunkoittoon vuosikymmeniä sitten.“ (Kälviän Seudun Sanomat 8.9.2005)

Avoimesti aluekuntamallia vastustavat maakuntalehdet Ilkka ja Pohjalainen eivät käytä lainkaan alueellisuusdiskurssia, vaan pohtivat mallia yleisellä tasolla. Pohjalaisen ensimmäisessä pääkirjoituksessa kannetaan tosin huolta mallin sopivuudesta pääkaupunkiseudulle, Lappiin ja ”muutamisiin pieniin maakuntiin”, joihin lehden oma levikkialue ei ilmeisesti kuitenkaan kuulu. Niinpä tällainen argumentointi lukeutuu pikemminkin toiminnallisuuden diskurssiin, siis huoleen mallin soveltumisesta erilaisille seuduille. Alueellisuusdiskurssi edellyttää mielestäni esityksen puntarointia juuri oman alueen näkökulmasta.

Uusimaa taas ottaa käyttöön sekä visiot että muistot, ja peilaa siis ehdotusta aiempaan:

“Tällainen aluemalli voi toimia jonkin tietyn palvelun, kuten esimerkiksi pelastuspalvelun tuottamisessa. Mutta eivät ylhäältä määrätyt aluepelastuslaitoksetkaan aivan kitkattomasti toimi, kuten Itä-Uudellamaallakin on nähty.“ (Uusimaa 27.8.2005)

Maltillisen kriittisissä pääkirjoituksissa alueellisuusdiskurssi on vahvempi kuin avoimesti vastustavissa. Kahdeksasta lehdestä vain kaksi ei konkretisoi aluekuntamallia esimerkiksi sijoittamalla sitä lehden levikkialueelle.

“Kuten moni johtava poliitikko, Salmi (Lahden entinen kaupunginjohtaja Kari Salmi, SV) kertoi suosivansa vahvojen aluekeskusten varaan rakennettavia suurkuntia, jotka muodostuisivat yhtenäisistä työssäkäyntialueista. Päijät-Hämeessä tällaisia on kaksi, Lahden ja Heinolan kaupunkiseudut. Niiden yhdistyminen vahvoiksi suurkunniksi olisi hyvä alku ja varmasti realistisempi vaihtoehto kuin Peltomäen mallissa edellytetty vähintään 200 000 asukkaan aluekunta, johon edes koko Päijät-Hämeen väkiluku ei yksin yllä.“ (Etelä-Suomen Sanomat 1.9.2005)

Toinen alueellisuusdiskurssin rakentamisen tapa on nostaa esiin alueella aiemmin tehtyjä, vaikutuksiltaan jollain tapaa rinnasteisiksi koettuja hallinnollisia uudistuksia. Esimerkiksi Länsi-Savo (27.8.2005) muistuttaa pienen Hirvensalmen voivan nyt ilmeisen hyvin, vaikka – ja itse asiassa juuri siksi että – se jättäytyi seudulla tapahtuneen kuntaliitoksen ulkopuolelle muutama vuosi sitten. Pietarsaaren Sanomat (4.9.2005) taas uskoo seudulla jo ymmärretyn, että jotain on tehtävä. Pääkirjoitus pitääkin aluekunta-ajattelua yhtenä mietinnän kohteena, mutta on samalla rakentamassa aluekuntaa Pietarsaaren seudun viidestä kunnasta, joiden koalitiokaan tuskin vielä täyttäisi Peltomäen vaatimuksia aluekunnasta.

Turun Sanomat pitää toteutuskelpoisena kuntaliiton eli peruskuntamallia. Pääkirjoitus heittää, tosin Turun kaupunginjohtajan nimen suojusta, silti kommentin siitä, että Varsinais-Suomesta voisi tulla yksi kunta, jos sen nimi olisi Turku. Tämä kuvastaneekin keskusten näkökulmaa vähintäänkin huumorin höyryä; aluekunta sinänsä ei olisi ongelma – vaikeuksien nähdään alkavan vasta lähikuntien kohdalla.

“Mikä olisi Perhonjokilaakson asukkaiden – ei siis kuntien – kannalta paras kuntauudistuksen vaihtoehto? Kovin vieraalta tuntuu siirtää jähmeä kunnallinen luottamushenkilöhallinto maakuntatasolle, vaikka ei toki Ylivieskan, Kokkolan tai Seinäjoen kaltaisten maalaiskaupunkien varaankaan ole paljon syytä laskea.” (Perhonjokilaakso 1.9.2005)

Neutraaleissa pääkirjoituksissa alueellisuusdiskurssia käytetään hyvin vähän, vain kahdessa kuudesta kirjoituksesta. Lisäksi alueellisuus tuodaan esiin kysyen, ei vastaten:

“Mitä eri vaihtoehdot merkitsisivät oman alueemme kannalta?” (Keskipohjanmaa 27.8.2005)

Myös Helsingin Sanomat kysyy, tosin kysymykset ovat värittyneempiä:

“Pääkaupunkiseutu on oma lukunsa. Minkälainen aluekunta olisi enimmillään miljoonan ihmisen kunta? Ja millaiseen asemaan aluekunnan sisällä joutuisivat nykyiset suuret kaupungit Helsinki, Espoo ja Vantaa?” (Helsingin Sanomat 27.8.2005)

Maltillisesti kannattavissa pääkirjoituksissa alueellisuusdiskurssi on vahvempi kuin neutraaleissa teksteissä, mutta ei niin kattava kuin maltillisesti vastustavissa. Seitsemästä pääkirjoituksesta neljä sijoittaa aluekuntamallin lukijoiden omalle kartalle. Tavoitteena tuntuu olevan juuri asian konkretisoiminen, idean havainnollistaminen tutuilla termeillä eli omaan alueeseen suhteutettuna. Tyyli onkin pääasiassa toteava, Aamulehden tapauksessa jopa niukka vain otsikon kysyessä erisnimen avulla “Pirkanmaan kunta?” (Aamulehti 29.8.2005)

“Kanta-Häme olisi luonteva aluekunta.” (Hämeen Sanomat 27.8.2005)

“Pohjois-Savossa uudistus tarkoittaisi sitä, että muodostettaisiin vain yksi aluekunta.” (Savon Sanomat 27.8.2005)

Lapin Kansa poikkeaa tästä joukosta alueellisuusdiskurssin vahvuudella. Pääkirjoituksessa todetaan, ettei lääninkään väkiluku täyttäisi asetettua 200 000:n asukkaan vaatimusta. Niin-

pä Lapissa ajatus aluekunnasta “on ehditty tyrmätä kuolleena syntyneenä, vallankumouksellisenä ja mätäkuun uutisena.“ Kuntaliitto taas on patistellut Lapin 22:ta kuntaa yhtymään peruskunniksi. Lehden mukaan “kuntaliitoksien pelastuksen tuovaan voimaan ei enää Lapissa ja muuallakaan Suomessa jakseta uskoa“. Toisaalta varmoja ei olla siitä, “kuinka runsaasti etuja keskittäminen suurempiin yksiköihin lopulta toisi mukanaan esimerkiksi pitkien etäisyyksien Lapissa“.

Todettakoon tässä yhteydessä, että myös monet muut lehdet pyrkivät rakentamaan eräänlaista alueellisuuskurssia Lapin ja toisaalta pääkaupunkiseudun varaan. Tällöin niiden seutujen erityispiirteitä (laajuutta/väkirikkautta) korostamalla osoitetaan aluekuntamallin sopimattomuutta sellaisenaan erilaisille alueille. Niinpä nämä maininnat täyttävät pikemminkin toiminnallisuuden diskurssin rakennuspuiden tehtävää.

Avoimesti aluekuntamallia kannattavista kirjoituksista alueellisuuskurssia käyttävät kaikki.

“Toivottavasti Etelä-Karjalassa päästään yksimielisyyteen terveyden- ja sosiaalihuollon järjestämisestä yhteisvoimin. Koko Etelä-Karjalan kattava suurkunta voisi olla sitten seuraava vaihe.“ (Etelä-Saimaa 27.8.2005)

“Kainuussa tämä malli toimii jo varsin pitkälle käytännössä.“ (Kainuun Sanomat 27.8.2005)

“20 kunnan määrä tuntuu liian pieneltä, mutta esimerkiksi Satakunnassa sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottamiseen neljä kuntaa tuntuisi riittävältä. Kankaanpään, Porin, Rauman ja Huittisten suurkunnat vastaisivat hyvin alueellisia suuntautumisvaihtoehtoja.“ (Satakunnan Kansa 27.8.2005)

Alueellistamiseen turvautuminen on luonnollista, sillä se myös konkretisoi mallin vaikutuksia. Konkretisoimisen tarve taas on ymmärrettävää, sillä mallin kannattamisen voi toivoa edellyttävän kykyä nähdä se toiminnassa. Toisaalta näin kiistanalaisen esityksen kannalle asettuminen on parasta perustella havainnollisesti.

3.3.2 Puoluepolitiikka keskustelussa

Puoluepolitiikan rooli pääkirjoituksissa on varsin vaihteleva. Tällä tarkoitan sitä, miten se

on ”kirjoitettu ulos”; piilotettuja vihjauksia en ryhdy erittelemään. Puoluepolitiikaksi katsottavat suorat viittaukset eri puolueisiin, niiden toimijoihin – nimillä tai ilman – ja myös hallitukseen tai muihin nimettyihin elimiin. Sen sijaan yleiset luonnehdinnat ”poliittisesta lihamyllystä” tai vastaavat ilmaukset asian jatkokäsittelystä pääsevät kyllä metafora-analyysiin, mutta eivät tule huomioituiksi puoluepolitiikan näkymisen tarkastelussa.

Avoimesti vastustavista teksteistä vain Pohjalaisen pääkirjoitukset asemoivat kuntauudistuksen poliittisesti. Kirjoittaja taustoittaa asiaa kertomalla, kuinka ”demarit liputtavat kuntaliitosten puolesta mutta keskustalle liitokset ovat kauhistus” ja jatkaa aluekuntamallin siis palvelevan keskustan tavoitteita sen vallan vahvistajana maakunnissa. Näin toteutuisi ”keskustan ikaikainen haave”, kun taas poliittinen monimuotoisuus vähenisi. Kirjoittaja ennakoii ehdotuksessa olevan niin paljon heikkouksia, että ”hallituspuolue SDP:ssä sitä tuskin nielaistaan”. (Pohjalainen 27.8.2005) Muutamaa päivää myöhemässä pääkirjoituksessaan Pohjalainen (1.9.2005) on jättänyt keskustan pois puoluekartalta, ja viittaa siihen korkeintaan implisiittisesti pitäessään suurena vaarana maan viipaloimista ”epäluonteviin mammuttialueisiin”. Sen sijaan lehti esittelee nimeltä mainiten puhemies Paavo Lipposen (sd) ja kokoomusjohtaja Jyrki Kataisen näkemykset, ja päätyy pitämään kokoomuksen mallia toiminnallis-taloudellisista alueista, mahdollisesti seutukunnista, hienojakoisempina, kunnille liikkumavaraa antavana ja ilmeisen tyydyttävänä.

Maltillisen kriittisissä pääkirjoituksissa puoluepolitiikka on esillä määrällisesti enemmän, mutta kohtuullisen neutraalissa asussa. Puolet kahdeksasta kirjoituksesta näkee asian esiintuomisen arvoiseksi, mutta pääpaino on rintamalinjojen esittelyssä tai yleisessä hallitustason näkemysten arvioinnissa. Esimerkiksi Etelä-Suomen Sanomat arvioi (1.9.2005) ensin vaikuttaneen siltä, että esitys onnistui yhdistämään molempien päähallituspuolueiden pitkäaikaiset tavoitteet. Syntynyt keskustelu saa kirjoittajan silti epäilemään ehdotuksen toteutumista. Lehti linjaa niin SDP:n, kokoomuksen kuin keskustankin suhtautumisen malliin. Turun Sanomat tyytyy toteamaan, että toteutukseen on vielä matkaa, vaikka hallinnon uudistus onkin hyväksytty hallituksessa periaatetasolla, eikä oppositiosakaan vastusteta periaatetta (27.8.2005) Perhönjokilaakso-lehti (1.9.2005) käyttää lähes puolet tekstitilasta asetelmien esittelyyn, ja suuntaa lievän piikin korkeintaan kokoomuksen suuntaan syyttäessään

sitä rivien välistä vaalien pohtimisesta jo tässä vaiheessa. Pietarsaaren Sanomat (4.9.2005) taas pitää huomion arvoisena sitä, etteivät hallituspuolueet ole suoralta kädeltä upottaneet aluekuntamallia.

Neutraaleissa teksteissä jatkuu samantyylinen linja. Esimerkiksi Keskipohjanmaa (27.8.2005) viittaa asian merkittävyyteen sekä hallituskauden sävyttäjänä että seuraavien eduskuntavaalien teemoittajana. Puoluepolitiikkaan kajoavat lehdet katsovatkin asiaa pääasiassa koko hallituksen näkökulmasta; esimerkiksi Itä-Savo (27.8.2005) pitää nykyistä hallituspuolueita lähtökohtaisesti kykenevänä uudistamaan ja antaa myös ministereille yleistä kiitosta ennakkoluulottomuudesta. Helsingin Sanomat arvioi (27.8.2005), että aluekuntamalli voisi tyydyttää poliittisesti sekä keskustaa että sosiaalidemokraatteja. Kaleva taas katsoo ensimmäisessä kirjoituksessaan (28.8.2005), että suurimpien kuntapuolueiden (keskustan ja SDP:n) yhteisrintama voisi mahdollistaa radikaalinkin uudistuksen läpimenon. Myöhemmässä pääkirjoituksessaan (30.8.2005) lehti esittelee kattavasti kokoomuksen, vihreiden, keskustan ja SDP:n asetelmat kuntauudistuksen senhetkisessä tilassa.

Maltillisen kannattavat pääkirjoitukset tarttuvat puoluepolitiikkaan kahta lukuun ottamatta. Esimerkiksi Keski-suomalainen kirjoittaa (27.8.2005) sosiaalidemokraattien olleen jo kauan valmiita olennaisiin muutoksiin kunnallisessa hallinnossa, mutta keskustan esiintyneen vanhoillisesti. Teksti esittelee kuitenkin toiveikkaasti kuntaministeri Hannes Mannisen ”todella pätevänä keskustalaisena poliitikkona” ja kertoo hänen ”esikuntansa koostuvan kiistattomista asiantuntijoista”. Samalla kirjoittaja ennakoi, että kuntauudistuksen hoitaminen antaisi hallituksen velvoitteiden hoidosta paremman kuvan kuin on odotettu. Savon Sanomat näkee (27.8.2005) mallin yhdistävän SDP:n ja keskustan perinteiset tavoitteet ja uskoo toteutuksen olevan myös kokoomuksen pyrkimysten mukainen. Kirjoittaja myös mainostaa vihreiden puheenjohtajan samassa lehdessä julkaistavaa haastattelua, jossa tämä asettuu aluekuntamallin tueksi.

Teksteistä alkaakin nousta yhä vahvempia keskustamyönteisiä äänenpainoja. Keskipohjanmaa arvelee (30.8.2005) keskustan yllättäneen hallituskumppaninsakin rohkeudessaan ja aloitekyvyssään. Samalla lehti asemoi muiden suurten puolueiden näkemyksiä ja ennakoi

monista muista poiketen hallituskumppanien erilaisten ideologioiden vaikeuttavan kompromissin löytämistä asiassa. Hämeen Sanomat (27.8.2005) katsoo tilannetta keskustan kuntaväen ja toisaalta ”SDP:n ammattiliittojen” kautta ja antaa aluekuntamallille ilmeisen vastentahtoisesti huonon ennusteen. Pohjolan Sanomat (31.8.005) sijoittaa kolmen suurimman puolueen lisäksi vasemmistoliittoa kantojensa mukaisiin asemiin. Lehti ottaa myös suoraan kantaa ministeri Mannisen puolesta ja katsoo tämän kuuluvan ”maan parhaisiin kuntasiantuntijoihin”.

Avoimen kannattavista neljästä kirjoituksesta vain kaksi puuttuu puoluepolitiikkaan. Niistä Karjalainen liikkuu (27.8.2005) hallitustasolla arvioidessaan hallituksen haluavan jäädä historiaan ”mieluummin uudistajana kuin hallituksena, jonka aikana kuntarakenne alkoi romahtaa”. Kannanotoissaan selkeimpiin kuuluva Kainuun Sanomat taas purkaa jopa termi- ja tarjonnan puoluepolitiikan kautta. Pääkirjoituksessaan (27.8.2005) lehti toteaa neutraalia aluekunta-termiä tarvitun, jotta päästään sekä sosiaalidemokraateille vieraasta maakuntahallinnosta että keskustalle vieraasta kunnalliseen itsehallintoon kajoamisesta neutraalille maaperälle. Asiantuntemuksestaan kiitosta saavat sekä kuntaministeri Manninen että projektipäällikkö Jukka Peltomäki (sd).

Puoluepolitiikan mukana oloa tai sen puuttumista voi tarkastella vielä erään yksityiskohdan kautta eli siitä lähtökohdasta, kenen esityksestä pääkirjoitukset katsovat olevan kyse ja kuinka tämä näkökulma tuotiin esiin. 31 kirjoituksesta peräti 15:ssä ei mainittu projektipäällikkö Jukka Peltomäen yhteydessä välittömästi tämän puoluetusta journalismin vaikiintuneen tavan mukaisesti (sd). Näiden lehtien tapa esitellä aluekuntamallin tekijä oli siis tyyliä ”projektipäällikkö Jukka Peltomäki toi pöytään”, ”selvitysmies Jukka Peltomäen aluekuntaesitys” ja yksinkertaisesti vain ”projektipäällikkö Jukka Peltomäki esitteli”. Näin toimineita kirjoittajia oli kaikissa aluekuntamalliin suhtautumisen luokissa. Peltomäen sosiaalidemokraattinen tausta saatettiin tuoda esiin myöhemmin, mutta välittömän ilmoituksen arvoiseksi sitä ei nähty. 11 pääkirjoituksessa projektipäällikkö sai nimensä perään heti esittelyvaiheessa tunnuksen (sd). Kolme lehteä ei kertonut lainkaan, mistä aluekuntamalli on saanut alkunsa.

Kuudessa pääkirjoituksessa aktiiviseksi toimijaksi aluekuntamallissa nostettiin projekti-päällikkö Peltomäen sijasta alue- ja kuntaministeri Hannes Manninen. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö Peltomäki olisi saanut jonkinlaista tunnustusta tai maininnan mallin arkkitehtina, mutta työ nähtiin selvästi mannisvetoiseksi tai vähintään yhteistyöksi. Näiden kirjoitusten joukossa on vain yksi maltillisen kriittinen näkemys, muut ovat neutraaleja tai maltillisesti aluekuntamallia kannattavia. Selväsanaosimmin mallin taustoja purki Savon Sanomat (27.8.2005): ”Selvää on, että linjaukset eivät ole peräisin vain Peltomäen kynästä, vaan niillä on paljon laajempi pohja. Kuntaministeri Manninen olisi voinut jo tässä vaiheessa osoittaa poliittista johtajuutta ja ottaa mallin reilusti omiin nimiinsä. Nyt se takaa on vielä kohtalaisen helppo livistää, jos sen toteuttaminen ei etene.” Edellä mainittujen lukujen summa on luonnollisesti suurempi kuin aineistoon kuuluvien pääkirjoitusten määrä. Se johtuu siitä, että samassa tekstissä on voitu esitellä projektipäällikkö Peltomäki sd-liitteen kera ja silti tuoda uudistus esiin Mannisen vetämänä. Tällöin teksti kuuluu kahteen edellä mainituista joukoista.

3.3.3 Kuntalainen uudistuksen reunamilla

Kunta- ja palvelurakennemuutoksesta käydyssä keskustelussa merkillepantavaa on se, että keskustelu todellakin pitäytyy aiheessaan: kunnissa ja palvelurakenteissa. Kuntien yhä heikkenevä taloustilanne keskellä sinänsä positiivista kehitystä maailmantaloudessa tuodaan yleisesti esiin syynä etsiä uusia tapoja palveluiden hoitamiseen. Myös palvelurakenne koetaan pääkirjoituksissa(kin) ongelmalliseksi: kunnilla on liikaa velvoitteita, hallinto on nykyiselläänkin vaihtelevaa, raskasta, päätösvaltaa ja rahaa vievää ja tilanne vain pahenee väestön ikääntyessä ja peruspalvelutarpeen kasvaessa.

Huomion arvoista on kuitenkin se, miten pieneen rooliin kuntalainen tässä keskustelussa jää. Teoriassa ja lopullisessa käytännössä hän on tietenkin palveluiden ja sitä kautta uudistuksenkin keskiössä, mutta erilaisia ratkaisumalleja puntaroivissa pääkirjoituksissa hän on marginaalinen tekijä. Tätä selittänee osin pääkirjoitusten funktio eli se, että niitä ei viime kädessä kirjoiteta tavallisille lehden lukijoille, vaan osaksi poliittisen eliitin käymää keskustelua ja vaikutusvälineeksi (Salovaara-Moring 2004: 71). Toisaalta asia toiminee kääntäen-

kin: niin kauan, kuin ihminen tai asian ydin häivytetään näin syvälle, saanee keskiverto lukijaa turhaan havitella pääkirjoitusten lukijaksi.

Toki monet pääkirjoitukset sisältävät viittauksia palveluiden käyttäjiin. Ne toteavat aluekuntamallin vaikkapa "kaventavan kansanvaltaa", kuten edellä on todettu. Samoin monet kirjoittajat muistuttavat, että uudistuksen tavoitteena on "palvelujen säilyttäminen ja parantaminen" tai toteavat, että kuntalaisen kannalta palvelu on tärkeämpi kuin sen tuottaja. Tällaiset viittaukset on kuitenkin pääosin upotettu tekstiin niin, että ne väistämättä vaikuttavat pakollisilta "kansalaisen" muistamiselta vaikkapa juuri ennen omaa loppuhuipennusta. Edes avoimen vastustavissa teksteissä ei vedota mahdolliseen yleiseen muutosvastarintaan. Ainoastaan Ilkka-lehti muistuttaa, että uudistuksessa on edettävä "kuntalaisia herkällä korvalla kuunnellen". Myös maltillisen vastustavista lehdistä Lestinjoki kehottaa "kysymään jokilaakson asukkailta, joiden jokapäiväiseen asioimiseen liitokset vaikuttaisivat". Kuntalaisen roolin kiteyttää hyvin Pohjalainen, joka aloittaa pääkirjoituksensa näin: "Meneillään oleva keskustelu kuntauudistuksesta veloo puhtaasti hallinnon näkökulmasta." Jopa muistuttaessaan siitä, ettei hallinnon uudistus saa olla itseisarvo, vaan tavoitteena on tuottaa kaikille suomalaisille laadukkaat peruspalvelut, pääkirjoitus onnistuu yleensä tuomaan esiin huolensa palvelun, ei sen tarvitsijan näkökulmasta. Niinpä en ole löytänyt yhdestäkään tekstistä varsinaista kuntalaisdiskurssia. Kansalainen jää kohteeksi, ulkopuoliseksi objektiksi, joka odottaa, millaisen ratkaisun muut keksivät hänen tarpeidensa tyydyttämiseen tulevaisuudessa. Tämä tulkinta on siis hyvin lähellä Hujasen (2000) tutkimuksen keskeistä tulosta eli näkemystä siitä, ettei maakuntalehti rakenna lukijoilleen osallistujan, vaan sivusta seuraajan identiteettiä.

Lähimmäs osallistuttajaa yltävät avoimesti aluekuntamallia kannattavat pääkirjoitukset. Niissä nostetaan esiin "ikäntyvän väestön palvelut", "päivähoitoa tai hammaslääkärinä tarvitsevat" tai kehoitetaan kuntalaisia miettimään, paljonko he ovat valmiita maksamaan "turhasta itsehallinnosta". Tämä selittyy tarpeella paitsi kyetä osoittamaan aluekuntamallin soveltuvuus omalle seudulle (ks. alueellisuusdiskurssi edellä), myös tarpeella hakea mallille legitimaatiota arjesta. Tämän kirjoittajat arvelevat onnistuvan sillä, että muistutetaan mitä todella tarvitaan – päivähoitoa ja hammaslääkärinä – ja mitä heidän mukaansa ei – itsetarkoi-

tuksellista itsehallintoa siellä, missä se estää järkevämpiä ratkaisuja.

3.3.4 Paikallisuuden merkitys näkökulman rakentumisessa

Vaikka alue- ja paikallislehtien otanta työssäni on pieni, on sen suhtautumisen erittely perusteltua. Näitä lehtiä edustavat työssäni siis Kalajokilaakso, Pietarsaaren Sanomat, Kälviän Seudun Sanomat, Perhonjokilaakso ja Lestinjoki. Merkillepantavaa on se, että ne kaikki ilmestyvät paikkakunnilla, jotka jäisivät esitetyssä aluekuntamallissa selvästi lähikunniksi. Kolme viimeksi mainittua ovat Keski-Pohjanmaan maakunnan sisällä ilmestyviä lehtiä, joiden lähin kaupunkikeskus on Kokkola. Mallin toteutuessa edes Kokkolan yltämisestä aluekunnaksi ei kuitenkaan olisi varmuutta. Kalajokilaakso taas sijaitsee hallinnollisesti Pohjois-Pohjanmaalla, mutta lehden peittoalue on kulttuurisesti ja toiminnallisesti kahtiajakautunut ja suuntautuu sekä Ouluun että toisaalta Kokkolaan. Pietarsaari taas kuuluu Pohjanmaahan, ja sen luontainen suunta myös kielipoliittisin perustein on Vaasaan. Alueella on kuitenkin vahvat siteet ja yhteistyökuviot Kokkolaan, ja moni pitää Pietarsaaren seutuakin osana Keski-Pohjanmaata.

Tässä valossa merkittävä huomio onkin, että kaikki viisi lehteä ottavat aluekuntamalliin kielteisen kannan. Avoimesti sitä vastaan ovat Kalajokilaakso ja Kälviän Seudun Sanomat, loput kolme sijoittuvat maltillisen kriittisen suhtautumisen kategoriaan. Kaikki myös rakentavat kirjoituksensa pitkälti alueellisuusdiskurssin varaan. Toiset peilaavat tilannetta menneiden yhteistyöpuheiden tai -yritysten valossa, osa päivittää alueen tämän hetken mahdollisuuksia ja tarpeita ja osa visioi aluekuntamallin rakentumista juuri lehden levikkialueella. Yksityiskohtaisimmillaan näiden lehtien pääkirjoitukset ruotivat eri kuntien tai seudun roolia sekä nyt että epävarmassa tulevaisuudessa. Ongelmat palvelujen tuottamisessa tai ylipäänsä kuntataloudessa jäävät näissä kirjoituksissa suhteellisen vähälle huomiolle lukuun ottamatta Pietarsaaren Sanomia, joka lähtee rohkeasti liikkeelle puhuen kuntien kasvavasta talousahdingosta. Muut paikallis- ja aluelehdet keskittyvät sen sijaan analysoimaan aluekuntamallin heikkouksia. Se, että tällaisten pienkuntavaltaisten seutujen hyvinkin suuret vaikeudet palvelutuotannossa jäävät kirjoituksissa mainitsematta, on tulkittavissa luonnolliseksi puolustusreaktioksi. Jos, ja näissä tapauksissa kun, aluekuntamalli koetaan kunnallista

suvereniteettia uhkaavaksi esitykseksi, eivät pääkirjoittajat todennäköisesti halua tunnustaa alueen olevan pahanmakuisen lääkkeen tarpeessa.

Huomion arvoista on myös se, että paikallisuus konkretisoituu lehdissä monella tapaa. Yksi tapa on luonnollisesti alueen kuntien mainitseminen nimeltä ja mallin hahmotteleminen omalle alueelle. Toinen on kuntalaisten nostaminen esiin tavalla, johon valtaosa maakuntalehdistä ei ryhdy. Tosin paikallislehdetkään eivät juuri puhu spesifisti kuntalaisten palveluista saati havainnollista niiden puutteita. Ne kuitenkin esimerkiksi maalaavat kaunista kuvaa nykyisestä järjestelmästä toimivine työssäkäyntialueineen (Kälviän Seudun Sanomat), kannustavat aluetta omaan, paikalliseen päätöksentekoon (Perhunjokilaakso, Pietarsaaren Sanomat) ja nostavat lukijoita keskustelun keskiöön kehottamalla kysymään asiassa mielipidettä heiltä (Lestinjoki).

Näitä havaintoja voi peilata Jaana Hujasen (2000) näkemykseen, jonka mukaan loittoneminen vallan keskittymistä siirtää lehden vaikuttaja-asemaa valtakunnan valtaa pitävistä alueen suuntaan. Tätä maakuntalehtiä koskevaa väitettä soveltaen voi todeta, että alueellisistakin vaikuttajatahoista loittoneminen siirtää vastaavasti vaikuttamispyrkimyksiä paikallisiin päättäjiin tai viime kädessä kuntalaisiin. Osin myös paikallislehtien pääkirjoitusten tyyli ja kieli viittaavat siihen, että ne pyrkivät aidommin suuntaamaan sanomaansa myös niin sanotuille tavallisille lukijoille. Vaikka niiden viesti on selvästi suunnattu alueen päättäjille, mukana on myös sävy, joka korostaa halua tehdä kuntalaisille selväksi, että paikallislehti on heidän asiallaan myös tällä kertaa. Vahvimmin tämä konkretisoituu Kälviän Seudun Sanomissa, jonka pääkirjoituksessa esitys tuodaan esiin huutomerkkein ja ”hullutuksena”.

3.3.5 Valinta osana vallankäyttöä

Valta-käsitteen eksplikointi on väistämättä tulkinnanvaraista. On kuitenkin tiettyjä piirteitä, joiden avulla sen kytkeytymistä pääkirjoituksiin voi hahmotella. Tämä taas vaatii nojaamista johonkin teoriaosuudessa mainittuun käsitykseen vallan olemuksesta tai sijainnista. Lähden siitä ajatuksesta, että valta on avain tahdonmuodostukseen ja keino vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen tai päätöksentekoon (ks. Reunanen 2000, Sipponen 2000). Tämä tarkoittaa

väistämättä sitä, että asiasta (tässä tapauksessa) kirjoitetaan kohdennetusti niille, joilla on asiassa jonkinlainen päätöksentekomahdollisuus. Toisaalta sisällöllisesti valta muodostuu suhteista ja valinnoista eli siitä, kenen tai minkä ääni ja näkökulma pääsevät esiin ja mikä ehkä vielä tärkeämpää: kenen näkökulma ei pääse.

Olenneisimpana havaintona pidän vallan näkökulmasta sitä, että kuntauudistusta ja aluekuntamallin roolia siinä tarkasteltiin niin vahvasti hallinnon näkökulmasta. Toisaalta kyseessä on selviö, onhan kyseessä *kunta- ja palvelurakennemuutos*, jossa pohditaan juuri rakenteiden ja jopa kuntien olemassaolon järkevyyttä. Itsehallinnon diskurssin nouseminen esiin sekä avoimen vastustavissa että maltillisen kannattavissa pääkirjoituksissa ja yleisempi hallinnon diskurssin vahvuus neutraaleissa pääkirjoituksissa kertoo kuitenkin siitä, että ensi kädessä asiaa on tarkasteltu nimenomaan hallinnollisesta perspektiivistä - *kunnista ja rakenteista*. Tämä tarkoittaa käytännössä huolta kuntien asemasta, (näennäisestä) yhdenvertaisuudesta, valtuustojen ja valtuutettujen määrästä ja rahavirtojen suunnista sekä laajemmin vaikkapa kuntayhtymistä ja maakuntaliitoista. Niiden tulevaisuuden nostaminen huolen keskiöön antaa luonnollisesti niille merkittävimmän osan keskustelussa. Pääkirjoitustoimitajat käyttävät siis valtaa valitessaan näkökulmista juuri tämän, vaikka taustalla oleva uudistus antaisi mahdollisuuden keskittyä myös *palveluihin* ja sitä kautta kuntalaisiin. Palveludiskurssi nousee maininnan arvoisesti itsenäisenä esiin vain maltillisen kannattavissa teksteissä. Toisaalta avoimesti aluekuntamallia kannattavissa teksteissä se kääntyy jo välttämättömyyden diskurssiksi; silloin uudistuksen eri ulottuvuuksista valta-asemaan on nostettu palvelut tai pikemminkin niiden puute. Todettakoon silti, että pääkirjoitukset tuovat lähes sataprosenttisesti esiin hankkeen pontimina olevan päämäärän turvata kuntalaisten palvelut jatkossakin. Useimmin asia kuitenkin saa vain lauseen- tai jopa sivulauseenomaisen maininnan ja painotus on hallinnollisessa muutoksessa.

On toki vaikea arvioida, nostavatko pääkirjoitukset hallinnon ohi palveluiden juuri käyttäkkeen valtaa. Näin uskaltaisin kuitenkin väittää useastakin syystä. Hallinnon tai itsehallinnon diskurssi on sitä vahvempi, mitä selvempi on aluekuntamallin vastustus. Vastustamisenhan voi olettaa uppoavan otollisempaan maaperään, kun esiin nostetaan korostetusti se, mikä tai ketkä muutoksessa menettäisivät jotain. Tämä taas liittyy pääkirjoitusten

enemmän tai vähemmän julkituotuun asemaan lehdessä; se on suunnattu pikemminkin päätäjille kuin kuntalaisille - näiden diskurssien luojien näkökulmasta siis pikemminkin menettäjille (hallinnossa) kuin mahdollisille saajille (palveluissa). Kääntäen voi todeta, että edes avoimesti kannattavien pääkirjoitusten diskurssi ei kummunnut vahvasti palveluista itsensä eli motivoi lukijaa esityksen taakse paremman vanhushuollon nimissä vaan kääntyi sekin välttämättömyydeksi: palvelut on turvattava (hallinnollisesti) ja siihen aluekuntamalli on ratkaisu.

Nämä seikat osoittavat myös, että pääkirjoitustoimittajille on varsin yhteneväinen näkemys kohdeyleisöstään. Halutessaan vaikuttaa näihin he valitsevat asian monista ulottuvuuksista sen, joka paitsi parhaiten tukee heidän näkemystään, on myös ymmärrettävin ja oletettavasti läheisin kohdeyleisölle ja sen intresseille. Jos pääkirjoitusten pääasiallinen tehtävä olisi vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen, laajasti lukijoiden näkemyksiin, uskoisin valintojen olevan varsin erilaisia.

3.4 Keskustelun myöhemmät suunnat

Suunnittelun pohjaksi laadittujen mallien esittelyn jälkeen kunta- ja palvelurakennemuutos lähti siis maakuntakierrokselle. Nähdäkseni, miten asian käsittely etenee, etsin aineiston lehdistä pääkirjoituksia myös tuon kierroksen ajalta. Tutkin viikon lehdet siitä päivästä alkaen, jolloin kyseisen lehden vaikutusalueen aluetilaisuus järjestettiin. Ajanjaksolta löytyi uudistusta käsitteleviä pääkirjoituksia 22 lehdestä, joistakin niistä jopa useampia.

Koska tutkielmani varsinainen kohde oli aluekuntamallin välitön vastaanotto, en ryhtynyt analysoimaan tämän niin sanotun toisen aallon kirjoituksia yhtä perusteellisesti ja aikaa vievästi kuin ensimmäisen aallon tekstejä. En myöskään tutkinut niiden metaforia. Lähinnä tarkastelin, millaisessa sävyssä ne uudistuksen etenemistä kommentoivat ja kuinka pitkälti ote ole samanlainen kuin kuukausi, kaksi aiemmin, kun malliin tartuttiin tuoreeltaan.

Vain seitsemän lehdistä otti tässä vaiheessa selkeästi tai edes selkeäkösti kantaa siihen, millä mallilla uudistusta pitäisi viedä eteenpäin. Niistä peräti neljä liputti nyt aluekuntamal-

lin puolesta. Joukossa olivat jo ensi vaiheessa avoimen kannattavasti suhtautunut Kainuun Sanomat ja maltillisen kannattavasti liikkeelle lähteneet Pohjolan Sanomat ja Keski-suomalainen. Myös Karjalainen asettui ensimmäisen vaiheen pääkirjoituksessaan tukemaan aluekuntamallia, ja tämä tausta olikin ainoa peruste, johon nojaten uskaltauduin tulkitsemaan myös toisen aallon pääkirjoituksen kannan. Tässä vaiheessa keskustelu lie nimittäin jo päässyt aluetasolla niin hyvään vauhtiin, etteivät maakuntalehdet halunneet ottaa selkeitä kantoja ja sitä kautta vastuuta yhteistyön hidastamisesta tai vaihtoehtoisesti ohjaamisesta. Karjalainen kirjoittaa (13.10.2005) näin monitulkintaisesti: ”Uudistuksen vastustajien ei pitä juoksuperusteluina hokemaa identiteetin ja hallinnollisen kunnan samaistumisesta. Minäkuvaan rakentuva identiteetti löytää sisältönsä lähiympäristöstä, harrastuksista, vapaa-ajasta tai sukulaissuhteista.” Ja päättää kirjoituksen: ”Nykyisen kuntakartan syntyessä kunnan ja kuntalaisen suhde oli toisenlainen kuin nyt. Se on päivitettävä niin, että palvelut pelaavat. Pakkoliitoksista puhuminen on ihmisten palvelutarpeen halveksimista. Enää ei ole paniikkijarrutuksen paikka.”

Otteista ensimmäinen voisi aivan yhtä hyvin olla tukea aluekuntamallille kuin peruskuntamallille eli käytännössä kuntaliitoksille. Jälkimmäisen voi niin ikään lukea kahdella tapaa. Ensimmäisessä kritisoidaisiin pakko-ajatusta, mutta ei kuntaliitoksia sinänsä ja kritiikki kohdistuisi siihen osaan hallintoa, joka ei itse olisi ohjaamassa kuntia välttämättömään yhdistymiseen vaan sitten moittisi valtionhallintoa, joka tekisi kuntaliitoksia palvelutarpeen ja kuntalaisten hyväksi. Toisen tulkinnan mukaan kirjoittaja näkee itse kuntaliitokset paniikkijarrutteluksi ja puolitekoiseksi ratkaisuksi ongelmaan, johon aluekuntamalli toisi pidempikestoisen avun. Kallistun jälkimmäisen tulkinnan kannalle - lähinnä juuri lehden aiemman kannan vuoksi. Tämä osoittaa kuitenkin, kuinka monisyisestä ja hankalasti tulkittavasta asiasta on kyse.

Aiempaan näkemykseen ei silti aina voi luottaa. Kalajokilaakso, joka 27.8. otsikoi pääkirjoituksensa ”Realismi kaukana aluekuntamallista”, päättyy vajaan kahden kuukauden kuluksellaan asettumaan mallin kannalle. Pääkirjoitus on toisen aallon teksteistä ainoa, joka voisi yhtä hyvin olla alkuperäisestä aineistosta: niin perusteellisesti ja uuden lailla se esittelee työn alla olevat mallit, mihin muut lehdet eivät enää ryhdy. Kalajokilaakson pääkirjoitus

(19.10.2005) toteaa: ”Todennäköistä on, että mikään malli ei sellaisenaan toteudu, mutta aluekuntamalli, jossa lähikunnat jäisivät kuitenkin olemaan, saattaisi olla sellainen joka pääpiirteissään toteutuisi ----”. Tärkeimpänä lehti pitää ylipäänsä sellaisen ratkaisun saamista, että kuntien talous ja palvelut pysyvät lähellä kuntalaista.

Kuntaliitosten eli peruskuntamallin selväksi tueksi asettautuvat Pohjalainen ja Turun Sanomat, joista ensin mainittu oli alusta lähtien avoimesti ja jälkimmäinen maltillisesti aluekuntamallia vastaan.

Toisen aallon pääkirjoitusten selkein nimittäjä löytyy niiden kehottavasta luonteesta. Peräti 15 kirjoitusta ottaa päällimmäiseksi tehtäväkseen kannustaa ja kehottaa viemään prosessia eteenpäin. Kehotus on pääosin eksplisiittistä ja myös sen kohteet on tuodaan useimmiten selvästi esiin. Tässä ilmenee kaksi linjaa: osa lehdistä suuntaa viestinsä selvästi valtakunnallisille toimijoille, kun taas osa keskittyy ohjaamaan alue- tai paikallistason päättäjiä. Kymmenen viidestätoista kirjoituksesta osoittaa kehotuksensa aluetasolle. Ne korostavat aktivoitumista, omalle seudulle sopivan mallin rakentamista ja yhteistyökuvioiden hiomista. Tällöin selvänä vastapuolena nähdään rakenneuudistusta johtava valtakunnan taho, jolle kirjoittajien mukaan valta toimenpiteistä siirtyy, jollei alueella saada tehtyä riipeästi riittäviä päätöksiä. Muutama lehti ohjeistaa yleisluontoisesti ilmeisesti koko hankkeen johtoa ja toivoo esimerkiksi ”kerralla valmista”, kunnollisia ratkaisuja vesitettyjen sijaan, mutta muistaa usein myös paikallistason.

Joukossa on myös muutamia tekstejä, jotka pääasiassa päivittävät kunta- ja palvelurakennuudistuksen etenemistä ja esimerkiksi eri puolueiden asemapaikkoja keskustelussa. Lisäksi kolme kirjoitusta keskittyy ruotimaan keskustan puoluesihteerin Esko Lankian puolueväelle lähettämään niin sanottua paimenkirjettä, jolla Lankian katsottiin pyrkivän ohjailemaan alueiden keskustapoliitikkojen suhtautumista peruskuntamallin vastaiseksi.

Toisen aallon pääkirjoitukset oli luonnollisesti ajoitettu tarkoituksella aluetilaisuuksien ajankohtaan. 14 niistä mainitsi tilaisuuden, ja kaksi oli kirjoitettu evästyksenomaisesti -kierros osui paikkakunnalle juuri julkaisupäivänä.

4. METAFORAT OSANA KUNTAKESKUSTELUA

Kielikuvat avaavat vaikuttamaan pyrkivälle kirjoittajalle melkoisen aarrearkun. Kielikuvi- ta valitsin tutkielmani kohteeksi metaforat, joiden olemusta ja aiempaa tutkimusta esittelen seuraavissa alaluvuissa. Metaforien käyttöä juuri poliittisissa pääkirjoituksissa on aiemmin tutkinut Vesa Heikkinen (1999), jonka tekemään jaotteluun osin pohjaan. Alaluvussa 4.1.2 esittelen metafora-analyysin käytännön pulmia ja ryhmiä, joihin analyysissäni lopulta päädyin. Koko aineistostani löytyi lähemmäs kolme sataa metaforaa, joiden jakautumisen aihepiireittäin käsittelen alaluvun lopuksi jaoteltuna tekstin suhtautumistavan mukaan.

4. 1 Metaforien erilaiset näyttämöt

Metafora on kielikuva, joka syntyy, kun asia saa nimen, joka kuuluu johonkin toiseen yhteyteen. Yksinkertaistaen sitä kuvataan eri yhteyksissä vertaukseksi ilman kuin-sanaa. Metafora on siis hyvin laaja-alaista nimen tai sen merkityksen siirtoa asiasta toiseen. (Hellsten 1998: 66.) Laajan käsityksen mukaan koko kieli pohjaa metaforiin; tähän näkemykseen en paneudu laajemmin teoriassa sen paremmin kuin käytännössäkään. On toki totta, että nimeäessä pöydän pystyssä pitäjä "jalaksi" tehtiin merkityksen siirto ja että vielä paljon lähempää ruohonjuuritasoa löytyy paljon itsestäänselvyyksiksi muuttuneita metaforia. Sen sijaan kielen purkaminen atomeiksi metaforien paljastamiseksi on mielestäni paitsi tässä yhteydessä turhaa, myös toisen tieteenalan haaste.

Metaforien voima on toisaalta niissä itsessään, toisaalta niiden käytössä. Metafora voi olla hyvinkin poeettinen, jolloin sen painoarvo jää kuitenkin lähinnä tyylikeinon tasolle. Tällainen tapaus on esimerkiksi rakkauden tuli, jossa runollinen metafora on viestinnällisesti redundantti eikä siihen sisälly muuta kuin denotatiivinen merkitys. (Koski 1992: 20-21.) Toisaalta metaforat voivat olla affektiivisiä tai affektittomia. Affektiivinen metafora pyrkii arvottamaan, kun taas useimmat elottomien asioiden metaforiset nimet ovat vailla arvottavaa ulottuvuutta - esimerkkinä vaikkapa kynttilänjalka (emt. 1992: 21). Toisaalta metafora on vain harvoin mitään itsessään. Sen voima perustuu siihen, miten se ilmentää laajempia alojen suhteita. Kun metafora vie asian ja sen myötä ajatuksen aivan toiselle maaperälle kuin

aihe luontaisesti antaisi olettaa, se samalla liittyy siihen tuon uuden maaperän annin: oletukset, asenteet ja arvotukset. Näin käsitteeseen siirtyy metaforan lähteenä olevasta käsitteestä puolia, jotka ovat sille luonnostaan vieraita. Näin ei kuitenkaan käy, jos kuvaus on liian täydellinen ts. jos lähde ei anna mitään uutta kohteeseensa eli yhteys on liian läheinen tai täydellinen. (Nikanne 1992: 63.) Toisaalta metafora voi rakentua niin kaukaa haetulle pohjalle, että tulokseksi saadaan lähinnä huvittava metaforayritelmä, kömpelö kielikuva, jonka ainoa vaikutus on tahaton komiikka.

Hyvin käytetyillä metaforilla on kuitenkin suuret mahdollisuudet. Tai pikemminkin hyvällä kielenkäyttäjällä on metaforissa käsissään melkoinen arsenaali. Tiina Onikin mukaan metaforan kautta yksi kokemuksen alue (vaikkapa kunnan rakenne) voidaan ymmärtää erilaisen kokemusalueen käsittein (esimerkiksi ihmisen horjuvan terveyden), avaa metafora vaikuttamishaluiselle kirjoittajalle lähes äärettömän mahdollisuuksien arkun (1992: 34). Metaforan lähdealueen vaikutusta eli sitä kuinka koetaan esimerkiksi ihmisen terveyden arvotus metaforissa voi silti vain arvailla. Onikki (1992: 35) arvioi tarvittavan empiiristä tutkimusta kielen metaforista, jotta saataisiin selville, kuinka yhtenäisen kuvan ne kohdealueistaan luovat. Osin sellaista Onikki on myöhemmässä työssään löytänytkin: erilaisissa koeasetelmissä ekonomiopiskelijoille on esitelty asioita erilaisin metaforin ryyditettyinä. Metaforien lähtömaasto on näissä testeissä vaikuttanut siihen, millaisilla ratkaisumalleilla koehenkilöt ovat lähteneet ongelmaa purkamaan. Toisin sanoen yritysasian esiin tuominen sairauden metaforastolla on johtanut ratkaisumallin löytymiseen tervehdyttämisestä, kun taas sotilaallinen metaforatausta on aiheuttanut militaristisia toimia. (Onikki 1998: 89.)

Myös Norman Fairclough (1992: 194) muistuttaa, etteivät alun perin pelkkinä kaunokirjallisen tekstin piirteinä pidetyt metaforat ole pinnallisia tyylikeinoja. Asian merkityksellistämisen metaforalla rakentaa todellisuutta jollakin tavalla jonkin toisen tavan sijasta. Niinpä metaforat muokkaavat ajatusmaailmaamme sekä tieto- ja uskomusjärjestelmäämme perustavalla tavalla.

4.1.1 Metaforat pääkirjoituksissa

Vesa Heikkinen uskoo, että metaforien käyttö on poliittisissa pääkirjoituksissa alkanut kääntyä itseään vastaan. Merkitysten siirrot ovat luonnollistuneet ja alkaneet menettää metaforan luonnettaan. Kun vaikkapa poliittista päätöksentekoa riittävän usein verrataan näytelmään, sitä aletaan pitää sellaisena. (Heikkinen 1999: 134.) Pääkirjoitukset kuitenkin hyödyntävät metaforia runsaasti. Yleisimmin metaforat liittyvät sotaan, taisteluun ja väkivaltaan tai teatteriin ja esiintymiseen. Muita usein käytettyjä merkityksen siirron alueita ovat ihminen, sairaus, terveys, kuolema ja elämä sekä luonto ja sää. (Emt. 1999: 275.)

Metaforan merkityksen analyysiin vaikuttaa myös se, kuka metaforaa tekstissä käyttää. Toimittajalle se voi olla konventionaalistunut, tilaa säästävä elementti. Poliitikon sitaatissa samassa tekstissä metafora voi johtaa täysin erilaiseen tulkintaan. Metaforassa itsessään ei ole ideologiaa, vaan ideologisuus syntyy sen käytöstä, viime kädessä tulkinnasta. Metafora on siis lujasti sidottu käyttöyhteyteensä. (Hellsten 1998: 87-88.)

4.1.2 Metafora-analyysi käytännössä

Etsin metaforat tekstistä yksinkertaisesti usean kerran analysoivan lähiluvun avulla. Lienee syytä silti heti tunnustaa, että tottumattomalla tutkijalla on tässä työssä ainakin kaksi riskiä: olla huomaamatta metaforia tai laskea metaforaksi ilmaus, joka ei sellainen lopulta ole. Jälkimmäinen riski poistuu tai ainakin pienenee toki metaforien luokitteluvaiheessa, jolloin tekstinpalojen syvällisempi pohdinta voi johtaa siihen päätelmään, ettei kyseessä ole metafora, vaan esimerkiksi kankeakielinen ilmaisu, joka ei ansaitse kielikuvan määritelmää. Yllättävää kyllä, tällainen kielikuvan ja kömpelön kielen erottaminen toisistaan osoittautui välillä varsin yleiseksi ja aikaa vieväksi työksi. Toisaalta myös kokeneet metaforatutkijat tunnustavat, että analyysi on hankalaa juuri sen laaja-alaisuuden vuoksi, ja valinnan vaikeuden helpottamiseksi on tehtävä rajauksia jo etukäteen (Hellsten 1998: 86).

Metaforien "hukkaaminen" on riskeistä ehkä kuitenkin pienempi. Näin sanoessani otan väistämättä kantaa siihen metaforatutkimuksen perusongelmaan, onko koko kieli lopulta

metaforaa. Alan tutkimukselle elämänsä pyhittänyt voi varmasti vastata kysymykseen myöntävästi. Itse lähdin kuitenkin liikkeelle siitä, että peruskieli pohjaa ehkä metaforiin, mutta niiden käyttö on niin konventionaalistunutta, että tutkimuksessa poimimani metaforat pystyvät nousemaan tekstistä esiin ja sikälikin palvelemaan niiden käyttäjän tiedostamia tai alitajuisia merkityksiä. Toisaalta metaforien syväanalyysi vaatisi mielestäni parempaa kielitieteellistä pohjaa kuin voi odottaa pro gradu -työtään viimeistelevältä tiedotusopin opiskelijalta. Olen siis sitä mieltä, ettei metaforien käytöllä olisi merkitystä edes niiden tuottajan mielestä, jos koko kieli nähtäisiin vain eritasoisena metaforatulvana. Samaa pohtii myös Tiina Onikki, jonka mukaan lakoffilaisen, laajan metaforakäsityksen problematiikka on siinä, että metafora on vaarassa menettää merkityksensä, jos jotakuinkin kaikki osoittautuu metaforaksi (Onikki 1992: 35). Kielen pelkkänä metaforajonona näkevä kirjoittaja tuskin siis kokisi tarpeelliseksi värittää tekstiään niinkin elävillä ilmauksilla, ts. metaforilla, kuin aineistostani nousi esiin.

Metafora-analyysissäni lähdin liikkeelle Vesa Heikkisen (1999: 275) jaottelusta. Hänen tutkimuksensa mukaan pääkirjoituksissa yleisimmin esiintyvät metaforat rakentuvat sodan, taistelun ja väkivallan tai teatterin ja muun esiintymisen pohjalle. Oman aineistoni metaforien luokittelussa kävi kuitenkin nopeasti selväksi, ettei Heikkisen luokittelu sovi sellaiseenaan käytettäväksi tässä tutkimuksessa. Päädyin metaforia läpikäytyäni ja sopivia kategorioita pohdittuani Heikkisen tavoin viiteen pääryhmään, mutta sovelsin luokkajakoja niin, että se palvelee paremmin omaa aineistoani. Jako useampaankin luokkaan olisi luonnollisesti ollut mahdollinen, mutta ei perusteltavissa aineiston koon vuoksi. Pienempi määrä luokkia taas olisi jättänyt liian ison joukon metaforista ryhmään "muut", joka tälläkin jaottelulla jäi yhdeksi suurimmista.

Otin mukaan Heikkisen tutkimuksessa yleisimmäksi nousseen ryhmän eli metaforat, jotka liittyvät **sotaan, taisteluun tai väkivaltaan**. Sen sijaan teatteri ja esiintyminen, Heikkisen toiseksi yleisin viittausryhmä, sai vain hajanaisia osumia omassa aineistossani, joten jätin sen pois. **Urheilu** taas osoittautui maaperäksi, josta varsin moni metafora ponnisti. Lisäksi pitkän pohdinnan jälkeen päädyin kategorioihin ruumiillinen työ ja **muu käsillä tekeminen**. Näistä ensin mainittu sisältää esimerkiksi rakentamiseen, remontointiin ja muuhun

selkeästi fyysiseen työhön palauttavissa olevat metaforat. Muu käsillä tekeminen taas kattaa monta astetta kevyemmät toimet aina keittiöaskareista käsitöihin. Erottelu on mielestäni perusteltu tavalla, johon palaan metaforien tarkemmassa aineistoerittelyssä.

Viidenneksi ryhmäksi otin niin ikään Heikkisen tutkimuksessa vahvasti esiin nousseen kategorian **ihminen**. Tarkasti ottaen osa näistä metaforista palaa luonnollisuuteen tai biologisuuteen niin pitkälti, että kategorian päänimi voisi yhtä hyvin olla eläin - ts. puhuttaessa elollisuudesta, elämästä ja kuolemasta metaforat palaavat viime kädessä kaikkeen elävään. Se olisi kuitenkin sulkenut pois kategorian alaryhmät, kuten emotionaalisiin toimintoihin ja ammatteihin palautuvat metaforat. Niinpä jätän syväfilosofisen pohdiskelun elollisuuden viimeisestä takalinjasta sikseen ja puhun ihmisistä.

Kategorian ihminen jaoin siis vielä alaryhmiin. Ensimmäinen niistä käsittää elämään ja kuolemaan sekä sairauteen ja terveyteen liittyvät metaforat. Toisessa asia palautuu (ihmisen) fysiologisiin toimintoihin. Kolmannessa alaryhmässä teksti on purettavissa tunteisiin tai muuhun vastaavaan ihmisyyteen liittyvään sosio-emotionaaliseen toimintaan. Neljäs (joskin vähimmälle käytölle jäänyt) alaryhmä kattaa metaforat, joissa ihmisestä pääosaan nousee hänen statuksensa, asemansa tai vastaava.

Näidenkin luokittelujen jälkeen ryhmään muut jäi vielä iso osa metaforia, joiden saaminen osaksi jotakin muuta kategoriaa olisi vaatinut joko todella löyhärajaisia ja laajoja luokkia tai niin valtavan määrän ryhmiä, ettei se tuntunut perustellulta. Omaan luokitusyhteisöni sijoittui kuitenkin niin suuri osa aineiston metaforista - vieläpä niin selkeitä eroja esiintuvalla tavalla - että luokittelu tuntuu mielestäni järkeenkäyvältä. Kategoriani ovat siis seuraavat:

Ihminen (alaryhmineen)

- elämä ja kuolema, sairaus ja terveys
- fysiologiset toiminnot
- tunteet ja siihen liittyvä sosio-emotionaalinen toiminta
- ammatti, asema tai vastaava

Sota, taistelu ja väkivalta

Urheilu

Ruumiillinen työ

Käsillä tekeminen

Muut

Metaforia löysin 31:n pääkirjoituksen aineistosta 280 kappaletta. Koska en ole laskenut pääkirjoitusten sanamääriä ja koska myös metaforien sanamäärät vaihtelevat, suoraa laskutoimitusta metaforien yleisyydestä ja sen vaihtelusta pääkirjoituksen kannan mukaan on vaikea tehdä. Näyttää kuitenkin siltä, että pääkirjoitusten laatijat käyttävät metaforia varsin tasaisesti: avoimen vastustavissa teksteissä (lukumäärä 6) metaforia oli 62 kappaletta. Maltillisen kriittisissä (8) niitä esiintyi 63 ja neutraaleissa (6) 59 kappaletta. Maltillisesti kannattavissa pääkirjoituksissa (7) metaforien määrä oli 62 ja avoimesti tukevissa (4) 34 kappaletta. Joukosta erottuu vain viimeksi mainittu ryhmä, joka on selvästi pienin, ja jonka metaforamäärä lineaarisella matematiikalla nousisi muiden tasolle, jos pääkirjoitusten määrään vastaisi muita ryhmiä. Yksinkertainen johtopäätös on siis se, ettei pääkirjoituksen linja vaikuta metaforien määrälliseen käyttöön. Eroja löytyy kuitenkin sisällöistä.

4.2 Metaforat ja suhtautuminen aluekuntamalliin

Metaforien suhteen stereotyyppisen lähtöoletukset tuntuvat väistämättömiltä. Viiden toisistaan poikkeavan suhtautumistavan voi olettaa poikkeavan toisistaan selvästi myös kielikuvilta sen mukaan, millaista kantaa ne pyrkivät ajamaan. Tarkastelen seuraavissa alaluvuissa eri ryhmien metaforia ja niitä maastoja, joista metaforat ponnistavat. Samassa yhteydessä pohdin, ovatko metaforat valikoituneet tekstiin sattumanvaraisesti tai vaikkapa koristeiksi vai onko ne valittu aihepiirejään myöten perustellusti tukemaan kirjoittajan näkemystä.

4.2.1 Avoimen vastustavien tekstien metaforat

Avoimen vastustavissa pääkirjoituksissa metaforia oli siis 62 kappaletta. Vastoin alitajuista lähtöoletusta sotaan, taisteluun ja väkivaltaan liittyvät metaforat eivät nousseet määrällisesti esiin tekstin vastustavuudesta huolimatta. Itse asiassa päinvastoin: niitä oli vähemmän kuin minkään muun kategorian metaforia. Avoimen vastustavat pääkirjoitukset olivat myös ainoa ryhmä, jossa luokan "muut" metaforat eivät olleet suurin ryhmä. Peräti 35 prosenttia aineiston metaforista palautui ihmiseen; määrä on suurempi kuin muissa ryhmissä. Kappalemääräisesti se tarkoittaa 22:ta aineiston 62 metaforasta.

Taulukko 1. Metaforien jakautuminen avoimen vastustavissa teksteissä

Metaforat avoimen vastustavissa teksteissä	Osuus prosentteina
Ihminen	35
Sota, taistelu, väkivalta	6
Urheilu	15
Ruumiillinen työ	10
Käsillä tekeminen	8
Muut	27

Alaluokittain tarkasteluna valtaosa ihmiseen palautuvista metaforista liittyy elämän ja kuoleman tai terveyden ja sairauden ulottuvuuksiin. Ensin mainittuja edustaa esimerkiksi lause ”Aluekuntamalli on *kuolleen* syntynyt ajatus” (Uusimaa 27.8.2005). Kohtuullisen käytetty metafora on äärimmäisen voimakas, kun se palautetaan todellisuuteen, jossa luodusta tai liikkeelle laitetusta elämästä luonnollisesti toivotaan elollista lopputulemaa. Kuolleen syntyneelle ei ole tehtävissä mitään. Tosin tällaisessa käytössä unohdetaan, että useimmiten tällainen lopputulos aiheuttaa surua, ja sitä kirjoittajan ei kuitenkaan voi kuvitella kokevan. Terveyden ja sairauden ulottuvuuksiin palaa esimerkiksi Pohjalainen (27.8.2005) todetessaan, että ”esimerkiksi pääkaupunkiseutu *omine kasvukipuineen* on aivan oma lukunsa----”. Kälviän Seudun Sanomat kirjoittaa (8.9.2005) kuntien elinvoimaisuudesta ja muistuttaa, että ”mitä laajempi, monipuolisempi ja vireämpi elinkeinopohja on, *sitä paremmin kunta voi*”. Näin kunta tai seutu elollistetaan ja kuntatalouden ja -palvelujen toimivuus puetaan muotoon, jossa kunta on todellakin ihmiseen rinnastettava olento, jolla on mahdollisuus hyvään oloon ja vointiin, jos puitteet sen sallivat.

Toiseksi eniten avoimen vastustavista teksteistä löytyy metaforia, joiden ainoaksi sijoituspaikaksi jäi kuin ryhmä ”muut”. Näitä on metaforista 27 prosenttia. Urheiluaiheiset metaforat nousevat esiin yleisyydellään: niitä on 15 prosenttia avoimen vastustavien pääkirjoitusten metaforista eli enemmän kuin minkään muun ryhmän pääkirjoituksissa. Kalajokilaakso (27.8.2005) toteaa, että projektipäällikkö Jukka Peltomäen ”on *heittänyt niin rankan ehdotuksen*, että on vaikea uskoa sen olen tosimelessä tehty” ja jatkaa: ”Alkaa tuntua siltä, että nyt halutaan *tehdä tarkoituksella rajuja ylilyöntejä ----*”. Kälviän Seudun Sanomat

(8.9.2005) puhuu kuluneeseen tapaan ”yhteispelistä”, ja urheiluun on väljästi tulkittaessa palautettavissa myös lause, jonka mukaan ”ei mene edes yhtä kesää eikä talvea ---- etteikö tässä maassa väännettäisi kättä siitä, mikä on oikea kuntakoko ----”. Urheilutermin käytön taustalla voi toki nähdä vain tietynlaisen vauhdin ja viriiliyden tuomisen tekstiin. Itse pidän sitä keinona esittää asia hieman ”rahvaana” tai ainakin sen käsittely jotenkin hutiloituna tai keskentekoisena. ”Ehdotuksen heittäminen” saati ”ylilyönti” eivät anna kuvaa loppuun asti harkitusta mallista eikä kädenvääntöä ole yleisesti pidetty älymystön lajina. Rohkeimmillaan voisikin väittää, että urheilumetaforien taustalla voi olla jopa (alitajuinen) ajatus siitä, että urheilusivut ja pääkirjoitukset voisivat edustaa sanomalehdessä stereotyyppisen käsityksen mukaan ääripäitä, ja niiden lukijat niin ikään lukijajoukon laitoja. Niinpä urheilusanaston siirtäminen pääkirjoitustekstiin voisi synnyttää (jälleen alitajuinen) arvotuksen, joka ohjaa lukijaa suhtautumaan itse asiaan hieman yliolkaisesti - kuin yhteen lyötyyn laittomaan maanantain tuloslistojen vähäpätöisimmässä pelissä.

Kuten taulukosta 1 käy ilmi, ruumiilliseen työhön metaforista liittyy 10 prosenttia ja muuhun käsillä tekemiseen 8 prosenttia. Prosenttien yhteenlaskeminen johtaa matemaattiseen mahdottomuuteen eli 101 prosenttiin; se johtuu desimaalien pyöristämisestä, joka toki on tehty laskuopin sääntöjen mukaan.

4.2.2 Maltillisen kriittisten tekstien metaforat

Maltillisen kriittisissä teksteissä metaforia oli 63 kappaletta. Suurimmaksi nousi ryhmä muut, johon sijoittui 33 prosenttia löydöistä. Varsinaisista viittauskategorioista hallitsevaksi osoittautui myös tässä tekstikokonaisuudessaan ihminen. Näitä kielikuvia on aineistosta 29 prosenttia. Tämän kategorian sisäisestä jaottelusta löytyy kuitenkin piirre, joka esiintyy vain maltillisen kriittisissä teksteissä: vaikka valtaosa ihmiseen palautuvista metaforista palautuukin samalla elämän ja kuoleman tai sairauden ja terveyden kontekstiin, nousee tunteisiin pohjaava metafora-aineisto toiseksi yleisimmäksi. Kaikissa muissa tekstiluokissa tämän ryhmän metaforat jäävät varsin marginaaliseen asemaan.

Taulukko 2. Metaforien jakautuminen maltillisen kriittisissä teksteissä

Metaforat maltillisen kriittisissä teksteissä	Osuus prosentteina
Ihminen	29
Sota, taistelu, väkivalta	13
Urheilu	11
Ruumiillinen työ	8
Käsillä tekeminen	6
Muut	33

Tekstien tunnemetaforat kuuluvat lähinnä jaotteluni ”tunteet ja niihin liittyvä sosio-emotionaalinen toiminta” -kokonaisuuden jälkimmäiseen osaan. Esimerkiksi Perhonjokilaakso kirjoittaa (1.9.2005) kokoomuksen tietävän, ”että vaalit ovat tulossa ja *kumppani on hyvä löytää*”. Etelä-Suomen Sanomat toteaa (1.9.2005), että ”Järkisyyt ---- puoltavat *naimakauppaa ----*”. Länsi-Savo (27.8.2005) ottaa esimerkin seudun historiasta ja muistuttaa, että taannoinen kuntaliitoksen ulkopuolelle jäänyt ”Hirvensalmi ei tänään *Mikkelin syliin haikaile*”. Näiden metaforien käyttöyhteydet vaihtelevat suuresti, mutta yleisesti voi uskoa niiden tähtäävän kuntauudistuksen inhimillistämiseen. Toisaalta niillä tuodaan hienovaraisesti esiin asian kaksitahoisuus kahdellakin tapaa: kumppanuudesta tai avioitumisesta puhuminen kertoo myös siitä, että asiassa on kaksi osapuolta, joiden tasa-arvoisuus ja onnellisuus tilanteessa riippuvat paitsi liitosta itsestään, myös tavasta ja motiivista, jolla siihen on päädytty. Toinen kaksitahoisuus on muistutus siitä, että näinkin hallinnolliselta vaikuttava uudistus on myös tunteiden asia.

Mikäli alkuhypoteesina on ollut se, että aluekuntamallin vastustaminen johtaisi metaforien sotaisuuteen, yllättää analyysi tekijänsä jälleen. Maltillisen kriittisissä teksteissä sotaan, taisteluun ja väkivaltaan palautuvia metaforia on nimittäin 13 prosenttia, yli kaksinkertainen määrä avoimen vastustaviin verrattuna. Kymen Sanomat (27.8.2005) kirjoittaa esimerkiksi: ”Tähän asti käydyssä keskustelussa yksikään merkittävä taho *ei ole jäänyt puolustamaan* nykyistä kunta- ja palvelurakennetta.” Etelä-Suomen Sanomat (1.9.2005) taas viittaa sisäministeri Kari Rajamäen huoleen siitä, ”että keskustelussa keskitytään nyt vain *ampumaan aluekuntamalli alas ----*”. Länsi-Savon (27.8.2005) mukaan esitys ”saattaa olla tietoi-

sesti *yliampuva*”. Näitäkin metaforia käytetään niin monenlaisissa lauseyhteyksissä, ettei voi sanoa kirjoittajien suoranaisesti pyrkivän sotaisilla termeillä kaatamaan “vihollisesitystä”. Pikemminkin niillä luodaan tietynlainen aggressiivisuuden leima aluekuntamallin ympärille. Kun ottaa huomioon edellä mainitun tavan käyttää suhteellisen runsaasti myös esimerkiksi pariutumiseen liittyviä metaforia, voi todeta aiheen herättävän tarvetta monensuuntaiseen elävöittämiseen. Toisaalta metaforien moninaisuus voi kertoa myös kirjoittajien epävarmuudesta; maltillisen kriittiset tekstihän eivät suinkaan yksioikoisesti tyrmänneet ehdotusta, vaan suhtautuivat siihen varauksellisesti, joskin kielteisävytteisesti. Erityyppiset metaforat voivat kertoa myös kirjoittajan kannan huojahTELUSTA. Tässä yhteydessä täytyy muistaa kirjoittajien kommentoineen uutta ideaa varsin tuoreeltaan ja ehkä vähälläkin pohdiskelulla.

Urheilumetforia aineistosta löytyy 11 prosenttia, ruumiilliseen työhön viittaavia 8 ja muihin käsillä tekemiseen 6 prosenttia (ks. taulukko 2).

4.2.3 Neutraalien tekstien metaforat

Kun metaforia pidetään kielen värityksen keinoina, ei neutraaleiksi luokittelemiani pääkirjoituksia voida pitää varsinaisesti neutraaleina; onhan niissä metaforia jotakuinkin saman verran kuin kantaa ottavissakin. Myöskään metaforien luokittelu ei mahdollista pesäeroa muihin teksteihin.

Taulukko 3. Metaforien jakautuminen neutraaleissa teksteissä.

Metaforat neutraaleissa teksteissä	Osuus prosentteina
Ihminen	24
Sota, taistelu, väkivalta	3
Urheilu	12
Ruumiillinen työ	10
Käsillä tekeminen	7
Muut	44

Noin neljännes eli 24 prosenttia metaforista palautuu ihmiseen, ja näistä selvä enemmistö eli 64 prosenttia elämän ja kuoleman tai terveyden ja sairauden pohjaan. Viitteitä tekstien pyrkimyksestä neutraaliuteen voinee lukea siitä, että yksikään kielikuvista ei istu tunteisiin palautuvaan alaluokkaan. Urheilusta ponnistaa 12 prosenttia neutraalien tekstien metaforista, ruumiillisesta työstä 10 prosenttia. Taulukko 3 osoittaa, että käsillä tekemiseen palauttavissa on 7 prosenttia ja pienimmäksi ryhmäksi jäävät sodan, taistelun ja väkivallan metaforat, joita on vain 3 prosenttia. Tämäkin kertoo mielestäni kirjoittajien halusta välttää kannanottoja, edes implisiittisiä.

Merkillepantavaa on myös se, että lähes puolet, 44 prosenttia, neutraalien tekstien metaforista päätyy ryhmään muut. Tulkitsen tämän kertovan siitä, että vaikka metaforia käytetään, osa niistä päätyy tekstiin ikään kuin kaunokirjallisista syistä, värittämään pikemminkin kuin väittämään, enemmän tyylikeinoiksi kuin suuntamerkeiksi. Tällöin on luonnollista, että metaforat pulppuavat useista erilaisista lähtökohdista ja pohjaavat mitä moninaisimpiin aiheamaailmoihin. Tällainen päättely johtaa taas väistämättä siihen, että metaforien tuottamisesta on pidettävä pitkälle tietoisena toimintana - muutenhan niiden jakauma ei juuri eroaisi eri tavalla suhtautuvien pääkirjoittajien teksteissä. Toisin sanoen uskon, että pyrkiminen tekstin kielelliseen vaihtelevuuteen voi olla alitajuista - ja toivottavasti monella journalistilla onkin. Metaforien valinnan taas uskon olevan ainakin kärjekkäimpien ilmausten osalta tietoisien pohdinnan tulosta.

On myös mainittava, että osittain neutraalien tekstien metaforien moninaista aiheataustaa voi selittää myös konventionaalistuneiden metaforien ja jopa ontuvien ilmausten määrä. Kaikissa pääkirjoituksissa oli nimittäin metaforia, jotka ovat niin yleisiä, ettei niitä juuri metaforina enää pidetä. En kuitenkaan katso olevani niin syvällä kielitieteen saloissa, että olisin oikeutettu rajaamaan mielestäni vakiintuneita kielikuvia analyysini ulkopuolelle. Niinpä nämä "hämärän peitot" ja "kepit ja porkkanat" kulkevat kumppaneineen mukana luokittelussa ja kasvattavat osaltaan muut-kategoriaa. Koska en katso voivani piirtää rajaa kuluneiden ja uudempien metaforien välille, en myöskään laskenut vakiintuneiksi katsomienei määrä. Niinpä voin vain luonnehtia yleisesti, että neutraalien tekstien metaforista suurehko osa oli näitä jo lähes harmittomiksi katsottavia tekstin koristeita. Kaleva kirjoittaa (28.8.2005)

muun muassa “keskustelun jatkuvan *uudelta pohjalta*” ja puhuu “*tälle tielle lähtemisestä*”. Helsingin Sanomissa (27.8.2005) “*ajetaan asiaa*” ja Itä-Savossa (27.8.2005) käytetään termiä “*avainasiat*”. Vaikka metaforakirjallisuudessa tie-kielikuvat palautetaan klassisesti elämän ja kuoleman merkitykseen, on tässä yhteydessä vaikea nähdä edellä mainittujen konventionaalistuneiden kielikuvien toimivan minkäänlaisina ajatuksen ohjaajina.

4.2.4 Maltillisen kannattavien tekstien metaforat

Maltillisen kannattavissa teksteissä metaforia oli 62 kappaletta. Kaatoluokkaan muut niistä päätyi 31 prosenttia, ja 21 prosenttia puolestaan palautuu ihmiseen, niistä valtaosa elämän ja kuoleman tai sairauden ja terveyden teemoihin.

Taulukko 4. Metaforien jakautuminen maltillisen kannattavissa teksteissä.

Metaforat maltillisen kannattavissa teksteissä	Osuus prosentteina
Ihminen	21
Sota, taistelu, väkivalta	16
Urheilu	8
Ruumiillinen työ	6
Käsillä tekeminen	18
Muut	31

Tekstijoukon metaforissa silmiinpistävää on sodan, taistelun ja väkivallan metaforien osuus, 16 prosenttia, joka on suurempi kuin missään muussa pääkirjoitusryhmässä. Myös käsillä tekemisen metaforia aineistossa on selvästi enemmän kuin muissa pääkirjoitusryhmissä, 18 prosenttia. Urheilu (8 prosenttia) ja ruumiillinen työ (6 prosenttia) jäävät selvästi marginaalisemmiksi, kuten taulukko 4 kuvaa. Tämän tulkitsen kertovan siitä, että pääkirjoittajat kautta linjan ymmärsivät aluekuntamallin saavan yleisesti varauksellisen tai jopa vastustavan vastaanoton. Niinpä esityksen puolustaminen vaatii hyökkäävämpää otetta kuin sen tyrmäminen, joka hoituu toisenlaisilla argumenteilla. Monet pääkirjoituksista punta-roivat sitä, mihin uudistus tai esitys “*tähtää*”. Savon Sanomat (27.8.2005) toteaa olevan helppo ymmärtää, “että esitys näin mittavasta hallinnollisesta uudistuksesta *herättää run-*

saasti vastarintaa”. Myös Hämeen Sanomat (27.8.2005) toteaa, että “esitys aluekunnista on jo *nostanut ankaran vastarinnan*”. Metaforat ovat siis jo itsessään pikemminkin passiivisia ja puolustuskannalla kuin aktiivisen hyökkääviä tai väkivaltaisia.

Käsillä tekemisen metaforia taas löytynee teksteistä runsaasti siksi, että aluekuntamalli (tai kuntauudistus kokonaisuudessaan) on pyritty kuvaamaan jonakin, joka on jotenkin sommiteltavissa, tehtävissä pienin elein ja tavoin, jotka eivät vaadi suuria inhimillisiä ponnistuksia saati raskasta ruumiillista vääntöä. Esimerkiksi Pohjolan Sanomissa (31.8.2005) “*Pitkään vatkattu kunta- ja peruspalvelu-uudistus* ryöpsähti kerralla ----” ja myöhemmin kirjoittaja toteaa: “*Aluekuntamallia on syytä hioa ----*”. Myös Keskisuomalaisen (27.8.2005) mukaan “---- *asiaa on vain vatkattu* ja tekoja on vältetty”. Aamulehden (29.8.2005) kirjoittaja uskoo: “Tästä alkanee kova poliittisten *karttiharjoitusten vaihe*, kun eri puolilla *aletaan sommitella kokoon* kahtakymmentä yksikköä ----”. Tällaisten metaforien voi nähdä myös pyrkivän arkipäiväistämään hallinnollista diskurssia: hiominen, vatkaminen ja muut esiin nousevat käsillä tekemisen tavat ovat lähes kaikille tuttuja ja valtaosan hallitsemia taitoja.

4.2.5 Avoimen kannattavien tekstien metaforat

Kuten taulukko 5 osoittaa, peräti 44 prosenttia avoimen kannattavien pääkirjoitusten metaforista päätyy luokkaan muut. Jäljelle jäävät jakautuvat puolestaan tasaisemmin kuin missä muissa tekstiryppäissä.

Taulukko 5. Metaforien jakautuminen avoimen kannattavissa teksteissä

Metaforat avoimen kannattavissa teksteissä	Osuus prosentteina
Ihminen	17
Sota, taistelu, väkivalta	12
Urheilu	12
Ruumiillinen työ	12
Käsillä tekeminen	3
Muut	44

Ihmiseen palautuvien metaforien pieni osuus (17 prosenttia) on merkillepantavaa; samoin se, että ainoastaan tässä kategoriassa elämän ja kuoleman teema ei ole hallitseva ihmiseen liittyvien metaforien joukossa, vaan puolet niistä liittyy fysiologisiin toimintoihin. Urheilun, ruumiilliseen työhön ja sotaan pohjaa kuhunkin 12 prosenttia metaforista. Etelä-Saimaa lataa jo pääkirjoituksen (27.8.2005) ensimmäiseen virkkeeseen ryöpyn metaforia: “Suomen *kuntakentällä käy melkoinen kuhina*, kun julkisuuteen *heitetään* päivittäin uusia ja yllättäviä *avauksia*.” Kainuun Sanomat (27.8.2005) ennustaa, että sairaanhoitopiirit “*lyövät jarrut päälle*” ja “*kunnat nousevat barrikadeille*”. Lehti pitää aluekuntamallia kuitenkin kauaskantoisempänä kuin “Kuntaliiton *siilipuolustusta*”. Käsillä tekeminen jää marginaaliseksi 3:n prosentin osuudellaan.

Vaikka aineisto on pieni (vain neljä kirjoitusta), se houkuttelee arvioimaan, että elämään ja kuolemaan tai sairauteen ja terveyteen pohjaavien metaforien käyttö on vähäistä siksi, ettei aluekuntamallin mahdollista toteutumista haluta kuvata kohtalokkaaksi, vääjäämättömäksi tai millään tapaa hallitsemattomaksi uhaksi. Sen sijaan kielelliset tehokeinot liittyvät aktiivisuuteen, tekemiseen ja toimimiseen, kuten edellisestä kappaleesta voi havaita.

Ihmiseen palautuvia metaforia oli siis runsaasti kaikissa tekstiryhmissä. Niiden määrä kuitenkin laski sitä mukaa kuin aluekuntamallin vastustus lieveni ja kannatus vahvistui. Niinpä olen pakotettu mielenkiintoiseen johtopäätökseen: elämän ja kuoleman, hyvinvoinnin ja jopa tunteiden käyttäminen kielessä ei suinkaan kerro tekstin lopullisesta ”inhimillisyydestä”, vaan sitä käytetään näissä teksteissä nimenomaan *hallinnon* inhimillistämiseen ja sitä kautta oman näkemyksen legitimoimiseen. Onhan selvää, että vain harva kunnallispäättäjä kannattaa enemmän ”seisahtuneita kolhooseja” kuin ”elinvoimaisia kuntia”. Näin siis ikään kuin perustellaan se arvo ja valta-asema, joka kirjoituksissa annetaan hallinnolle ja rakenteille tosiasiallisten elollisten kuntalaisten sijasta.

Sotaan, taisteluun ja väkivaltaan palautuvia metaforia ei viljelty niinkään avoimen vastustavissa teksteissä kuin maltillisen kriittisissä ja toisaalta maltillisen kannattavissa pääkirjoituksissa. Maltillisen kriittisissä niiden käyttö vaikutti lähinnä värittämiseltä, ja aluekuntamallin puolustaminen tuntuukin vaativan järeämmät aseet kuin vastustaminen. Neutraaleis-

sa teksteissä metaforat näyttäytyivät pitkälti tekstin tyylikeinoina, sillä ne ponnistivat useammista aihealueista kuin muissa teksteissä. Toisaalta se, että juuri mallia usealta suunnalta hahmottavat kirjoitukset onnistuivat sirottelemaan tekstiin runsaasti mielikuvia käyttämättä näitä leimallisesti tarkoitusperiensä ajamiseen, viittaa siihen, että metaforat eivät valikoidu sattumanvaraisesti, vaan ovat valinnan tulosta.

5. YHTEENVETO

Aluekuntamalli herätti sekä maakunta-, alue- että paikallislehdissä välittömän reaktion. Asiaa käsiteltiin niin uutisin, kommenttijuoin kuin pääkirjoituksissa. Rajaamani aineiston lehdistä kaikki ottivat malliin kantaa pääkirjoituksissaan viikon sisällä tai seuraavassa numerossaan. Vaikka asian käsittelyn kirjo oli suuri, valtaosalla pääkirjoitusten tekijöistä oli selvä tai ainakin löydettävissä oleva näkemys esityksestä. Mielipiteet jakaantuivat laajasti: 31 kirjoituksesta 6 oli avoimesti aluekuntamallia vastaan, 8 suhtautui siihen maltillisen kriittisesti, 6 neutraalisti, 7 maltillisen positiivisesti ja 4 kannatti sitä avoimesti. Argumenteissa oli runsaasti samoja elementtejä suhtautumistavasta riippumatta: esimerkiksi huolta kuntien itsehallinnosta ja lähikunniksi muotoutuvien kuntien asemasta kantoivat lähes kaikki kirjoittajat. Mielipide vaikutti kuitenkin siihen, mikä diskurssi nousi hallitsevaksi tekstissä.

Avoimesti vastustavissa pääkirjoituksissa merkittävä oli itsehallinnon diskurssi, jossa korostui juuri edellä mainittu pelko kahden tason kuntien toimivuudesta ja erityisestä lähikuntien merkityksestä tai tulevaisuudesta. Näissä teksteissä nousi esiin myös vaikuttamisen diskurssi eli huoli siitä, ettei paikallisdemokratia enää toimisi esimerkiksi valtuustojen kadotessa nykyistä kauemmaksi ja äänestysinnon laskiessa sen myötä. Kärjistäen sanottuna nämä tekstit näkivät lähikuntien kuihtuvan kotiseutuyhdistyksiksi ja rahojen virtaavan valtiolta aluekunnille, joilta lähikunnat joutuvat anomaan jokaisen lantin. Maltillisen vastustavissa pääkirjoituksissa pääasialliseksi nousi toiminnallisuuden diskurssi. Siinä kuntia tarkasteltiin pikemminkin toiminnallisina kuin hallinnollisina yksiköinä, ja aluekuntamallin esittämää jakoa kahteen kuntakastiin arvosteltiin siitä, ettei se tee eroja juuri toimintojen vaihtelevuuden mukaan. Nämä tekstit pitivät siis pahimpana sitä, ettei malli näe alueita ja kuntia yksilöllisinä, erilaisten tarpeiden rasittamina seutuina, joita ei voi kohdella yhdellä kaavalla.

Neutraaleissa pääkirjoituksissa korostui jälleen hallinnon diskurssi, mutta päällimmäiseksi ei noussut itsehallinnon ulottuvuus, vaan huoli siitä, miten malli vaikuttaisi hallinnon kokonaisuuteen – maakuntaliittoihin, erilaisiin kuntayhtymiin ja muihin hallintoyksiköihin. Mal-

tillisen kannattavien pääkirjoitusten vankimmat diskurssit olivat itsehallinnon diskurssi ja palveludiskurssi. Ensin mainittu on siis sama kuin avoimesti vastustavien tekstien. Kuten tekstien luokittelusta voi päätellä, ohi sen nousee kuitenkin palveludiskurssi eli kiinnostus selittää mallin vaikutukset palvelujen toteuttamisen näkökulmasta. Avoimen kannattavissa pääkirjoituksissa leimalliseksi nousee välttämättömyyden diskurssi. Teksteistä löytyy monia muitakin diskursseja, mutta jälleen kärjistäen aluekuntamalli nähdään ratkaisuna, joka on pakko tehdä.

Pääkirjoitusten kieli on myös tämän tutkielman aineistossa varsin metaforista. 31 pääkirjoituksesta löytyi kaikkiaan 280 kappaletta metaforiksi tulkitsemiani kielikuvia. En kuitenkaan laskenut aineiston sanamäärää enkä myöskään metaforien sanamäärää, joten kielikuvien suhteellinen runsaus ei käy ilmi. Kirjoittajat käyttivät metaforia kuitenkin varsin tasaisesti riippumatta tekstin suhtautumisesta aluekuntamalliin. Metaforien palautumisaihepiireissä taas oli havaittavissa eroja. Muut-luokka jäi varsin suureksi kaikissa ryhmissä, vaikka aihepiirejä oli jaottelussani sen lisäksi viisi: ihminen, urheilu, ruumiillinen työ, käsillä tekeminen sekä sota, taistelu ja väkivalta.

Avoimen vastustavien pääkirjoitusten metaforista valtaosa, 35 prosenttia, pohjaa ihmiseen, näistä enemmistö taas erityisesti elämän ja kuoleman sekä terveyden ja sairauden ulottuvuuksiin. Myös urheilumetaforien määrä oli suurempi kuin muissa pääkirjoituksissa, 15 prosenttia. Pienimmiksi ryhmiksi jäivät käsillä tekemiseen ja toisaalta sotaan, taisteluun ja väkivaltaan palautuvat metaforat. Myös maltillisen kriittisissä teksteissä ihmiseen palautuvat metaforat muodostivat suuren ryhmän, niitä oli 29 prosenttia. Sitä suuremmaksi jäi kuitenkin ryhmä muut 33 prosentillaan. Sodan, taistelun tai väkivallan teemoihin palautui yli suhteessa kaksinkertainen määrä metaforia avoimen vastustaviin verrattuna. Ruumiillinen työ ja käsillä tekeminen jäivät tässä joukossa vähimmille metaforaviittauksille.

Neutraaleissa teksteissä metaforia oli suhteessa jopa enemmän kuin vastustavissa, mutta niiden hajonta oli laajinta ja palauttaminen jakoluokkiin vaikeinta. Niinpä peräti 44 prosenttia neutraalien tekstien metaforista päätyi luokkaan muut. Vajaa neljännes metaforista palautui ihmiseen ja näistä valtaosa jälleen elämän ja kuoleman tai terveyden ja sairauden

teemoihin. Vähiten merkintöjä kertyi sodasta, taistelusta ja väkivallasta ponnistavien metaforien sarakkeeseen. Maltillisen kannattavien tekstien metaforista 31 prosenttia asettui luokkaan muut. Suurehko määrä metaforista palautuu ihmiseen (21 prosenttia), käsillä tekemiseen (18 prosenttia) ja sotaan, taisteluun ja väkivaltaan (16 prosenttia). Viimeksi mainittujen metaforien osuus on suurempi tässä kuin missään muussa pääkirjoitusryhmässä. Avoimesti kannattavia tekstejä on aineistossa selkeästi vähiten, joten myös metaforien määrä jää muita ryhmiä pienemmäksi. Niistä luokkaan muut päätyy yhtä paljon kuin neutraalien tekstien metaforista eli 44 prosenttia. Merkille pantavaa on käsillä tekemisen metaforien marginaalinen osuus, 3 prosenttia. Ihmiseen palautuu 17 prosenttia tekstien metaforista ja muihin luokkiin 12 prosenttia kuhunkin.

Kuntalaisen rooli jää kaikkiaan pääkirjoituksissa vähäiseksi. Eniten viittauksia kansalaisiin on molempien ääripäiden teksteissä eli avoimesti aluekuntamallia vastustavissa ja toisaalta kannattavissa. Suhteellisesti useimmin siihen viitataan avoimesti aluekuntamallia kannattavissa teksteissä. Niissäkin yleisin tapa tuoda asia esiin on palvelujen järjestämisen, säilyttämisen ja parantamisen kautta. Palveluja kuitenkin konkretisoidaan ja viedään ruohonjuuritasolle ainoastaan näissä pääkirjoituksissa; niistä löytyy myös lievää pyrkimystä vedota kuntalaisiin esimerkiksi kehottamalla näitä miettimään, paljonko ”turhasta itsehallinnosta” ollaan valmiita maksamaan tai kehottamalla pitämään mahdollinen mielipaha irrallaan tosiasiasta. Kautta linjan pääkirjoituksissa mainitaan uudistuksen merkitys peruspalvelujen turvaamisessa. Kirjoittajat korostavat kuitenkin tässä vaiheessa eri esitysten vaikutuksia nimenomaan hallinnon rakenteisiin; kuntalaiset nousevat esiin kiertotietä lähinnä vaikuttamismahdollisuuksien heikentymisen tai kuntaidentiteetin muuttumisen kautta.

Paikallis- ja aluelehtien suhtautuminen aluekuntamalliin oli kokonaisuutena negatiivinen. Ne kaikki myös turvautuivat selvästi alueellisuusdiskurssiin perustellessaan mallin toimimattomuutta tai yleisemmin tarvetta juuri oman alueen tarpeisiin sopivan ratkaisun kehittämiseksi. Paikallisuus siis konkretisoitui pääkirjoituksissa enemmän kuin maakuntalehtien teksteissä. Lehdet tuntuvat siten täyttävän tehtävänsä juuri asioiden tuomisessa lähelle lukijaa.

Diskurssien valikoitumisesta voi päätellä myös, mihin suuntaan pääkirjoitustoimittajat halusivat keskustelua ohjata. Saman toisin sanoen: kehen ja millä tavoin he halusivat näkemyksillään vaikuttaa. Hallinnon näkökulman vahvuus teksteissä johti väistämättä päättelemään, että kirjoittajat pyrkivät käyttämään valtaansa juuri valtaa pitäviin. Myös metaforien käytöstä voi päätellä, että kirjoittajat maalasivat sitä vahvemmin kuvaa elävästä kunnasta ja sen hallinnosta, mitä selvemmin he vastustivat aluekuntamallia. Kannatuksen voimistuessa taas tällainen hallinnon elollistaminen väheni ja palvelut nousivat merkittävämpään asemaan. Kokonaisuudessaan aiheen käsittely vakuutti siitä, että pääkirjoitusten kirjoittajat käyttävät valtaa - tai ainakin toivovat käyttävänsä. Valtaosa teksteistä ikään kuin vastasi kysymykseen, joka kirjoittajalle oli osoitettu, toisin sanoen ilmaisi mielipiteen, jota joku oli kysynyt. Eikä tuo joku selvästikään ollut kuntalainen, joka halusi tietää, mitä esitetty malli tarkoittaisi, vaan päättäjää, jonka kanssa pääkirjoitustoimittaja asettui tilannetta pohtimaan. Joissakin tapauksissa toimittaja tuntui asettuvan jopa päättäjän yläpuolelle jo valmiiksi muokkaamansa kannan kanssa. Maakuntalehden koolla tai etäisyydellä pääkaupungista ja mallin syntysijoista ei juuri ollut merkitystä. Tämä johtunee siitä, että mallin ongelmiksi nähdyt seuraukset olisivat pohjimmiltaan hyvin yhteneväiset eri puolilla maata.

Valta kytkeytyy teksteihin myös sikäli, että siitä monet kirjoittajat olivat huolissaan. Huolta kannettiin niin kuntalaisten vallan kanavista eli paikallisdemokratian säilymisestä, mutta enemmänkin vallan nykyisten rakenteiden puolesta. Valta koettiin monissa kirjoituksissa saavutetuksi eduksi, jonka siirtäminen tai uudelleen jakaminen olisi väistämättä jo itsessään kielteistä, palveli sen nykyinen sijoittelu sitten tarkoitustaan tai ei. Voi siis todeta, että hallinnon ja itsehallinnon sekä osin myös vaikuttamisen diskursseihin nojaavat pääkirjoitukset ovat erityisen kiinnostuneita siitä, missä valta aluekuntamallin toteutumisen jälkeen olisi. Palveludiskurssi ja välttämättömyyden diskurssi sivuuttavat sen ja näkevät mallin pääasiallisen merkityksen muualla kuin vallanjaossa. Myös toiminnallisuuden diskurssissa valta on irrelevantti.

6. POHDINTAA

Vesa Heikkisen (1999) aiemmin mainittu tiivistys osoittautuu osin sopimattomaksi kuvaamaan omaa aineistoani. Heikkisen mukaanhan poliittinen pääkirjoitus myöntää, kehottaa ja esittää asioita varmoina sen sijaan että kieltäisi, käskisi tai kuvaisi ne mahdollisiksi. Kunta- ja palvelurakennemuutoksessa kannat ovat olleet sen verran levällään ja vaihtoehdot lukuisat, että pääkirjoitukset ovat päätyneet tekemään vaihtelevasti kaikkea edellä mainittua. Kirjoittajat taas ovat joutuneet sietämään myös lievää tietämättömyyden roolia, joskin Heikkisen mainitsema tietäjä, selostaja, havainnoitsija, opastaja ja hallitsija ovat selvästi hallitsemattomat asemapaikat.

Värikäs ja vaihteleva suhtautuminen aluekuntamalliin ei ollut mitenkään yllättävää; olihan kyseessä ehkä räväkin tämän tason kuntarakennemuutos-esitys aikoihin. Yllättävää ei ollut myöskään se, että osa pääkirjoitustoimittajista ryhtyi pohtimaan esitystä kerraten ensin koko kunta- ja palvelurakennemuutoksen, sen taustalla olevan ongelmanvyyhdin ja päätyi sitten analysoimaan mallin hyviä ja huonoja ulottuvuuksia, kun taas jotkut ampuivat mallin suorilta käsiltä alas värikkäin sanakääntein. Suhtautumisen taustat ovat osin selviä, osin selitettävissä, mutta joiltain osin poliittisten, henkilökohtaisten ja aluepoliittisten yksityiskohtien hetimitön piilossa. Oman maakuntalehtensä vakiintunut ja sen aatepoliittisen taustan tunteva lukija voi osata sijoittaa nämäkin pääkirjoitukset omaan raamiinsa, mutta kaikkien lehtien historiaan ja puolue- tai aluesidonnaisuuksiin perehtymättömälle tekstien lopulliset motiivit jäävät avautumatta.

Koska miksi-kysymykseen vastaaminen on tämän tutkielman puitteissa todettava liian laajaksi haasteeksi, on siihen tartuttava kiertoteitse. Miten-kysymys paljastaa sekin jotakin ainakin rivien välistä. Aluekuntamallia voi lähtökohtaisesti kuvitella ruodittavan muutamasta perusnäkökulmasta, joista merkittävimmät ovat poliittinen ja aluepoliittinen. Nämä ovat luonnollisesti osin päällekkäisiä, mutta jommankumman nouseminen hallitsevaksi vaikuttaa väistämättä siihen, paljonko toinen, saati suppeammat motiivit suhtautumiseen vaikuttavat. Voikin olettaa, että jotkut ovat vetäneet aluekuntamallin ylle ruksin jo nähdessään paperin alla esittelijöiden nimet. Tämäkin lähtökohta jättää paljon tulkinnanvaraa, sillä niin

halutessaan mallia on selitetty joko sosiaalidemokraattien (Jukka Peltomäki) tai keskusta-laisten toiveiden mukaisesti. Vaikka katsoisi idean syntyneen kahden puolueen yhteistyönä, jää ajatuksen välittömän kantoalueen ulkopuolelle vielä kokonainen oppositiollinen luontaisia vastustajia. Toisaalta aluekuntamalli-nimestä käyty kiivas keskustelu todistaa, ettei mallia hyväksytä kokonaan edes sen syntysijoilla SDP:ssä ja keskustassa.

Toinen mahdollisuus on puntaroida mallin vaikutuksia aluepoliittisesti. Tämäkin väylä tarjoaa ainakin kaksi perushaaraa. Toinen on jälleen politiikkaa aluepolitiikan sisällä: punta-roiko lehti alueen kehitystä mahdollisen oman linjansa (nykyisin useimpien kohdalla entisen virallisen linjansa) pohjalta, jolloin aluekehitysajatukset ponnistavat ehkä pikemminkin puolueen näkemyksistä kuin alueen välittömistä, konkreettisista tarpeista. Toinen mahdollisuus on, että lehti tai tässä tapauksessa pääkirjoitusten laatija arvioi esitystä puhtaasti alueen kuntien toiminnan näkökulmasta. Tällöinkin vaikeutena on se, että lehden levikkialueelta löytyisi todennäköisesti sekä alue- että lähikuntia (paitsi pienten paikallislehtien). Näin siis kirjoittaja joutuu miettimään, mitä esitys todella tarkoittaisi molemmille kuntatyypeille juuri kyseisellä alueella, millaiseen asemaan muutos alueen kokonaisuudessaan saattaisi (mikäli uhkana olisi, ettei mikään kunta saavuttaisi aluekunnan asemaa ja koko seutu joutuisi ehkä liitetyksi toiseen) ja mitä muutokset mahdollisesti vaikuttaisivat poliittisiin voimasuhteisiin seudulla. Näin palataan jälleen politiikkaan, joka tietenkin on erottamaton osa sekä esitystä että sen käsittelyä.

Esiin nousevat diskurssit eivät ole silmiinpistävästi vahvoja, mutta silti löydettävissä. Myös niiden linjasta voi tehdä varovaisia johtopäätöksiä. Avoimesti vastustavissa pääkirjoituksissa vahvimaksi noussut itsehallinnon diskurssi on ymmärrettävä sikäli, että kirjoituksissa kautta linjan kannettiin huolta kahden tason kuntien synnystä ja erityisesti lähikunniksi jäävien kuntien kohtalosta. Koska näitä kuntia olisi nykyisistä yli 400:sta valtaosa, vastustuksen rakentaminen tämän huolen varaan on lähes luontaista. Näin suuren uudistuksen hyväksyminen yhdeltä istumalta vaatii tässä valossa melkoista visiointia ja uskallusta. Asuisihan valtaosa suomalaisista ja ehkä myös moni kirjoittajista jatkossa muualla kuin aluekunnassa. Rakenteita humaanimpi esiin noussut diskurssi oli tässä yhteydessä vaikuttamisen diskurssi. Vahvimmin kirjoituksissa peilattiin kuitenkin demokratian heikentymistä pääasiassa sitä

kautta, millaisen arvonalennuksen esimerkiksi valtuustotyöskentely kärsisi tai miten valtuutettujen rooli muuttuisi kuin siitä näkökulmasta, miten uudistus vaikuttaisi demokratiaan palvelujen tasalaatuisena ja turvattuna saamisena asuinpaikasta riippumatta. Tässäkin siis korostuu huoli rakenteista ja vaikuttamisen ylätasoista ja palveluja käyttävä kuntalainen jää taka-alalle.

Maltillisesti vastustavissa pääkirjoituksissa edellä mainitut huolet olivat mukana, mutta kuntia rakennettiin enemmän toiminnan ja ominaispiirteidensä kautta. Tämä vei ajatusta jo hieman pidemmälle: kunnat eivät siis ole vain rakenteita, joita tulisi suojella rakenteiden itsensä takia. Toiminnallisuuden diskurssi korostaa sitä, että erilaisille alueille ei sovi yksi ainoa malli. Toisaalta ajatusta uudistuksista ei lähtökohtaisesti tyrmätä, vaan aluekuntamallissakin nähdään keskusteluun kelpaavia elementtejä.

Neutraalien pääkirjoitustenkin huolta hallinnosta kokonaisuutena voi pitää koko hallintoulottuvuuden arvoneutraaleimpana tarkastelutapana. Pyrkimyksestä puolueettomaan pohdintaan kertoo tekstissä sekin, etteivät toimittajat tarjonneet minkäänlaisia vaihtoehtoja esitykselle - sehän olisi ollut tulkittavissa mallin vastustukseksi. Se että palveludiskurssi nousi hallitsevaksi vain maltillisen kannattavissa pääkirjoituksissa, on jälleen esimerkki näkökulman valinnan voimasta: koska aluekuntamalli väistämättä murtaisi nykyhallintoa, ei esitystä tukevan kannata ryhtyä puntaroimaan sitä hallinnon näkökulmasta, vaan sen ulottuvuuden kautta, joka voisi perustella kipeänkin hallintoratkaisun. Tämä ulottuvuus on siis palvelujen turvaaminen. Avoimesti kannattavissa teksteissä taas muutokset palvelujen toimivuus tulevaisuudessa nähtiin niin suurena väistämättömyytenä, että kirjoittajat ottivat jo askeleen yli palvelutason ja siirtyivät suoraan tuomaan esiin välttämättömyyttä.

Metaforien tarkastelu antaa mahdollisuuden herkullisiin tulkintoihin. Ihmiseen palautuvien metaforien suhteellinen osuus laskee sitä mukaan, kun myönteisyys aluekuntamallia kohtaan lisääntyy. Vain avoimesti vastustavissa pääkirjoituksissa tämä ryhmä nousee hallitsevaksi; näistä metaforista myös suurin osa nojaa ihmisyyden perusteisiin: elämään, kuolemaan, terveyteen tai sairauteen. Mikäli kielikuvilla katsotaan pyrittävän paitsi värittämään ja konkretisoimaan, myös vaikuttamaan alitajuisesti asian käsittely- ja ratkaisutapaan, olen

väistämättä pakotettu tulkitsemaan vastustavien kirjoittajien haluavan esitellä kuntauudistusta ja erityisesti aluekuntamallia eräänlaisena elämän ja kuoleman kysymyksenä. Itsehallinnon diskurssin korostuminen teksteissä vahvistaa tätä käsitystä: aluekuntamalli tappaisi demokratian, näivettäisi kansanvaltaa ja veisi todellisen elinmahdollisuuden monilta kunnilta.

Sotaan, taisteluun ja väkivaltaan pohjaavien metaforien vähäisyys taas selittynee sillä, että vastustus on koettu helpommaksi perustella ja legitimoida juuri rivien välissä tarjotulla hengissä pysymisen, säilyttämisen diskurssilla eli nykytilan (hengittävän, elävän, vaikkakin kärsivän kunnan) pitämällä tai kevyemmällä muutoksilla. Taistelun metaforat olisivat olleet tässä suhtautumistavassa liian ilmeinen valinta. Urheilun metaforat sen sijaan kelpasivat, onhan urheilu yleisesti hyväksytty, yhteinen ja jopa kollektiiviseksi säilyttäjäksi koettu elämänalue. Toisaalta rujan tulkinnan mukaan voi ajatella kirjoittajan halunneen viestittää aluekuntamalliesityksen olevan jotenkin ”rahvas” ja edustavan pelailua, heittelyä tai yli-lyöntejä.

Maltillisen kriittisissä teksteissä ihmisyyttä näytteli myös suurta roolia. Elämän, kuoleman, sairauden ja terveyden metaforien rinnalle nousivat kuitenkin tunteisiin pohjaavat kielikuvat, jotka muissa pääkirjoitusryhmissä jäivät marginaalisiksi. Toisaalta näiden tekstien toiminnallisuuden diskurssia oltiin valmiimpia puolustamaan myös sotaisin metaforin.

Neutraaleissa teksteissä metaforia oli runsaasti, mutta hajallaan. Sen tulkitsen kertovan tarpeesta pikemminkin havainnollistaa asian eri puolia kuin luoda valmiita asetelmia. Koska neutraalit tekstit kokonaisuudessaan tarjosivat toisaalta-toisaalta-mallia, on luonnollista, että myös metaforat rakentuivat hyvin erilaisille aihepiireille. Sotaisat metaforat lähes puuttuivat aineistosta, mikä sekin selittyy mielestäni tekstien pyrkimyksellä neutraaliin punnintaan.

Mielenkiintoista on maltillisesti kannattavien tekstien metaforien suhteelliseen suuri sotaisuus. Sotaan, taisteluun ja väkivaltaan palautuvia metaforia oli 16 prosenttia eli enemmän kuin missään muussa ryhmässä. Tämän voinee selittää vain sillä, että aluekuntamallin lie-

vänkin kannattamisen voi katsoa vaativan tanakampaa arsenaalia kuin sen vastustamisen, joka, kuten edellä mainitsin, syntyy lähes luonnostaan säilyttämisen lähtökohdasta. Sinänsä maltillista kannatusta rakennettiin myös ihmisyyden ja käsillä tekemisen teemoilla; onhan kuntarakennekin siis jotakin yhdessä muokattavaa.

Avoimesti kannattavat tekstit ovat metaforiensa puolesta vaikeimmin tulkittavia. Niistä suuri osa, 44 prosenttia päätyi kaatoluokkaan muut. Uutta kunta-ajattelua perusteltiin – jos metaforia voi pitää tietoisina kielellisinä vaikuttamiskeinoina – silti sekä ihmisen elinehtojen, yhdessä ponnistelun (urheilu), yhdessä rakentamisen (rakentaminen) että muokkaamisen (käsillä tekeminen) termistöllä.

Kuntalaisten tai kansalaisten roolin pienuus on yllättävää, mikäli asiaa tarkastelee puhtaasti aiheen näkökulmasta. Tällöin voisi olettaa ja jopa toivoa, että kuntarakenteen uudistusta pohdittaisiin viime kädessä ponnistaen siitä, mitä muutos tarkoittaisi tavoitteensa näkökulmasta. Yleisesti hyväksyttynä lähtökohtanaan on se, että kuntakenttään on saatava jonkinlainen muutos, jotta kunnat (yhdessä valtion kanssa) voisivat jatkossakin toimia. Tämä toiminta taas täytyy ymmärtää tavoitteensa mukaan: kuntakaan ei voi olla itsetarkoituksellinen instituutio, vaan sen täytyy kyetä muuttumaan tai olemaan muutettavana niin, että sen olemassaolon legitimitteetti säilyy. Pääkirjoitustoimittajat tuntuivat kuitenkin laajasti kannattavan kuntarakennetta itsessään; etenkin aluekuntamallia vastustavat kirjoitukset loivat kuvan siitä, että valta on nykyisellään kunnissa ja siihen koskeminen olisi tuomittavaa itsenäisyyteen kajoamista. Kunnista piirtyi lähes institutionalisoitunut kuva, sillä kunnan olemassaoloa kiitettiin riveillä tai niiden väleissä vuolaasti joko hallinnollisin, identiteettiin liittyvin tai toiminnallisin perustein. Vain hyvin harva edes aloitti sen pohtimista, kuinka paljon valtaa kunnalla nykyään todellisuudessa on ja kuinka paljon siitä on käytännössä siirtynyt erilaisiin kuntayhtymiin tai muihin koalitioihin. Näin siitä huolimatta, että alkulauseissaan moni muisti viitata kuntien taloudellisiin ongelmiin ja vaikeuksiin selvitä palvelutuotannossa.

Ongelmalliseksi koko lähtötilanteen tekee toisaalta se, ettei kenelläkään ole nykyään varsinaista näkemystä siitä, mitä kunnan oikeastaan pitäisi tehdä (Wiberg 2005: 11). Niinpä aja-

tukset kuntien hallinnosta, muodosta ja toiminnoista ovat vielä pitkälti sidoksissa kunkin ajattelijan omaan taustaan, poliittisiin, kunnallis- ja aluepoliittisiin ja osin perinteeseen no-
jaaviin näkemyksiin. Esimerkiksi Matti Wiberg soimaa monia kuntia henkisesti pysähtyneiksi ja avuttomiksi ja syyttää niitä siitä, että asiat tehdään aina vanhalla kaavalla, vaikka uusille ratkaisuille olisi huutava tarve (emt. 2005: 13). Myös pääkirjoituksissa nojattiin helpommin vanhaan tuttuun rakenteeseen kuin käytiin avoimesti pohtimaan, millaisia näkymiä uudenlainen malli avaisi.

Näkökulman rajautumisen hallintorakenteisiin voi ymmärtää sitä taustaa vasten, ettei pääkirjoituksia juuri kirjoiteta tavallisille lukijoille ts. kuntalaisille. Jaana Hujasen mukaan keskeiset toimijat ovat maakuntalehtien päätoimittajien mukaan omaan alueen ulkopuolella, alueelliset marginaalissa ja lukijan rooli maakunnan etuakin pohdittaessa kaukana keskiöstä (Hujanen 2000: 227). Jos siis pääkirjoituksilla halutaan herättää keskustelua, virittää ajatusten vaihtoa ja esitellä erilaisia näkemyksiä, täytyy olettaa, että tätä vaihtoa halutaan käydä pääkirjoitustoimittajista katsottuna pikemminkin yhteiskunnan ylä- kuin alakertoihin päin.

Toisaalta pääkirjoitustoimittajia voinee armahtaa aluekuntamallin käsittelyssä sikäli, ettei kyse tämän tutkielman aineistossa ollut ”viimekätisestä” arviosta, vaan päinvastoin ensireaktioista. Siinä suhteessa on luonnollista, ettei ensimmäisiä kommentteja suunnattu yleisölle, jonka voi kuvitella tuossa vaiheessa olevan vielä hämmästyneempiä ja asiaan vihkiytymättömämpiä kuin vaikkapa kuntajohtajien, jotka heidätkin ehdotus yllätti. Pääkirjoitusten toinen aalto, aluetilaisuuksien ajankohtaan osunut tekstiryöpäs, ei kuitenkaan siirtänyt kuntalaisia sen lähemmäksi aiheen keskiötä. Äänenpainot aluekuntamallin suhteen olivat kuitenkin lientyneet ja alkuvaiheen jyrkät sanakäänteet monin osin pehmentyneet yleiseksi ohjaamiseksi ja kehottamiseksi. Vain muutama lehti mainitsi enää esitettyjä malleja nimeltä saati liputti jonkin vaihtoehdon puolesta. Yleisintä oli alueen tai valtakunnan tason päättäjiin kohdistuva ohjeistus yhteistyöhön ja harkitsemiseen, mutta myös riittävien ratkaisujen aikaansaamiseen. Tämä vahvistaa näkemystä siitä, että maakuntalehtien pääkirjoitustoimittajien pääasiallinen kohdeyleisö ovat päättäjät. Paikallislehden tekstistä taas voi lukea kirjoittajan kokevan, että välineen vaikutussäde ei ulotu kovin paljon tavallista lukijaa pidemmälle: esimerkiksi Kälviän Seudun Sanomat kirjoittaa (27.10.2005) otsikolla Herrat patiste-

levat kuntakeskusteluun: ”Valtakunnallisten kuntaherrojen hönttäminen seutukunnalla jatkuu.”

Kunta- ja palvelurakennemuutos onkin luonnollisesti edennyt tämän tutkielman aineiston julkaisun jälkeen. Tammikuussa ministeriryhmä päätti siirtää kunnilta valtiolle neljä tehtävää, kuten kuluttajaneuvonnan ja lasten seksuaalisen hyväksikäytön selvittämisen. Kahdeksan tehtävää siirrettiin jatkopohdintaan, niiden joukossa ammattikorkeakoulut, vammaispalvelut ja erityisen kallis sairaanhoito. Helmikuun puoliväliin mennessä alueet lähettivät ministeriöön omat visionsa palveluiden järjestämisestä ja rakenteellisista muutoksista.

Uudistusta valmisteleva rakenneryhmä sai aikaisien jälkeen kesäkuun 2006 lopulla viimein valmiiksi esityksenä puitelaiksi, joka linjaa ja aikatauluttaa uudistuksen jatkoa. Puitelain mukaan kunnan tulee muodostua työssäkäyntialueesta tai muusta toiminnallisesta kokonaisuudesta. Perusterveydenhuollosta ja siihen liittyvistä sosiaalitoimen tehtävistä huolehtivan kunnan tulee kattaa vähintään 20 000 asukasta, ammatillisesta peruskoulutuksesta huolehtivan 50 000. Erikoissairaanhoidossa lähtökohtana ovat nykyiset sairaanhoitopiirit, osa erityistason sairaanhoidosta keskitetään valtakunnallisesti. Lakiin sisältyy menettely, jolla valtio voi puuttua hyvin vaikeassa taloudellisessa tilanteessa olevien kuntien asemaan. Käytännössä kuntaliitoksia tuetaan lähivuodet yhdistymisavustuksin ja vuonna 2009 valtioneuvosto voi ryhtyä pakkoliitoksiin, mikäli kunnan taloudellinen tilanne niin osoittaa eikä vapaaehtoista ratkaisua synny. Kuntien on vuoden 2007 kesäkuuhun mennessä toimitettava ministeriölle suunnitelma siitä, kuinka se aikoo toimia yhteistyöalueiden muodostamiseksi ja miten käyttää lakia hyväkseen palvelujen turvaamisessa. Saman vuoden syyskuuhun asti ministeriö odottaa selvitystä palvelujen kattavuudesta, toimintojen järjestämisestä ja henkilöstön riittävydestä. Alue- ja kuntaministeri Hannes Manninen luonnehti lakia kansalaismielipidettä vastaavaksi, sillä se ei aseta kuntien koolle asukasminimiä ja pelättyjen pakkoliitosten uhkakin ainakin siirtyy. Monien julkisuudessa esitettyjen näkemysten mukaan puitelaki oli kuitenkin vesitetty kompromissi, ainakin suhteessa niihin odotuksiin, joita laajalla pohjalla syntynyt yhteisyö valoi.

Myöhemmät vaiheet pakottavatkin arvioimaan, että aluekuntamallin funktio oli jotakin

muuta kuin olla todellinen vaihtoehto kuntakentän uudelleen rakentamiselle. Esityksen räväkkyys antoi ensinnäkin asiaa pohtineille signaalin siitä, että nyt ollaan todellakin uudistamassa rakenteita. Toisaalta ehdotus oli sen verran rankka, että arviot sen käytöstä “pelotteena” ovat ymmärrettäviä. Kun on väläytetty mahdollisuutta jättää varsinaista raha- ja päättäjävaltaa vain pariin kymmeneen kuntaan, ei kuntien määrän vähentäminen porkkanarahalla vaikkapa puoleen nykyisestä ehkä enää olisikaan yhtä hätkähdyttävää.

7. LÄHDELUETTELO

Curran James: Rethinking media as a public sphere. Teoksessa Communication and citizenship. Journalism and the public sphere. Edited by Peter Dahlgren and Colin Sparks. London 1991.

Eskelinen Heikki: Aluepolitiikka rautahäkissä. Kunnallisalan kehittämissäätöön Polemia-sarjan julkaisu nro 41. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2001.

Fairclough Norman: Discourse and Social Change. Polity Press. Cambridge, 1992.

Fairclough Norman: Media Discourse. London 1995.

Fairclough Norman: Miten media puhuu (Media Discourse). Suomentaneet Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Vastapaino Tampere 1997.

Heikkinen Vesa: Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1999.

Heinonen Ari: Ihanteet ja arki - journalistien itsekritiikki. Teoksessa Sopulisilppuri. Media-kritiikin näkökulmia. Toimittaneet Luostarinen Heikki, Kivikuru Ullamaija, Ukkola Merja. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Lahti 1996.

Hellsten Iina: Monistettu Dolly. Johdatusta metafora-analyysiin. Teoksessa Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Toimittaneet Anu Kantola, Inka Moring, Esa Väliverronen. Tampere 1998.

Hemánus Pertti: Journalistiikan perusteet. Johdatus tiedotusoppiin 2. Helsinki 1990.

Hujanen Jaana: Journalismin maakunnallisuus. Alueellisuuden rakentuminen maakuntalehtien teksteissä ja tekijöiden puheessa. Jyväskylä 2000.

Hyvärinen Matti: Valta. Teoksessa Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Toimittaneet Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius. Vastapaino 2003.

Jokinen, Arja, Juhila Kirsi & Suoninen Eero: Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino, Jyväskylä 1993.

Jokinen Arja, Juhila Kirsi ja Suoninen Eero: Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere 1999.

Kalliokoski Jyrki (toim.): Kieli 9. Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Vantaa 1997.

Karvonen Erkki: Ihminen ja kulttuuri eli robinsonit asfalttiviidakossa. Teoksessa Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön. Toimittaneet Ullamaija Kivikuru ja Risto Kunelius. Juva 1998.

Kivikuru Ullamaija: Journalismin tutkimus. Teoksessa Tieto-opista mediapeliin - journalismin tutkimuksen näkökulmia. Toimittanut Elina Sana. WSOY 1995.

Kunelius Risto: Modernin myyntitykit. Teoksessa Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön. Toimittaneet Ullamaija Kivikuru ja Risto Kunelius. Juva 1998.

Nieminen Hannu: Viestintä ja demokratia. Kohti pluralistista julkisuutta? Teoksessa Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön. Toimittaneet Ullamaija Kivikuru ja Risto Kunelius. Juva 1998.

Nikanne Urpo: Metaforien mukana. Teoksessa Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin. Toimittaneet Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne, Tiina Onikki. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 1992.

Onikki Tiina: Paljon pystyssä. Teoksessa Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin. Toimittaneet Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne, Tiina Onikki. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 1992.

Onikki Tiina: Kieli ja ajattelu. Kielen maailmankuvasta sen sisäisiin näkökulmaeroihin. Teoksessa Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön. Toimittaneet Ullamaija Kivikuru ja Risto Kunelius. Juva 1998.

Pietilä Jyrki: Jokainen ihminen on jutun arvoinen. Millaista on hyvä paikallisjournalismi. Teoksessa Lähemmäs vielä. Paikallisjournalismin täyspakkaus. Toimittanut Seppo Kangaspunta. Moniviestintä Oy 1995.

Pietilä Jyrki: Juttutyypit: journalistisia työkaluja. On aika nostaa kirjoittaminen kunniaan. Teoksessa Lähemmäs vielä. Paikallisjournalismin täyspakkaus. Toimittanut Seppo Kangaspunta. Moniviestintä Oy 1995.

Pietilä Kauko & Sondermann Klaus: Sanomalehden yhteiskunta. Vastapaino. Tampere 1994.

Piirainen Matti: Vain koko kangistaa. Paikallis-, alue- ja maakuntalehden kantovoima on sama, vain konstit eroavat. Teoksessa Lähemmäs vielä. Paikallisjournalismin täyspakkaus. Toimittanut Seppo Kangaspunta. Moniviestintä Oy 1995.

Pulakka Pentti: Aatteen airuesta viestintätaloksi. Keskipohjanmaa-lehden ja Keski-Pohjanmaan Kirjapaino Oy:n taipaleelta 1917-2000. Kokkola 2000.

Ramonet Ignacio: Median tyrannia, WSOY, Tummavuoren Kirjapaino Oy, Vantaa 2001.

Reunanen Jyrki : Tieto, tahto ja valta. Tahdonmuodostuksen menetelmä. Yliopistopaino 2000.

Ruostetsaari Ilkka: Valta muutoksessa. WSOY Dark Oy 2003

Salonen Teuvo: Valta ja sen harha. Ruhka Oy 1999.

Salovaara-Moring Inka: Media Geographies. Regional Newspaper Discourses in Finland in the 1990s. Helsinki 2004.

Sipponen Kauko: Kansalainen - isäntä vai renki WSOY, Werner Söderström Lakitieto Oy, Tummavuoren Kirjapaino Oy. Vantaa 2000.

Suhola Aino, Turunen Seppo, Varis Markku: Journalistisen kirjoittamisen perusteet. Oy Finn Lectura Ab. Gummerus Kirjapaino. Jyväskylä 2005.

Valtonen Sanna: Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Toimittaneet Anu Kantola, Inka Moring, Esa Väliverronen. Tampere 1998.

Wiberg Matti: Valta kunnassa. Kunnallisalan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 58. Vammalan Kirjapaino Oy. Vammala 2005.

Väliverronen Esa: Mediatekstistä tulkintaan. Teoksessa Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Toimittaneet Anu Kantola, Inka Moring, Esa Väliverronen. Tampere 1998.